Viveka Chudamani

Adi Shankaracharya

Testo in Sanscrito

www.aghori.it

विवेकचूडामाणि

सर्ववेदान्तसिद्धान्तगोचरं तमगोचरम् ।

गोविन्दं परमानन्दं सद्गुरुं प्रणतोऽस्म्यहम् ॥ १ ॥

sarvavedāntasiddhāntagocaraṁ tamagocaram |
govindaṁ paramānandaṁ sadguruṁ praṇato'smyaham || ***1****||*

जन्तूनां नरजन्म दुर्लभमतः पुंस्त्वं ततो विप्रता

तस्माद्वैदिकधर्ममार्गपरता विद्वत्त्वमस्मात्परम् ।

आत्मानात्मविवेचनं स्वनुभवो ब्रह्मात्मना संस्थितिः

मुक्तिर्नो शतजन्मकोटिसुकृतैः पुण्यैर्विना लभ्यते ॥ २ ॥

jantūnāṁ narajanma durlabhamataḥ puṁstvaṁ tato vipratā
tasmādvaidikadharmamārgaparatā vidvattvamasmātparam |
ātmānātmavivecanaṁ svanubhavo brahmātmanā saṁsthitiḥ
muktirno śatajanmakoṭisukṛtaiḥ puṇyairvinā labhyate || ***2****||*

दुर्लभं त्रयमेवैतद्देवानुग्रहहेतुकम् ।

मनुष्यत्वं मुमुक्षुत्वं महापुरुषसंश्रयः ॥ ३ ॥

durlabhaṁ trayamevaitaddevānugrahahetukam |
manuṣyatvaṁ mumukṣutvaṁ mahāpuruṣasaṁśrayaḥ || ***3****||*

लब्ध्वा कथचिन्नरजन्म दुर्लभं

तत्रापि पुंस्त्वं श्रुतिपारदर्शनम्।

यस्त्वात्ममुक्तौ न यतेत मूढधीः

स ह्यात्महा स्वं विनिहन्त्यसद्ग्रहात्॥ ४॥

labdhvā kathacinnarajanma durlabhaṁ
tatrāpi puṁstvaṁ śrutipāradarśanam |
yastvātmamuktau na yateta mūḍhadhīḥ
*sa hyātmahā svaṁ vinihantyasadgrahāt || **4**||*

इतः को न्वस्ति मूढात्मा यस्तु स्वार्थे प्रमाद्यति।

दुर्लभं मानुषं देहं प्राप्य तत्रापि पौरुषम्॥ ५॥

itaḥ ko nvasti mūḍhātmā yastu svārthe pramādyati |
*durlabhaṁ mānuṣaṁ dehaṁ prāpya tatrāpi pauruṣam || **5**||*

वदन्तु शास्त्राणि यजन्तु देवान्

कुर्वन्तु कर्माणि भजन्तु देवताः।

आत्मैक्यबोधेन विनापि मुक्तिः

न सिध्यति ब्रह्मशतान्तरेऽपि॥ ६॥

vadantu śāstrāṇi yajantu devān
kurvantu karmāṇi bhajantu devatāḥ |
ātmaikyabodhena vināpi muktiḥ
*na sidhyati brahmaśatāntare'pi || **6**||*

अमृतत्वस्य नाशास्ति वित्तेनेत्येव हि श्रुतिः ।
ब्रवीति कर्मणो मुक्तेरहेतुत्वं स्फुटं यतः ॥ ७ ॥

amṛtatvasya nāśāsti vittenetyeva hi śrutiḥ /
bravīti karmaṇo mukterahetutvaṁ sphuṭaṁ yataḥ // 7//

अतो विमुक्त्यै प्रयतेत विद्वान्
संन्यस्तबाह्यार्थसुखस्पृहः सन् ।
सन्तं महान्तं समुपेत्य देशिकं
तेनोपदिष्टार्थसमाहितात्मा ॥ ८ ॥

ato vimuktyai prayateta vidvān
sannyastabāhyārthasukhaspṛhaḥ san /
santaṁ mahāntaṁ samupetya deśikaṁ
tenopadiṣṭārthasamāhitātmā // 8//

उद्धरेदात्मनात्मानं मग्नं संसारवारिधौ ।
योगारूढत्वमासाद्य सम्यग्दर्शननिष्ठया ॥ ९ ॥

uddharedātmanātmānaṁ magnaṁ saṁsāravāridhau /
yogārūḍhatvamāsādya samyagdarśananiṣṭhayā // 9//

संन्यस्य सर्वकर्माणि भवबन्धविमुक्तये ।
यत्यतां पण्डितैर्धीरैरात्माभ्यास उपस्थितैः ॥ १० ॥

sannyasya sarvakarmāṇi bhavabandhavimuktaye /
*yatyatāṁ paṇḍitairdhīrairātmābhyāsa upasthitaiḥ // **10**//*

चित्तस्य शुद्धये कर्म न तु वस्तूपलब्धये ।
वस्तुसिद्धिर्विचारेण न किंचित्कर्मकोटिभिः ॥ ११ ॥

cittasya śuddhaye karma na tu vastūpalabdhaye /
*vastusiddhirvicāreṇa na kiñcitkarmakoṭibhiḥ // **11**//*

सम्यग्विचारतः सिद्धा रज्जुतत्त्वावधारणा ।
भ्रान्तोदितमहासर्पभयदुःखविनाशिनी ॥ १२ ॥

samyagvicārataḥ siddhā rajjutattvāvadhāraṇā /
*bhrāntoditamahāsarpabhayaduḥkhavināśinī // **12**//*

अर्थस्य निश्चयो दृष्टो विचारेण हितोक्तितः ।
न स्नानेन न दानेन प्राणायमशतेन वा ॥ १३ ॥

arthasya niścayo dṛṣṭo vicāreṇa hitoktitaḥ /
*na snānena na dānena prāṇāyamaśatena vā // **13**//*

अधिकारिणमाशास्ते फलसिद्धिर्विशेषतः ।
उपाया देशकालाद्याः सन्त्यस्मिन्सहकारिणः ॥ १४ ॥

adhikāriṇamāśāste phalasiddhirviśeṣataḥ /
*upāyā deśakālādyāḥ santyasminsahakāriṇaḥ // **14**//*

अतो विचारः कर्तव्यो जिज्ञासोरात्मवस्तुनः ॥
समासाद्य दयासिन्धुं गुरुं ब्रह्मविदुत्तमम् ॥ १५ ॥

ato vicāraḥ kartavyo jijñāsorātmavastunaḥ //
samāsādya dayāsindhuṁ guruṁ brahmaviduttamam // ***15***//

मेधावी पुरुषो विद्वानूहापोहविचक्षणः ।
अधिकार्यात्मविद्यायामुक्तलक्षणलक्षितः ॥ १६ ॥

medhāvī puruṣo vidvānūhāpohavicakṣaṇaḥ /
adhikāryātmavidyāyāmuktalakṣaṇalakṣitaḥ // ***16***//

विवेकिनो विरक्तस्य शमादिगुणशालिनः ।
मुमुक्षोरेव हि ब्रह्मजिज्ञासायोग्यता मता ॥ १७ ॥

vivekino viraktasya śamādiguṇaśālinaḥ /
mumukṣoreva hi brahmajijñāsāyogyatā matā // ***17***//

साधनान्यत्र चत्वारि कथितानि मनीषिभिः ।
येषु सत्स्वेव सन्निष्ठा यदभावे न सिध्यति ॥ १८ ॥

sādhanānyatra catvāri kathitāni manīṣibhiḥ /
yeṣu satsveva sanniṣṭhā yadabhāve na sidhyati // ***18***//

आदौ नित्यानित्यवस्तुविवेकः परिगण्यते ।
इहामुत्रफलभोगविरागस्तदनन्तरम् ।
शमादिषट्कसम्पत्तिर्मुमुक्षुत्वमिति स्फुटम् ॥ १९ ॥

ādau nityānityavastuvivekaḥ parigaṇyate /

ihāmutraphalabhogavirāgastadanantaram |
*śamādiṣaṭkasampattirmumukṣutvamiti sphuṭam || **19**||*

ब्रह्म सत्यं जगन्मिथ्येत्येवंरूपो विनिश्चयः।
सोऽयं नित्यानित्यवस्तुविवेकः समुदाहृतः॥ २०॥
brahma satyaṁ jaganmithyetyevaṁrūpo viniścayaḥ |
*so'yaṁ nityānityavastuvivekaḥ samudāhṛtaḥ || **20**||*

तद्वैराग्यं जिहासा या दर्शनश्रवणादिभिः।
देहादिब्रह्मपर्यन्ते ह्यनित्ये भोगवस्तुनि॥ २१॥
tadvairāgyaṁ jihāsā yā darśanaśravaṇādibhiḥ |
*dehādibrahmaparyante hyanitye bhogavastuni || **21**||*

विरज्य विषयव्राताद्दोषदृष्ट्या मुहुर्मुहुः।
स्वलक्ष्ये नियतावस्था मनसः शम उच्यते॥ २२॥
virajya viṣayavrātāddoṣadṛṣṭyā muhurmuhuḥ |
*svalakṣye niyatāvasthā manasaḥ śama ucyate || **22**||*

विषयेभ्यः परावर्त्य स्थापनं स्वस्वगोलके।
उभयेषामिन्द्रियाणां स दमः परिकीर्तितः।
बाह्यानालम्बनं वृत्तेरेषोपरतिरुत्तमा॥ २३॥
viṣayebhyaḥ parāvartya sthāpanaṁ svasvagolake |
ubhayeṣāmindriyāṇāṁ sa damaḥ parikīrtitaḥ |
*bāhyānālambanaṁ vṛttereṣoparatiruttamā || **23**||*

सहनं सर्वदुःखानामप्रतीकारपूर्वकम् ।

चिन्ताविलापरहितं सा तितिक्षा निगद्यते ॥ २४ ॥

sahanaṁ sarvaduḥkhānāmapratīkārapūrvakam |

*cintāvilāparahitaṁ sā titikṣā nigadyate || **24**||*

शास्त्रस्य गुरुवाक्यस्य सत्यबुद्ध्यवधारणम् ।

सा श्रद्धा कथिता सद्भिर्यया वस्तूपलभ्यते ॥ २५ ॥

śāstrasya guruvākyasya satyabuddhyavadhāraṇam |

*sā śraddhā kathitā sadbhiryayā vastūpalabhyate || **25**||*

सर्वदा स्थापनं बुद्धेः शुद्धे ब्रह्मणि सर्वदा ।

तत्समाधानमित्युक्तं न तु चित्तस्य लालनम् ॥ २६ ॥

sarvadā sthāpanaṁ buddheḥ śuddhe brahmaṇi sarvadā |

*tatsamādhānamityuktaṁ na tu cittasya lālanam || **26**||*

अहंकारादिदेहान्तान् बन्धानज्ञानकल्पितान् ।

स्वस्वरूपावबोधेन मोक्तुमिच्छा मुमुक्षुता ॥ २७ ॥

ahaṅkārādidehāntān bandhānajñānakalpitān |

*svasvarūpāvabodhena moktumicchā mumukṣutā || **27**||*

मन्दमध्यमरूपापि वैराग्येण शमादिना ।

प्रसादेन गुरोः सेयं प्रवृद्धा सूयते फलम् ॥ २८ ॥

mandamadhyamarūpāpi vairāgyeṇa śamādinā |
*prasādena guroḥ seyaṁ pravṛddhā sūyate phalam || **28**||*

वैराग्यं च मुमुक्षुत्वं तीव्रं यस्य तु विद्यते ।
तस्मिन्नेवार्थवन्तः स्युः फलवन्तः शमादयः ॥ २९ ॥

vairāgyaṁ ca mumukṣutvaṁ tīvraṁ yasya tu vidyate |
*tasminnevārthavantaḥ syuḥ phalavantaḥ śamādayaḥ || **29**||*

एतयोर्मन्दता यत्र विरक्तत्वमुमुक्षयोः ।
मरौ सलीलवत्तत्र शमादेर्भानमात्रता ॥ ३० ॥

etayormandatā yatra viraktatvamumukṣayoḥ |
*marau salīlavattatra śamāderbhānamātratā || **30**||*

मोक्षकारणसामग्र्यां भक्तिरेव गरीयसी ।
स्वस्वरूपानुसन्धानं भक्तिरित्यभिधीयते ॥ ३१ ॥

mokṣakāraṇasāmagryāṁ bhaktireva garīyasī |
*svasvarūpānusandhānaṁ bhaktirityabhidhīyate || **31**||*

स्वात्मतत्त्वानुसन्धानं भक्तिरित्यपरे जगुः ।
उक्तसाधनसंपन्नस्तत्त्वजिज्ञासुरात्मनः ।
उपसीदेद्गुरुं प्राज्ञं यस्माद्बन्धविमोक्षणम् ॥ ३२ ॥

svātmatattvānusandhānaṁ bhaktirityapare jaguḥ |
uktasādhanasampannastattvajijñāsurātmanaḥ |
*upasīdedguruṁ prājñaṁ yasmādbandhavimokṣaṇam || **32**||*

श्रोत्रियोऽवृजिनोऽकामहतो यो ब्रह्मवित्तमः।

ब्रह्मण्युपरतः शान्तो निरिन्धन इवानलः।

अहेतुकदयासिन्धुर्बन्धुरानमतां सताम्॥ ३३॥

śrotriyo'vṛjino'kāmahato yo brahmavittamaḥ |
brahmaṇyuparataḥ śānto nirindhana ivānalaḥ |
*ahetukadayāsindhurbandhurānamatāṁ satām || **33**||*

तमाराध्य गुरुं भक्त्या प्रह्वप्रश्रयसेवनैः।

प्रसन्नं तमनुप्राप्य पृच्छेज्ज्ञातव्यमात्मनः॥ ३४॥

tamārādhya guruṁ bhaktyā prahvapraśrayasevanaiḥ |
*prasannaṁ tamanuprāpya pṛcchejjñātavyamātmanaḥ || **34**||*

कारुण्यसिन्धो पतितं भवाब्धौ।

मामुद्धरात्मीयकटाक्षदृष्ट्या

ऋज्व्यातिकारुण्यसुधाभिवृष्ट्या॥ ३५॥

svāminnamaste natalokabandho
kāruṇyasindho patitaṁ bhavābdhau |
māmuddharātmīyakaṭākṣadṛṣṭyā
*ṛjvyātikāruṇyasudhābhivṛṣṭyā || **35**||*

दोधूयमानं दुरदृष्टवातैः।

भीतं प्रपन्नं परिपाहि मृत्योः

शरण्यमन्यद्यदहं न जाने ॥ ३६ ॥

durvārasaṁsāradavāgnitaptaṁ
dodhūyamānaṁ duradṛṣṭavātaiḥ /
bhītaṁ prapannaṁ paripāhi mṛtyoḥ
śaraṇyamanyadyadahaṁ na jāne // 36//

शान्ता महान्तो निवसन्ति सन्तो
वसन्तवल्लोकहितं चरन्तः ।
तीर्णाः स्वयं भीमभवार्णवं जना-
नहेतुनान्यानपि तारयन्तः ॥ ३७ ॥

śāntā mahānto nivasanti santo
vasantavallokahitaṁ carantaḥ /
tīrṇāḥ svayaṁ bhīmabhavārṇavaṁ janā-
nahetunānyānapi tārayantaḥ // 37//

अयं स्वभावः स्वत एव यत्पर
श्रमापनोदप्रवणं महात्मनाम् ।
सुधांशुरेष स्वयमर्ककर्कश-
प्रभाभितप्तामवति क्षितिं किल ॥ ३८ ॥

ayaṁ svabhāvaḥ svata eva yatpara-
śramāpanodapravaṇaṁ mahātmanām /
sudhāṁśureṣa svayamarkakarkaśa-
prabhābhitaptāmavati kṣitiṁ kila // 38//

ब्रह्मानन्दरसानुभूतिकलितैः पूर्तैः सुशीतैर्युतैः

युष्मद्वाक्कलशोज्झितैः श्रुतिसुखैर्वाक्यामृतैः सेचय ।

संतप्तं भवतापदावदहनज्वालाभिरेनं प्रभो

धन्यास्ते भवदीक्षणक्षणगतेः पात्रीकृताः स्वीकृताः ॥ ३९ ॥

brahmānandarasānubhūtikalitaiḥ pūrtaiḥ suśītairyutaiḥ
yuṣmadvākkalaśojjhitaiḥ śrutisukhairvākyāmṛtaiḥ secaya |
santaptaṁ bhavatāpadāvadahanajvālābhirenaṁ prabho
dhanyāste bhavadīkṣaṇakṣaṇagateḥ pātrīkṛtāḥ svīkṛtāḥ || 39||

कथं तरेयं भवसिन्धुमेतं

का वा गतिर्मे कतमोऽस्त्युपायः ।

जाने न किञ्चित्कृपयाऽव मां प्रभो

संसारदुःखक्षतिमातनुष्व ॥ ४० ॥

kathaṁ tareyaṁ bhavasindhumetaṁ
kā vā gatirme katamo'styupāyaḥ |
jāne na kiñcitkṛpayā'va māṁ prabho
saṁsāraduḥkhakṣatimātanuṣva || 40||

तथा वदन्तं शरणागतं स्वं

संसारदावानलतापतप्तम् ।

निरीक्ष्य कारुण्यरसार्द्रदृष्ट्या

दद्यादभीतिं सहसा महात्मा ॥ ४१ ॥

tathā vadantaṁ śaraṇāgataṁ svaṁ
saṁsāradāvānalatāpataptam |
nirīkṣya kāruṇyarasārdradṛṣṭyā
dadyādabhītiṁ sahasā mahātmā || ***41****||*

विद्वान् स तस्मा उपसत्तिमीयुषे

मुमुक्षवे साधु यथोक्तकारिणे ।

प्रशान्तचित्ताय शमान्विताय

तत्त्वोपदेशं कृपयैव कुर्यात् ॥ ४२ ॥

vidvān sa tasmā upasattimīyuṣe
mumukṣave sādhu yathoktakāriṇe |
praśāntacittāya śamānvitāya
tattvopadeśaṁ kṛpayaiva kuryāt || ***42****||*

मा भैष्ट विद्वंस्तव नास्त्यपायः

संसारसिन्धोस्तरणेऽस्त्युपायः ।

येनैव याता यतयोऽस्य पारं

तमेव मार्गं तव निर्दिशामि ॥ ४३ ॥

mā bhaiṣṭa vidvaṁstava nāstyapāyaḥ
saṁsārasindhostaraṇe'styupāyaḥ |
yenaiva yātā yatayo'sya pāraṁ
tameva mārgaṁ tava nirdiśāmi || ***43****||*

अस्त्युपायो महान्कश्चित्संसारभयनाशनः।
तेन तीर्त्वा भवाम्भोधिं परमानन्दमाप्स्यसि॥ ४४॥

astyupāyo mahānkaścitsaṁsārabhayanāśanaḥ |
tena tīrtvā bhavāmbhodhiṁ paramānandamāpsyasi || ***44****||*

वेदान्तार्थविचारेण जायते ज्ञानमुत्तमम्।
तेनात्यन्तिकसंसारदुःखनाशो भवत्यनु॥ ४५॥

vedāntārthavicāreṇa jāyate jñānamuttamam |
tenātyantikasaṁsāraduḥkhanāśo bhavatyanu || ***45****||*

श्रद्धाभक्तिध्यानयोगाम्मुमुक्षोः
मुक्तेर्हेतून्वक्ति साक्षाच्छ्रुतेर्गीः।
यो वा एतेष्वेव तिष्ठत्यमुष्य
मोक्षोऽविद्याकल्पिताद्देहबन्धात्॥ ४६॥

śraddhābhaktidhyānayogāmmumukṣoḥ
mukterhetūnvakti sākṣācchrutergīḥ |
yo vā eteṣveva tiṣṭhatyamuṣya
mokṣo'vidyākalpitāddehabandhāt || ***46****||*

अज्ञानयोगात्परमात्मनस्तव
ह्यनात्मबन्धस्तत एव संसृतिः।
तयोर्विवेकोदितबोधवह्निः
अज्ञानकार्यं प्रदहेत्समूलम्॥ ४७॥

ajñānayogātparamātmanastava
hyanātmabandhastata eva saṁsṛtiḥ |
tayorvivekoditabodhavahniḥ
ajñānakāryaṁ pradahetsamūlam || 47||

शिष्य उवाच।
कृपया श्रूयतां स्वामिन्प्रश्नोऽयं क्रियते मया।
यदुत्तरमहं श्रुत्वा कृतार्थः स्यां भवन्मुखात्॥ ४८॥

śiṣya uvāca |
kṛpayā śrūyatāṁ svāminpraśno'yaṁ kriyate mayā |
yaduttaramahaṁ śrutvā kṛtārthaḥ syāṁ bhavanmukhāt || ***48****||*

को नाम बन्धः कथमेष आगतः
कथं प्रतिष्ठास्य कथं विमोक्षः।
कोऽसावनात्मा परमः क आत्मा
तयोर्विवेकः कथमेतदुच्यताम्॥ ४९॥

ko nāma bandhaḥ kathameṣa āgataḥ
kathaṁ pratiṣṭhāsya kathaṁ vimokṣḥ |
ko'sāvanātmā paramaḥ ka ātmā
tayorvivekaḥ kathametaducyatām || ***49****||*

श्रीगुरुरुवाच।
धन्योऽसि कृतकृत्योऽसि पावितं ते कुलं त्वया।
यदविद्याबन्धमुक्त्या ब्रह्मीभवितुमिच्छसि॥ ५०॥

śrīgururuvāca |
dhanyo'si kṛtakṛtyo'si pāvitaṁ te kulaṁ tvayā |
*yadavidyābandhamuktyā brahmībhavitumicchasi || **50**||*

ऋणमोचनकर्तारः पितुः सन्ति सुतादयः।

बन्धमोचनकर्ता तु स्वस्मादन्यो न कश्चन॥ **५१**॥

ṛṇamocanakartāraḥ pituḥ santi sutādayaḥ |
*bandhamocanakartā tu svasmādanyo na kaścana || **51**||*

मस्तकन्यस्तभारादेर्दुःखमन्यैर्निवार्यते।

क्षुधादिकृतदुःखं तु विना स्वेन न केनचित्॥ **५२**॥

mastakanyastabhārāderduḥkhamanyairnivāryate |
*kṣudhādikṛtaduḥkhaṁ tu vinā svena na kenacit || **52**||*

पथ्यमौषधसेवा च क्रियते येन रोगिणा।

आरोग्यसिद्धिर्दृष्टाऽस्य नान्यानुष्ठितकर्मणा॥ **५३**॥

pathyamauṣadhasevā ca kriyate yena rogiṇā |
*ārogyasiddhirdṛṣṭā'sya nānyānuṣṭhitakarmaṇā || **53**||*

वस्तुस्वरूपं स्फुटबोधचक्षुषा

स्वेनैव वेद्यं न तु पण्डितेन।

चन्द्रस्वरूपं निजचक्षुषैव

ज्ञातव्यमन्यैरवगम्यते किम्॥ **५४**॥

vastusvarūpaṁ sphuṭabodhacakṣuṣā
svenaiva vedyaṁ na tu paṇḍitena |
candrasvarūpaṁ nijacakṣuṣaiva
*jñātavyamanyairavagamyate kim || **54**||*

अविद्याकामकर्मादिपाशबन्धं विमोचितुम् ।
कः शक्नुयाद्विनात्मानं कल्पकोटिशतैरपि ॥ ५५ ॥

avidyākāmakarmādipāśabandhaṁ vimocitum |
*kaḥ śaknuyādvinātmānaṁ kalpakoṭiśatairapi || **55**||*

न योगेन न सांख्येन कर्मणा नो न विद्यया ।
ब्रह्मात्मैकत्वबोधेन मोक्षः सिध्यति नान्यथा ॥ ५६ ॥

na yogena na sāṅkhyena karmaṇā no na vidyayā |
*brahmātmaikatvabodhena mokṣaḥ sidhyati nānyathā || **56**||*

वीणाया रूपसौन्दर्यं तन्त्रीवादनसौष्ठवम् ।
प्रजारञ्जनमात्रं तन्न साम्राज्याय कल्पते ॥ ५७ ॥

vīṇāyā rūpasaundaryaṁ tantrīvādanasauṣṭhavam |
*prajārañjanamātraṁ tanna sāmrājyāya kalpate || **57**||*

वाग्वैखरी शब्दझरी शास्त्रव्याख्यानकौशलम् ।
वैदुष्यं विदुषां तद्वद्भुक्तये न तु मुक्तये ॥ ५८ ॥

vāgvaikharī śabdajharī śāstravyākhyānakauśalam |
*vaiduṣyaṁ viduṣāṁ tadvadbhuktaye na tu muktaye || **58**||*

अविज्ञाते परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्फला ।
विज्ञातेऽपि परे तत्त्वे शास्त्राधीतिस्तु निष्फला ॥ ५९ ॥

avijñāte pare tattve śāstrādhītistu niṣphalā |
*vijñāte'pi pare tattve śāstrādhītistu niṣphalā || **59**||*

शब्दजालं महारण्यं चित्तभ्रमणकारणम् ।
अतः प्रयत्नाज्ज्ञातव्यं तत्त्वज्ञैस्तत्त्वमात्मनः ॥ ६० ॥

śabdajālaṁ mahāraṇyaṁ cittabhramaṇakāraṇam |
*ataḥ prayatnājjñātavyaṁ tattvajñaistattvamātmanaḥ || **60**||*

अज्ञानसर्पदष्टस्य ब्रह्मज्ञानौषधं विना ।
किमु वेदैश्च शास्त्रैश्च किमु मन्त्रैः किमौषधैः ॥ ६१ ॥

ajñānasarpadaṣṭasya brahmajñānauṣadhaṁ vinā |
*kimu vedaiśca śāstraiśca kimu mantraiḥ kimauṣadhaiḥ || **61**||*

न गच्छति विना पानं व्याधिरौषधशब्दतः ।
विनाऽपरोक्षानुभवं ब्रह्मशब्दैर्न मुच्यते ॥ ६२ ॥

na gacchati vinā pānaṁ vyādhirauṣadhaśabdataḥ |
*vinā'parokṣānubhavaṁ brahmaśabdairna mucyate || **62**||*

अकृत्वा दृश्यविलयमज्ञात्वा तत्त्वमात्मनः ।
ब्रह्मशब्दैः कुतो मुक्तिरुक्तिमात्रफलैर्नृणाम् ॥ ६३ ॥

akṛtvā dṛśyavilayamajñātvā tattvamātmanaḥ |
*brahmaśabdaiḥ kuto muktiruktimātraphalairnṛṇām || **63**||*

अकृत्वा शत्रुसंहारमगत्वाखिलभूश्रियम् ।
राजाहमिति शब्दाद्रो राजा भवितुमर्हति ॥ ६४ ॥

akṛtvā śatrusaṁhāramagatvākhilabhūśriyam /
rājāhamiti śabdānno rājā bhavitumarhati // ***64****//*

आप्तोक्तिं खननं तथोपरिशिलाद्युत्कर्षणं स्वीकृतिं
निक्षेपः समपेक्षते नहि बहिः शब्दैस्तु निर्गच्छति ।
तद्वद्खेब्रह्मविदोपदेशमननध्यानादिभिर्लभ्यते
मायाकार्यतिरोहितं स्वममलं तत्त्वं न दुर्युक्तिभिः ॥ ६५ ॥

āptoktiṁ khananaṁ tathopariśilādyutkarṣaṇaṁ svīkṛtiṁ
nikṣepaḥ samapekṣate nahi bahiḥ śabdaistu nirgacchati /
tadvadbrahmavidopadeśamananadhyānādibhirlabhyate
māyākāryatirohitaṁ svamamalaṁ tattvaṁ
na duryuktibhiḥ // ***65****//*

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन भवबन्धविमुक्तये ।
स्वैरेव यत्नः कर्तव्यो रोगादाविव पण्डितैः ॥ ६६ ॥

tasmātsarvaprayatnena bhavabandhavimuktaye /
svaireva yatnaḥ kartavyo rogādāviva paṇḍitaiḥ // ***66****//*

यस्त्वयाद्य कृतः प्रश्नो वरीयाञ्छास्त्रविन्मतः ।
सूत्रप्रायो निगूढार्थो ज्ञातव्यश्च मुमुक्षुभिः ॥ ६७ ॥

yastvayādya kṛtaḥ praśno varīyāñchāstravinmataḥ /
sūtraprāyo nigūḍhārtho jñātavyaśca mumukṣubhiḥ // ***67****//*

शृणुष्वावहितो विद्वन्यन्मया समुदीर्यते ।

तदेतच्छ्रवणात्सद्यो भवबन्धाद्विमोक्ष्यसे ॥ ६८ ॥

śṛṇuṣvāvahito vidvanyanmayā samudīryate |
tadetacchravaṇātsadyo bhavabandhādvimokṣyase || 68||

मोक्षस्य हेतुः प्रथमो निगद्यते

वैराग्यमत्यन्तमनित्यवस्तुषु ।

ततः शमश्चापि दमस्तितिक्षा

न्यासः प्रसक्ताखिलकर्मणां भृशम् ॥ ६९ ॥

mokṣasya hetuḥ prathamo nigadyate
vairāgyamatyantamanityavastuṣu |
tataḥ śamaścāpi damastitikṣā
nyāsaḥ prasaktākhilakarmaṇāṁ bhṛśam || 69||

ततः श्रुतिस्तन्मननं सतत्त्व-

ध्यानं चिरं नित्यनिरन्तरं मुनेः ।

ततोऽविकल्पं परमेत्य विद्वान्

इहैव निर्वाणसुखं समृच्छति ॥ ७० ॥

tataḥ śrtistanmananaṁ satattva-
dhyānaṁ ciraṁ nityanirantaraṁ muneḥ |
tato'vikalpaṁ parametya vidvān
ihaiva nirvāṇasukhaṁ samṛcchati || 70||

यद्बोद्धव्यं तवेदानीमात्मानात्मविवेचनम् ।

तदुच्यते मया सम्यक्छ्रुत्वात्मन्यवधारय ॥ ७१ ॥

yadboddhavyaṁ tavedānīmātmānātmavivecanam |
*taducyate mayā samyak śrutvātmanyavadhāraya || **71**||*

मज्जास्थिमेदःपलरक्तचर्म-

त्वगाह्वयैर्धातुभिरेभिरन्वितम् ।

पादोरुवक्षोभुजपृष्ठमस्तकैः

अङ्गैरुपाङ्गैरुपयुक्तमेतत् ॥ ७२ ॥

majjāsthimedaḥpalaraktacarma-
tvagāhvayairdhātubhirebhiranvitam |
pādoruvakṣobhujapṛṣṭhamastakaiḥ
*aṅgairupāṅgairupayuktametat || **72**||*

अहंममेतिप्रथितं शरीरं

मोहास्पदं स्थूलमितीर्यते बुधैः ।

नभोनभस्वद्दहनाम्बुभूमयः

सूक्ष्माणि भूतानि भवन्ति तानि ॥ ७३ ॥

ahammametiprathitaṁ śarīraṁ
mohāspadaṁ sthūlamitīryate budhaiḥ |
nabhonabhasvaddahanāmbubhūmayaḥ
*sūkṣmāṇi bhūtāni bhavanti tāni || **73**||*

परस्परांशैर्मिलितानि भूत्वा

स्थूलानि च स्थूलशरीरहेतवः ।

मात्रास्तदीया विषया भवन्ति

शब्दादयः पञ्च सुखाय भोक्तुः ॥ ७४ ॥

parasparāṁśairmilitāni bhūtvā
sthūlāni ca sthūlaśarīrahetavaḥ /
mātrāstadīyā viṣayā bhavanti
śabdādayaḥ pañca sukhāya bhoktuḥ // 74//

य एषु मूढा विषयेषु बद्धा

रागोरुपाशेन सुदुर्दमेन ।

आयान्ति निर्यान्त्यध ऊर्ध्वमुच्चैः

स्वकर्मदूतेन जवेन नीताः ॥ ७५ ॥

ya eṣu mūḍhā viṣayeṣu baddhā
rāgorupāśena sudurdamena /
āyānti niryāntyadha ūrdhvamuccaiḥ
svakarmadūtena javena nītāḥ // 75//

शब्दादिभिः पञ्चभिरेव पञ्च

पञ्चत्वमापुः स्वगुणेन बद्धाः ।

कुरङ्गमातङ्गपतङ्गमीन

भृङ्गा नरः पञ्चभिरञ्चितः किम् ॥ ७६ ॥

śabdādibhiḥ pañcabhireva pañca
pañcatvamāpuḥ svaguṇena baddhāḥ |
kuraṅgamātaṅgapataṅgamīna-
bhṛṅgā naraḥ pañcabhirañcitaḥ kim || 76||

दोषेण तीव्रो विषयः कृष्णसर्पविषादपि ।
विषं निहन्ति भोक्तारं द्रष्टारं चक्षुषाप्ययम् ॥ ७७ ॥

doṣeṇa tīvro viṣayaḥ kṛṣṇasarpaviṣādapi |
viṣaṁ nihanti bhoktāraṁ draṣṭāraṁ cakṣuṣāpyayam || 77||

विषयाशामहापाशाद्यो विमुक्तः सुदुस्त्यजात् ।
स एव कल्पते मुक्त्यै नान्यः षटखेशास्त्रवेद्यपि ॥ ७८ ॥

viṣayāśāmahāpāśādyo vimuktaḥ sudustyajāt |
sa eva kalpate muktyai nānyaḥ ṣaṭśāstravedyapi || 78||

आपातवैराग्यवतो मुमुक्षून्
भवाब्धिपारं प्रतियातुमुद्यतान् ।
आशाग्रहो मज्जयतेऽन्तराले
निगृह्य कण्ठे विनिवर्त्य वेगात् ॥ ७९ ॥

āpātavairāgyavato mumukṣūn
bhavābdhipāraṁ pratiyātumudyatān |
āśāgraho majjayate'ntarāle
nigṛhya kaṇṭhe vinivartya vegāt || 79||

विषयाख्यग्रहो येन सुविरक्त्यसिना हतः।
स गच्छति भवाम्भोधेः पारं प्रत्यूहवर्जितः॥ ८०॥

viṣayākhyagraho yena suviraktyasinā hataḥ |
*sa gacchati bhavāmbhodheḥ pāraṁ pratyūhavarjitaḥ || **80**||*

विषमविषयमार्गैर्गच्छतोऽनच्छबुद्धेः
प्रतिपदमभियातो मृत्युरप्येष विद्धि।
हितसुजनगुरुक्त्या गच्छतः स्वस्य युक्त्या
प्रभवति फलसिद्धिः सत्यमित्येव विद्धि॥ ८१॥

viṣamaviṣayamārgairgacchato'nacchabuddheḥ
pratipadamabhiyāto mṛtyurapyeṣa viddhi |
hitasujanaguruktyā gacchataḥ svasya yuktyā
*prabhavati phalasiddhiḥ satyamityeva viddhi || **81**||*

मोक्षस्य कांक्षा यदि वै तवास्ति
त्यजातिदूराद्विषयान्विषं यथा।
पीयूषवत्तोषदयाक्षमार्जव-
प्रशान्तिदान्तीर्भज नित्यमादरात्॥ ८२॥

mokṣasya kāṅkṣā yadi vai tavāsti
tyajātidūrādviṣayānviṣaṁ yathā |
pīyūṣavattoṣadayākṣamārjava-
*praśāntidāntīrbhaja nityamādarāt || **82**||*

अनुक्षणं यत्परिहृत्य कृत्यं
अनाद्यविद्याकृतबन्धमोक्षणम्।
देहः परार्थोऽयममुष्य पोषणे
यः सज्जते स स्वमनेन हन्ति॥ ८३॥

anukṣaṇaṁ yatparihṛtya kṛtyaṁ
anādyavidyākṛtabandhamokṣaṇam /
dehaḥ parārtho'yamamuṣya poṣaṇe
*yaḥ sajjate sa svamanena hanti // **83**//*

शरीरपोषणार्थी सन् य आत्मानं दिदृक्षति।
ग्राहं दारुधिया धृत्वा नदिं तर्तुं स गच्छति॥ ८४॥

śarīrapoṣaṇārthī san ya ātmānaṁ didṛkṣati /
*grāhaṁ dārudhiyā dhṛtvā nadi tartuṁ sa gacchati // **84**//*

मोह एव महामृत्युर्मुमुक्षोर्वपुरादिषु।
मोहो विनिर्जितो येन स मुक्तिपदमर्हति॥ ८५॥

moha eva mahāmṛtyurmumukṣorvapurādiṣu /
*moho vinirjito yena sa muktipadamarhati // **85**//*

मोहं जहि महामृत्युं देहदारसुतादिषु।
यं जित्वा मुनयो यान्ति तद्विष्णोः परमं पदम्॥ ८६॥

mohaṁ jahi mahāmṛtyuṁ dehadārasutādiṣu /
*yaṁ jitvā munayo yānti tadviṣṇoḥ paramaṁ padam // **86**//*

त्वङ्खेमांसरुधिरस्नायुमेदोमज्जास्थिसंकुलम् ।

पूर्णं मूत्रपुरीषाभ्यां स्थूलं निन्द्यमिदं वपुः ॥ ८७ ॥

tvaṅmāṁsarudhirasnāyumedomajjāsthisaṅkulam |
pūrṇaṁ mūtrapurīṣābhyāṁ sthūlaṁ
*nindyamidaṁ vapuḥ || **87**||*

पञ्चीकृतेभ्यो भूतेभ्यः स्थूलेभ्यः पूर्वकर्मणा ।

समुत्पन्नमिदं स्थूलं भोगायतनमात्मनः ।

अवस्था जागरस्तस्य स्थूलार्थानुभवो यतः ॥ ८८ ॥

pañcīkṛtebhyo bhūtebhyaḥ sthūlebhyaḥ pūrvakarmaṇā |
samutpannamidaṁ sthūlaṁ bhogāyatanamātmanaḥ |
*avasthā jāgarastasya sthūlārthānubhavo yataḥ || **88**||*

बाह्येन्द्रियैः स्थूलपदार्थसेवां

स्रक्खेचन्दनस्त्र्यादिविचित्ररूपाम् ।

करोति जीवः स्वयमेतदात्मना

तस्मात्प्रशस्तिर्वपुषोऽस्य जागरे ॥ ८९ ॥

bāhyendriyaiḥ sthūlapadārthasevāṁ
srakcandanastryādivicitrarūpām |
karoti jīvaḥ svayametadātmanā
*tasmātpraśastirvapuṣo'sya jāgare || **89**||*

सर्वाऽपि बाह्यसंसारः पुरुषस्य यदाश्रयः।
विद्धि देहमिदं स्थूलं गृहवद्गृहमेधिनः॥ ९०॥

sarvā'pi bāhyasaṁsāraḥ puruṣasya yadāśrayaḥ |
viddhi dehamidaṁ sthūlaṁ gṛhavadgṛhamedhinaḥ || 90||

स्थूलस्य सम्भवजरामरणानि धर्माः
स्थौल्यादयो बहुविधाः शिशुताद्यवस्थाः।
वर्णाश्रमादिनियमा बहुधाऽमयाः स्युः
पूजावमानबहुमानमुखा विशेषाः॥ ९१॥

sthūlasya sambhavajarāmaraṇāni dharmāḥ
sthaulyādayo bahuvidhāḥ śiśutādyavasthāḥ |
varṇāśramādiniyamā bahudhā'mayāḥ syuḥ
pūjāvamānabahumānamukhā viśeṣāḥ || 91||

बुद्धीन्द्रियाणि श्रवणं त्वगक्षि
घ्राणं च जिव्हा विषयावबोधनात्।
वाकखेपाणिपादा गुदमप्युपस्थः
कर्मेन्द्रियाणि प्रवणेन कर्मसु॥ ९२॥

buddhīndriyāṇi śravaṇaṁ tvagakṣi
ghrāṇaṁ ca jivhā viṣayāvabodhanāt |
vākpāṇipādā gudamapyupasthaḥ
karmendriyāṇi pravaṇena karmasu || 92||

निगद्यतेऽन्तःकरणं मनोधीः

अहंकृतिश्चित्तमिति स्ववृत्तिभिः ।

मनस्तु संकल्पविकल्पनादिभिः

बुद्धिः पदार्थाध्यवसायधर्मतः ॥ ९३ ॥

nigadyate'ntaḥkaraṇaṁ manodhīḥ
ahaṅkṛtiścittamiti svavṛttibhiḥ /
manastu saṅkalpavikalpanādibhiḥ
buddhiḥ padārthādhyavasāyadharmataḥ // 93//

अत्राभिमानादहमित्यहंकृतिः ।

स्वार्थानुसन्धानगुणेन चित्तम् ॥ ९४ ॥

atrābhimānādahamityahaṅkṛtiḥ /
svārthānusandhānaguṇena cittam // 94//

प्राणापानव्यानोदानसमाना भवत्यसौ प्राणः ।

स्वयमेव वृत्तिभेदाद्विकृतिभेदात्सुवर्णसलिलादिवत् ॥ 95 ॥

prāṇāpānavyānodānasamānā bhavatyasau prāṇaḥ /
svayameva vṛttibhedādvikṛtibhedātsuvarṇasalilādivat // 95//

वागादि पञ्च श्रवणादि पञ्च

प्राणादि पञ्चाभ्रमुखानि पञ्च ।

बुद्ध्याद्यविद्यापि च कामकर्मणी

पुर्यष्टकं सूक्ष्मशरीरमाहुः ॥ ९६ ॥

vāgādi pañca śravaṇādi pañca
prāṇādi pañcābhramukhāni pañca |
buddhyādyavidyāpi ca kāmakarmaṇī
puryaṣṭakaṁ sūkṣmaśarīramāhuḥ || ***96****||*

इदं शरीरं शृणु सूक्ष्मसंज्ञितं
लिङ्गं त्वपञ्चीकृतभूतसम्भवम् ।
सवासनं कर्मफलानुभावकं
स्वाज्ञानतोऽनादिरुपाधिरात्मनः ॥ ९७ ॥

idaṁ śarīraṁ śṛṇu sūkṣmasañjñitaṁ
liṅgaṁ tvapañcīkṛtabhūtasambhavam |
savāsanaṁ karmaphalānubhāvakaṁ
svājñānato'nādirupādhirātmanaḥ || ***97****||*

स्वप्नो भवत्यस्य विभक्त्यवस्था
स्वमात्रशेषेण विभाति यत्र ।
स्वप्ने तु बुद्धिः स्वयमेव जाग्रत्
कालीननानाविधवासनाभिः ॥ ९८ ॥

svapno bhavatyasya vibhaktyavasthā
svamātraśeṣeṇa vibhāti yatra |
svapne tu buddhiḥ svayameva jāgrat
kālīnanānāvidhavāsanābhiḥ || ***98****||*

कर्त्रादिभावं प्रतिपद्य राजते
यत्र स्वयं भाति ह्ययं परात्मा ।
धीमात्रकोपाधिरशेषसाक्षी
न लिप्यते तत्कृतकर्मलेशैः ।
यस्मादसङ्गस्तत एव कर्मभिः
न लिप्यते किञ्चिदुपाधिना कृतैः ॥ ९९ ॥

kartrādibhāvaṁ pratipadya rājate
yatra svayaṁ bhāti hyayaṁ parātmā |
dhīmātrakopādhiraśeṣasākṣī
na lipyate tatkṛtakarmaleśaiḥ |
yasmādasaṅgastata eva karmabhiḥ
na lipyate kiñcidupādhinā kṛtaiḥ || 99||

सर्वव्यापृतिकरणं लिङ्गमिदं स्याच्चिदात्मनः पुंसः ।
वास्यादिकमिव तक्ष्णस्तेनैवात्मा भवत्यसङ्गोऽयम् ॥ १०० ॥

sarvavyāpṛtikaraṇaṁ liṅgamidaṁ syāccidātmanaḥ puṁsaḥ |
vāsyādikamiva takṣṇastenaivātmā bhavatyasaṅgo'yam || 100||

अन्धत्वमन्दत्वपटुत्वधर्माः
सौगुण्यवैगुण्यवशाद्धि चक्षुषः ।
बाधिर्यमूकत्वमुखास्तथैव
श्रोत्रादिधर्मा न तु वेत्तुरात्मनः ॥ १०१ ॥

andhatvamandatvapaṭutvadharmāḥ
sauguṇyavaiguṇyavaśāddhi cakṣuṣaḥ |
bādhiryamūkatvamukhāstathaiva
śrotrādidharmā na tu vetturātmanaḥ || 101||

उच्छ्वासनिःश्वासविजृम्भणक्षुत्
प्रस्यन्दनाद्युत्क्रमणादिकाः क्रियाः ।
प्राणादिकर्माणि वदन्ति तज्ज्ञाः
प्राणस्य धर्मावशनापिपासे ॥ १०२ ॥

ucchvāsaniḥśvāsavijṛmbhaṇakṣut
prasyandanādyutkramaṇādikāḥ kriyāḥ |
prāṇādikarmāṇi vadanti tajñāḥ
prāṇasya dharmāvaśanāpipāse || 102||

अन्तःकरणमेतेषु चक्षुरादिषु वर्ष्मणि ।
अहमित्यभिमानेन तिष्ठत्याभासतेजसा ॥ १०३ ॥

antaḥkaraṇameteṣu cakṣurādiṣu varṣmaṇi |
ahamityabhimānena tiṣṭhatyābhāsatejasā || 103||

अहंकारः स विज्ञेयः कर्ता भोक्ताभिमान्ययम् ।
सत्त्वादिगुणयोगेन चावस्थात्रयमश्नुते ॥ १०४ ॥

ahaṅkāraḥ sa vijñeyaḥ kartā bhoktābhimānyayam |
sattvādiguṇayogena cāvasthātrayamaśnute || 104||

विषयाणामानुकूल्ये सुखी दुःखी विपर्यये ।

सुखं दुःखं च तद्धर्मः सदानन्दस्य नात्मनः ॥ **१०५** ॥

viṣayāṇāmānukūlye sukhī duḥkhī viparyaye |
sukhaṁ duḥkhaṁ ca taddharmaḥ
sadānandasya nātmanaḥ || **105***||*

आत्मार्थत्वेन हि प्रेयान्विषयो न स्वतः प्रियः ।

स्वत एव हि सर्वेषामात्मा प्रियतमो यतः

तत आत्मा सदानन्दो नास्य दुःखं कदाचन ॥ **१०६** ॥

ātmārthatvena hi preyānviṣayo na svataḥ priyaḥ |
svata eva hi sarveṣāmātmā priyatamo yataḥ
tata ātmā sadānando nāsya duḥkhaṁ kadācana || **106***||*

यत्सुषुप्तौ निर्विषय आत्मानन्दोऽनुभूयते ।

श्रुतिः प्रत्यक्षमैतिह्यमनुमानं च जाग्रति ॥ **१०७** ॥

yatsuṣuptau nirviṣaya ātmānando'nubhūyate |
śrutiḥ pratyakṣamaitihyamanumānaṁ ca jāgrati || **107***||*

अव्यक्तनाम्नी परमेशशक्तिः

अनाद्यविद्या त्रिगुणात्मिका परा ।

कार्यानुमेया सुधियैव माया

यया जगत्सर्वमिदं प्रसूयते ॥ **१०८** ॥

avyaktanāmnī parameśaśaktiḥ
anādyavidyā triguṇātmikā parā /
kāryānumeyā sudhiyaiva māyā
yayā jagatsarvamidaṁ prasūyate // 108//

सद्राप्यसद्राप्युभयात्मिका नो
भिद्राप्यभिद्राप्युभयात्मिका नो ।
साङ्गाप्यनङ्गा ह्युभयात्मिका नो
महाद्भुताऽनिर्वचनीयरूपा ॥ १०९ ॥

sannāpyasannāpyubhayātmikā no
bhinnāpyabhinnāpyubhayātmikā no /
sāṅgāpyanaṅgā hyubhayātmikā no
mahādbhutā'nirvacanīyarūpā // 109//

शुद्धाद्वयब्रह्मविबोधनाश्या
सर्पभ्रमो रज्जुविवेकतो यथा ।
रजस्तमःसत्त्वमिति प्रसिद्धा
गुणास्तदीयाः प्रथितैः स्वकार्यैः ॥ ११० ॥

śuddhādvayabrahmavibodhanāśyā
sarpabhramo rajjuvivekato yathā /
rajastamaḥsattvamiti prasiddhā
guṇāstadīyāḥ prathitaiḥ svakāryaiḥ // 110//

विक्षेपशक्ती रजसः क्रियात्मिका

यतः प्रवृत्तिः प्रसृता पुराणी ।

रागादयोऽस्याः प्रभवन्ति नित्यं

दुःखादयो ये मनसो विकाराः ॥ **१११** ॥

vikṣepaśaktī rajasaḥ kriyātmikā
yataḥ pravṛttiḥ prasṛtā purāṇī |
rāgādayo'syāḥ prabhavanti nityaṁ
duḥkhādayo ye manaso vikārāḥ || ***111****||*

कामः क्रोधो लोभदम्भाद्यसूया

अहंकारेर्ष्यामत्सराद्यास्तु घोराः ।

धर्मा एते राजसाः पुम्प्रवृत्तिः

यस्मादेषा तद्रजो बन्धहेतुः ॥ **११२** ॥

kāmaḥ krodho lobhadambhādyasūyā
ahaṅkārerṣyāmatsarādyāstu ghorāḥ |
dharmā ete rājasāḥ pumpravṛttiḥ
yasmādeṣā tadrajo bandhahetuḥ || ***112****||*

एषाऽऽवृतिर्नाम तमोगुणस्य

शक्तिर्मया वस्त्ववभासतेऽन्यथा ।

सैषा निदानं पुरुषस्य संसृतेः

विक्षेपशक्तेः प्रवणस्य हेतुः ॥ **११३** ॥

eṣā''vṛtirnāma tamoguṇasya
śaktirmayā vastvavabhāsate'nyathā |
saiṣā nidānaṁ puruṣasya saṁsṛteḥ
*vikṣepaśakteḥ pravaṇasya hetuḥ || **113**||*

प्रज्ञावानपि पण्डितोऽपि चतुरोऽप्यत्यन्तसूक्ष्मात्मदृग्-
व्यालीढस्तमसा न वेत्ति बहुधा संबोधितोऽपि स्फुटम् ।
भ्रान्त्यारोपितमेव साधु कलयत्यालम्बते तद्गुणान्
हन्तासौ प्रबला दुरन्ततमसः शक्तिर्महत्यावृतिः ॥ **११४** ॥

prajñāvānapi paṇḍito'pi caturo'pyatyantasūkṣmātmadṛg-
vyālīḍhastamasā na vetti bahudhā sambodhito'pi sphuṭam |
bhrāntyāropitameva sādhu kalayatyālambate tadguṇān
*hantāsau prabalā durantatamasaḥ śaktirmahatyāvṛtiḥ || **114**||*

अभावना वा विपरीतभावना
असंभावना विप्रतिपत्तिरस्याः ।
संसर्गयुक्तं न विमुञ्चति ध्रुवं
विक्षेपशक्तिः क्षपयत्यजस्रम् ॥ **११५** ॥

abhāvanā vā viparītabhāvanā
asambhāvanā vipratipattirasyāḥ |
saṁsargayuktaṁ na vimuñcati dhruvaṁ
*vikṣepaśaktiḥ kṣapayatyajasram || **115**||*

अज्ञानमालस्यजडत्वनिद्रा-

प्रमादमूढत्वमुखास्तमोगुणाः ।

एतैः प्रयुक्तो नहि वेत्ति किंचिन्

निद्रालुवत्स्तम्भवदेव तिष्ठति ॥ **११६** ॥

ajñānamālasyajaḍatvanidrā-
pramādamūḍhatvamukhāstamoguṇāḥ |
etaiḥ prayukto nahi vetti kiñcin
nidrāluvatstambhavadeva tiṣṭhati || ***116***||

सत्त्वं विशुद्धं जलवत्तथापि

ताभ्यां मिलित्वा सरणाय कल्पते ।

यत्रात्मबिम्बः प्रतिबिम्बितः सन्

प्रकाशयत्यर्क इवाखिलं जडम् ॥ **११७** ॥

sattvaṁ viśuddhaṁ jalavattathāpi
tābhyāṁ militvā saraṇāya kalpate |
yatrātmabimbaḥ pratibimbitaḥ san
prakāśayatyarka ivākhilaṁ jaḍam || ***117***||

मिश्रस्य सत्त्वस्य भवन्ति धर्माः

त्वमानिताद्या नियमा यमाद्याः ।

श्रद्धा च भक्तिश्च मुमुक्षता च

दैवी च सम्पत्तिरसद्निवृत्तिः ॥ **११८** ॥

miśrasya sattvasya bhavanti dharmāḥ
tvamānitādyā niyamā yamādyāḥ |
śraddhā ca bhaktiśca mumukṣatā ca
*daivī ca sampattirasannivṛttiḥ || **118**||*

विशुद्धसत्त्वस्य गुणाः प्रसादः
स्वात्मानुभूतिः परमा प्रशान्तिः ।
तृप्तिः प्रहर्षः परमात्मनिष्ठा
यया सदानन्दरसं समृच्छति ॥ ११९ ॥

viśuddhasattvasya guṇāḥ prasādaḥ
svātmānubhūtiḥ paramā praśāntiḥ |
tṛptiḥ praharṣaḥ paramātmaniṣṭhā
*yayā sadānandarasaṁ samṛcchati || **119**||*

अव्यक्तमेतत्त्रिगुणैर्निरुक्तं
तत्कारणं नाम शरीरमात्मनः ।
सुषुप्तिरेतस्य विभक्त्यवस्था
प्रलीनसर्वेन्द्रियबुद्धिवृत्तिः ॥ १२० ॥

avyaktametattriguṇairniruktaṁ
tatkāraṇaṁ nāma śarīramātmanaḥ |
suṣuptiretasya vibhaktyavasthā
*pralīnasarvendriyabuddhivṛttiḥ || **120**||*

सर्वप्रकारप्रमितिप्रशान्तिः

बीजात्मनावस्थितिरेव बुद्धेः ।

सुषुप्तिरेतस्य किल प्रतीतिः

किंचिद्र वेद्मीति जगत्प्रसिद्धेः ॥ १२१ ॥

sarvaprakārapramitipraśāntiḥ
bījātmanāvasthitireva buddheḥ /
suṣuptiretasya kila pratītiḥ
kiñcinna vedmīti jagatprasiddheḥ // ***121****//*

देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादयः

सर्वे विकारा विषयाः सुखादयः ।

व्योमादिभूतान्यखिलं न विश्वं

अव्यक्तपर्यन्तमिदं ह्यनात्मा ॥ १२२ ॥

dehendriyaprāṇamano'hamādayaḥ
sarve vikārā viṣayāḥ sukhādayaḥ /
vyomādibhūtānyakhilaṁ na viśvaṁ
avyaktaparyantamidaṁ hyanātmā // ***122****//*

माया मायाकार्यं सर्वं महदादिदेहपर्यन्तम् ।

असदिदमनात्मतत्त्वं विद्धि त्वं मरुमरीचिकाकल्पम् ॥ १२३ ॥

māyā māyākāryaṁ sarvaṁ mahadādidehaparyantam /
asadidamanātmatattvaṁ viddhi tvaṁ
marumarīcikākalpam // ***123****//*

अथ ते संप्रवक्ष्यामि स्वरूपं परमात्मनः ।
यद्विज्ञाय नरो बन्धान्मुक्तः कैवल्यमश्नुते ॥ १२४ ॥

atha te sampravakṣyāmi svarūpaṁ paramātmanaḥ /
*yadvijñāya naro bandhānmuktaḥ kaivalyamaśnute // **124**//*

अस्ति कश्चित्स्वयं नित्यमहंप्रत्ययलम्बनः ।
अवस्थात्रयसाक्षी सन्पञ्चकोशविलक्षणः ॥ १२५ ॥

asti kaścitsvayaṁ nityamahampratyayalambanaḥ /
*avasthātrayasākṣī sanpañcakośavilakṣaṇaḥ // **125**//*

यो विजानाति सकलं जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु ।
बुद्धितद्वृत्तिसद्भावमभावमहमित्ययम् ॥ १२६ ॥

yo vijānāti sakalaṁ jāgratsvapnasuṣuptiṣu /
*buddhitadvṛttisadbhāvamabhāvamahamityayam // **126**//*

यः पश्यति स्वयं सर्वं यं न पश्यति कश्चन ।
यश्चेतयति बुद्ध्यादि न तद्यं चेतयत्ययम् ॥ १२७ ॥

yaḥ paśyati svayaṁ sarvaṁ yaṁ na paśyati kaścana /
*yaścetayati buddhyādi na tadyaṁ cetayatyayam // **127**//*

येन विश्वमिदं व्याप्तं यं न व्याप्नोति किञ्चन ।
अभारूपमिदं सर्वं यं भान्त्यमनुभात्ययम् ॥ १२८ ॥

yena viśvamidaṁ vyāptaṁ yaṁ na vyāpnoti kiñcana /
*abhārūpamidaṁ sarvaṁ yaṁ bhāntyamanubhātyayam // **128**//*

यस्य सन्निधिमात्रेण देहेन्द्रियमनोधियः ।

विषयेषु स्वकीयेषु वर्तन्ते प्रेरिता इव ॥ १२९ ॥

yasya sannidhimātreṇa dehendriyamanodhiyaḥ |
viṣayeṣu svakīyeṣu vartante preritā iva || 129||

अहङ्कारादिदेहान्ता विषयाश्च सुखादयः ।

वेद्यन्ते घटवदखे येन नित्यबोधस्वरूपिणा ॥ १३० ॥

ahaṅkārādidehāntā viṣayāśca sukhādayaḥ |
vedyante ghaṭavad yena nityabodhasvarūpiṇā || 130||

एषोऽन्तरात्मा पुरुषः पुराणो

निरन्तराखण्डसुखानुभूतिः ।

सदैकरूपः प्रतिबोधमात्रो

येनेषिता वागसवश्चरन्ति ॥ १३१ ॥

eṣo'ntarātmā puruṣaḥ purāṇo
nirantarākhaṇḍasukhānubhūtiḥ |
sadaikarūpaḥ pratibodhamātro
yeneṣitā vāgasavaścaranti || 131||

अत्रैव सत्त्वात्मनि धीगुहायां

अव्याकृताकाश उशत्प्रकाशः ।

आकाश उच्चै रविवत्प्रकाशते

स्वतेजसा विश्वमिदं प्रकाशयन् ॥ १३२ ॥

atraiva sattvātmani dhīguhāyāṁ
avyākṛtākāśa uśatprakāśaḥ |
ākāśa uccai ravivatprakāśate
svatejasā viśvamidaṁ prakāśayan || ***132****||*

ज्ञाता मनोऽहंकृतिविक्रियाणां
देहेन्द्रियप्राणकृतक्रियाणाम् ।
अयोऽग्निवत्तानुवर्तमानो
न चेष्टते नो विकरोति किञ्चन ॥ १३३ ॥

jñātā mano'haṅkṛtivikriyāṇāṁ
dehendriyaprāṇakṛtakriyāṇām |
ayo'gnivattānanuvartamāno
na ceṣṭate no vikaroti kiñcana || ***133****||*

न जायते नो म्रियते न वर्धते
न क्षीयते नो विकरोति नित्यः ।
विलीयमानेऽपि वपुष्यमुष्मि-
न्न लीयते कुम्भ इवाम्बरं स्वयम् ॥ १३४ ॥

na jāyate no mriyate na vardhate
na kṣīyate no vikaroti nityaḥ |
vilīyamāne'pi vapuṣyamuṣmi-
nna līyate kumbha ivāmbaraṁ svayam || ***134****||*

प्रकृतिविकृतिभिन्नः शुद्धबोधस्वभावः
सदसदिदमशेषं भासयन्निर्विशेषः।
विलसति परमात्मा जाग्रदादिष्ववस्था-
स्वहमहमिति साक्षात्साक्षिरूपेण बुद्धेः॥ **१३५**॥

prakṛtivikṛtibhinnaḥ śuddhabodhasvabhāvaḥ
sadasadidamaśeṣaṁ bhāsayannirviśeṣaḥ |
vilasati paramātmā jāgradādiṣvavasthā-
*svahamahamiti sākṣātsākṣirūpeṇa buddheḥ || **135**||*

नियमितमनसामुं त्वं स्वमात्मानमात्मन्
ययमहमिति साक्षाद्विद्धि बुद्धिप्रसादात्।
जनिमरणतरंगापारसंसारसिन्धुं
प्रतर भव कृतार्थो ब्रह्मरूपेण संस्थः॥ **१३६**॥

niyamitamanasāmuṁ tvaṁ svamātmānamātman
yayamahamiti sākṣādviddhi buddhiprasādāt |
janimaraṇataraṅgāpārasaṁsārasindhuṁ
*pratara bhava kṛtārtho brahmarūpeṇa saṁsthaḥ || **136**||*

अज्ञानात्मन्यहमिति मतिर्बन्ध एषोऽस्य पुंसः
प्राप्तोऽज्ञानाज्जननमरणक्लेशसंपातहेतुः।
येनैवायं वपुरिदमसत्सत्यमित्यात्मबुद्ध्या
पुष्यत्युक्षत्यवति विषयैस्तन्तुभिः कोशकृद्वत्॥ **१३७**॥

atrānātmanyahamiti matirbandha eṣo'sya puṁsaḥ
prāpto'jñānājjananamaraṇakleśasampātahetuḥ |
yenaivāyaṁ vapuridamasatsatyamityātmabuddhyā
*puṣyatyukṣatyavati viṣayaistantubhiḥ kośakṛdvat || **137**||*

अतस्मिंस्तद्बुद्धिः प्रभवति विमूढस्य तमसा
विवेकाभावाद्वै स्फुरति भुजगे रज्जुधिषणा।
ततोऽनर्थव्रातो निपतति समादातुरधिकः
ततो योऽसद्ग्राहः स हि भवति बन्धः शृणु सखे॥ **१३८**॥

atasmiṁstadbuddhiḥ prabhavati vimūḍhasya tamasā
vivekābhāvādvai sphurati bhujage rajjudhiṣaṇā |
tato'narthavrāto nipatati samādāturadhikaḥ
*tato yo'sadgrāhaḥ sa hi bhavati bandhaḥ śṛṇu sakhe || **138**||*

अखण्डनित्याद्वयबोधशक्त्या
स्फुरन्तमात्मानमनन्तवैभवम्।
समावृणोत्यावृतिशक्तिरेषा
तमोमयी राहुरिवार्कबिम्बम्॥ **१३९**॥

akhaṇḍanityādvayabodhaśaktyā
sphurantamātmānamanantavaibhavam |
samāvṛṇotyāvṛtiśaktireṣā
*tamomayī rāhurivārkabimbam || **139**||*

तिरोभूते स्वात्मन्यमलतरतेजोवति पुमान्

अनात्मानं मोहादहमिति शरीरं कलयति ।

ततः कामक्रोधप्रभृतिभिरमुं बन्धनगुणैः

परं विक्षेपाख्या रजस उरुशक्तिर्व्यथयति ॥ १४० ॥

tirobhūte svātmanyamalataratejovati pumān
anātmānaṁ mohādahamiti śarīraṁ kalayati |
tataḥ kāmakrodhaprabhṛtibhiramuṁ bandhanaguṇaiḥ
paraṁ vikṣepākhyā rajasa uruśaktirvyathayati || ***140****||*

महामोहग्राहग्रसनगलितात्मावगमनो

धियो नानावस्थां स्वयमभिनयंस्तद्गुणतया ।

अपारे संसारे विषयविषपूरे जलनिधौ

निमज्योन्मज्यायं भ्रमति कुमतिः कुत्सितगतिः ॥ १४१ ॥

mahāmohagrāhagrasanagalitātmāvagamano
dhiyo nānāvasthāṁ svayamabhinayaṁstadguṇatayā |
apāre saṁsāre viṣayaviṣapūre jalanidhau
nimajyonmajyāyaṁ bhramati kumatiḥ kutsitagatiḥ || ***141****||*

भानुप्रभासंजनिताभ्रपङ्क्तेिः

भानुं तिरोधाय विजृम्भते यथा ।

आत्मोदिताहंकृतिरात्मतत्त्वं

तथा तिरोधाय विजृम्भते स्वयम् ॥ १४२ ॥

bhānuprabhāsañjanitābhrapaṅktiḥ
bhānuṁ tirodhāya vijṛmbhate yathā |
ātmoditāhaṅkṛtirātmatattvaṁ
tathā tirodhāya vijṛmbhate svayam || ***142****||*

कवलितदिननाथे दुर्दिने सान्द्रमेघैः
व्यथयति हिमझंझावायुरुग्रो यथैतान्।
अविरततमसात्मन्यावृते मूढबुद्धिं
क्षपयति बहुदुःखैस्तीव्रविक्षेपशक्तिः॥ **१४३**॥

kavalitadinanāthe durdine sāndrameghaiḥ
vyathayati himajhañjhāvāyurugro yathaitān |
aviratatamasātmanyāvṛte mūḍhabuddhiṁ
kṣapayati bahuduḥkhaistīvravikṣepaśaktiḥ || ***143****||*

एताभ्यामेव शक्तिभ्यां बन्धः पुंसः समागतः।
याभ्यां विमोहितो देहं मत्वाऽत्मानं भ्रमत्ययम्॥ **१४४**॥

etābhyāmeva śaktibhyāṁ bandhaḥ puṁsaḥ samāgataḥ |
yābhyāṁ vimohito dehaṁ
matvā'tmānaṁ bhramatyayam || ***144****||*

बीजं संसृतिभूमिजस्य तु तमो देहात्मधीरङ्कुरो
रागः पल्लवमम्बु कर्म तु वपुः स्कन्धोऽसवः शाखिकाः।
अग्राणीन्द्रियसंहतिश्च विषयाः पुष्पाणि दुःखं फलं
नानाकर्मसमुद्भवं बहुविधं भोक्तात्र जीवः खगः॥ **१४५**॥

bījaṁ saṁsṛtibhūmijasya tu tamo dehātmadhīraṅkuro
rāgaḥ pallavamambu karma tu vapuḥ skandhoo'savaḥ śākhikāḥ |
agrāṇīndriyasaṁhatiśca viṣayāḥ puṣpāṇi duḥkhaṁ phalaṁ
nānākarmasamudbhavaṁ bahuvidhaṁ
bhoktātra jīvaḥ khagaḥ || ***145****||*

अज्ञानमूलोऽयमनात्मबन्धो
नैसर्गिकोऽनादिरनन्त ईरितः ।
जन्माप्ययव्याधिजरादिदुःख-
प्रवाहपातं जनयत्यमुष्य ॥ **१४६** ॥

ajñānamūlo'yamanātmabandho
naisargiko'nādirananta īritaḥ |
janmāpyayavyādhijarādiduḥkha-
pravāhapātaṁ janayatyamuṣya || ***146****||*

नास्त्रैर्न शस्त्रैरनिलेन वन्हिना
छेत्तुं न शक्यो न च कर्मकोटिभिः ।
विवेकविज्ञानमहासिना विना
धातुः प्रसादेन शितेन मञ्जुना ॥ **१४७** ॥

nāstrairna śastrairanilena vanhinā
chettuṁ na śakyo na ca karmakoṭibhiḥ |
vivekavijñānamahāsinā vinā
dhātuḥ prasādena śitena mañjunā || ***147****||*

श्रुतिप्रमाणैकमतेः स्वधर्म

निष्ठा तयैवात्मविशुद्धिरस्य ।

विशुद्धबुद्धेः परमात्मवेदनं

तेनैव संसारसमूलनाशः ॥ **१४८** ॥

śrutipramāṇaikamateḥ svadharma
niṣṭhā tayaivātmaviśuddhirasya /
viśuddhabuddheḥ paramātmavedanaṁ
tenaiva saṁsārasamūlanāśaḥ // ***148****//*

कोशैरन्नमयाद्यैः पञ्चभिरात्मा न संवृतो भाति ।

निजशक्तिसमुत्पन्नैः शैवालपटलैरिवाम्बु वापीस्थम् ॥ **१४९** ॥

kośairannamayādyaiḥ pañcabhirātmā na saṁvṛto bhāti /
nijaśaktisamutpannaiḥ śaivālapaṭalairivāmbu vāpīstham // ***149****//*

तच्छैवालापनये सम्यकखे सलिलं प्रतीयते शुद्धम् ।

तृष्णासन्तापहरं सद्यः सौख्यप्रदं परं पुंसः ॥ **१५०** ॥

tacchaivālāpanaye samyak salilaṁ pratīyate śuddham /
tṛṣṇāsantāpaharaṁ sadyaḥ
saukhyapradaṁ paraṁ puṁsaḥ // ***150****//*

पञ्चानामपि कोशानामपवादे विभात्ययं शुद्धः ।

नित्यानन्दैकरसः प्रत्यग्रूपः परः स्वयंज्योतिः ॥ **१५१** ॥

pañcānāmapi kośānāmapavāde vibhātyayaṁ śuddhaḥ /
nityānandaikarasaḥ pratyagrūpaḥ paraḥ svayañjyotiḥ // ***151****//*

आत्मानात्मविवेकः कर्तव्यो बन्धमुक्तये विदुषा ।
तेनैवानन्दी भवति स्वं विज्ञाय सच्चिदानन्दम् ॥ १५२ ॥

ātmānātmavivekaḥ kartavyo bandhamuktaye viduṣā |
tenaivānandī bhavati svaṁ vijñāya saccidānandam || ***152****||*

मुञ्जादिषीकामिव दृश्यवर्गात्
प्रत्यञ्चमात्मानमसङ्गमक्रियम् ।
विविच्य तत्र प्रविलाप्य सर्वं
तदात्मना तिष्ठति यः स मुक्तः ॥ १५३ ॥

muñjādiṣīkāmiva dṛśyavargāt
pratyañcamātmānamasaṅgamakriyam |
vivicya tatra pravilāpya sarvaṁ
tadātmanā tiṣṭhati yaḥ sa muktaḥ || ***153****||*

देहोऽयमन्नभवनोऽन्नमयस्तु कोशः
चान्नेन जीवति विनश्यति तद्विहीनः ।
त्वक्चर्ममांसरुधिरास्थिपुरीषराशिः
नायं स्वयं भवितुमर्हति नित्यशुद्धः ॥ १५४ ॥

deho'yamannabhavano'nnamayastu kośaḥ
cānnena jīvati vinaśyati tadvihīnaḥ |
tvakcarmamāṁsarudhirāsthipurīṣarāśiḥ
nāyaṁ svayaṁ bhavitumarhati nityaśuddhaḥ || ***154****||*

पूर्वं जनेरधिमृतेरपि नायमस्ति

जातक्षणः क्षणगुणोऽनियतस्वभावः।

नैको जडश्च घटवत्परिदृश्यमानः

स्वात्मा कथं भवति भावविकारवेत्ता ॥ **१५५** ॥

pūrvaṁ janeradhimṛterapi nāyamasti
jātakṣaṇaḥ kṣaṇaguṇo'niyatasvabhāvaḥ /
naiko jaḍaśca ghaṭavatparidṛśyamānaḥ
*svātmā kathaṁ bhavati bhāvavikāravettā // **155**//*

पाणिपादादिमान्देहो नात्मा व्यङ्गेऽपि जीवनात्।

तत्तच्छक्तेरनाशाच्च न नियम्यो नियामकः ॥ **१५६** ॥

pāṇipādādimāndeho nātmā vyaṅge'pi jīvanāt /
*tattacchakteranāśācca na niyamyo niyāmakaḥ // **156**//*

देहतद्धर्मतत्कर्मतदवस्थादिसाक्षिणः।

सत एव स्वतःसिद्धं तद्वैलक्षण्यमात्मनः ॥ **१५७** ॥

dehataddharmatatkarmatadavasthādisākṣiṇaḥ /
*sata eva svataḥsiddhaṁ tadvailakṣaṇyamātmanaḥ // **157**//*

शल्यराशिर्मांसलिप्तो मलपूर्णोऽतिकश्मलः।

कथं भवेदयं वेत्ता स्वयमेतद्विलक्षणः ॥ **१५८** ॥

śalyarāśirmāṁsalipto malapūrṇo'tikaśmalaḥ /
*kathaṁ bhavedayaṁ vettā svayametadvilakṣaṇaḥ // **158**//*

त्वङ्खेमांसमेदोऽस्थिपुरीषराशा-वहंमतिं मूढजनः करोति ।

विलक्षणं वेत्ति विचारशीलो निजस्वरूपं परमार्थ भूतम् ॥ **१५९** ॥

tvaṅmāṁsamedo'sthipurīṣarāśā-
vahammatiṁ mūḍhajanaḥ karoti |
vilakṣaṇaṁ vetti vicāraśīlo
*nijasvarūpaṁ paramārtha bhūtam || **159**||*

देहोऽहमित्येव जडस्य बुद्धिः

देहे च जीवे विदुषस्त्वहंधीः ।

विवेकविज्ञानवतो महात्मनो

ब्रह्माहमित्येव मतिः सदात्मनि ॥ **१६०** ॥

deho'hamityeva jaḍasya buddhiḥ
dehe ca jīve viduṣastvahandhīḥ |
vivekavijñānavato mahātmano
*brahmāhamityeva matiḥ sadātmani || **160**||*

अत्रात्मबुद्धिं त्यज मूढबुद्धे

त्वङ्खेमांसमेदोऽस्थिपुरीषराशौ ।

सर्वात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे

कुरुष्व शांति परमां भजस्व ॥ **१६१** ॥

atrātmabuddhiṁ tyaja mūḍhabuddhe
tvaṅmāṁsamedo'sthipurīṣarāśau |
sarvātmani brahmaṇi nirvikalpe
*kuruṣva śānti paramāṁ bhajasva || **161**||*

देहेन्द्रियादावसति भ्रमोदितां विद्वानहंतां न जहाति यावत्।
तावन्न तस्यास्ति विमुक्तिवार्ता-प्यस्त्वेष वेदान्तनयान्तदर्शी ॥ **१६२** ॥

dehendriyādāvasati bhramoditāṁ
vidvānahantāṁ na jahāti yāvat |
tāvanna tasyāsti vimuktivārtā-
*pyastveṣa vedāntanayāntadarśī || **162**||*

छायाशरीरे प्रतिबिम्बगात्रे
यत्स्वप्नदेहे हृदि कल्पिताङ्गे ।
यथात्मबुद्धिस्तव नास्ति काचि-
ज्जीवच्छरीरे च तथैव माऽस्तु ॥ **१६३** ॥

chāyāśarīre pratibimbagātre
yatsvapnadehe hṛdi kalpitāṅge |
yathātmabuddhistava nāsti kāci-
*jjīvaccharīre ca tathaiva mā'stu || **163**||*

देहात्मधीरेव नृणामसद्धियां
जन्मादिदुःखप्रभवस्य बीजम्।
यतस्ततस्त्वं जहि तां प्रयत्नात्
त्यक्ते तु चित्ते न पुनर्भवाशा ॥ **१६४** ॥

dehātmadhīreva nṛṇāmasaddhiyāṁ
janmādiduḥkhaprabhavasya bījam |
yatastatastvaṁ jahi tāṁ prayatnāt
*tyakte tu citte na punarbhavāśā || **164**||*

कर्मेन्द्रियैः पञ्चभिरञ्चितोऽयं प्राणो भवेत्प्राणमयस्तु कोशः ॥

येनात्मवानन्नमयोऽनुपूर्णः प्रवर्ततेऽसौ सकलक्रियासु ॥ **१६५** ॥

karmendriyaiḥ pañcabhirañcito'yaṁ
prāṇo bhavetprāṇamayastu kośaḥ //
yenātmavānannamayo'nupūrṇaḥ
pravartate'sau sakalakriyāsu // **165**//

नैवात्मापि प्राणमयो वायुविकारो

गन्ताऽऽगन्ता वायुवदन्तर्बहिरेषः ।

यस्मात्किञ्चित्क्वापि न वेत्तीष्टमनिष्टं

स्वं वान्यं वा किञ्चन नित्यं परतन्त्रः ॥ **१६६** ॥

naivātmāpi prāṇamayo vāyuvikāro
gantā''gantā vāyuvadantarbahireṣaḥ /
yasmātkiñcitkvāpi na vettīṣṭamaniṣṭaṁ
svaṁ vānyaṁ vā kiñcana nityaṁ paratantraḥ // **166**//

ज्ञानेन्द्रियाणि च मनश्च मनोमयः स्यात्

कोशो ममाहमिति वस्तुविकल्पहेतुः ।

संज्ञादिभेदकलनाकलितो बलीयां-

स्तत्पूर्वकोशमभिपूर्य विजृम्भते यः ॥ **१६७** ॥

jñānendriyāṇi ca manaśca manomayaḥ syāt
kośo mamāhamiti vastuvikalpahetuḥ /
sañjñādibhedakalanākalito balīyāṁ-
statpūrvakośamabhipūrya vijṛmbhate yaḥ // **167**//

पञ्चेन्द्रियैः पञ्चभिरेव होतृभिः प्रचीयमानो विषयाज्यधारया ।
जाज्वल्यमानो बहुवासनेन्धनैः मनोमयाग्निर्दहति प्रपञ्चम् ॥ १६८ ॥

pañcendriyaiḥ pañcabhireva hotṛbhiḥ
pracīyamāno viṣayājyadhārayā |
jājvalyamāno bahuvāsanendhanaiḥ
manomayāgnirdahati prapañcam || ***168****||*

न ह्यस्त्यविद्या मनसोऽतिरिक्ता
मनो ह्यविद्या भवबन्धहेतुः ।
तस्मिन्विनष्टे सकलं विनष्टं
विजृम्भितेऽस्मिन्सकलं विजृम्भते ॥ १६९ ॥

na hyastyavidyā manaso'tiriktā
mano hyavidyā bhavabandhahetuḥ |
tasminvinaṣṭe sakalaṁ vinaṣṭaṁ
vijṛmbhite'sminsakalaṁ vijṛmbhate || ***169****||*

स्वप्नेऽर्थशून्ये सृजति स्वशक्त्या
भोक्त्रादिविश्वं मन एव सर्वम् ।
तथैव जाग्रत्यपि नो विशेषः
तत्सर्वमेतन्मनसो विजृम्भणम् ॥ १७० ॥

svapne'rthaśūnye sṛjati svaśaktyā
bhoktrādiviśvaṁ mana eva sarvam |
tathaiva jāgratyapi no viśeṣaḥ
tatsarvametanmanaso vijṛmbhaṇam || ***170****||*

सुषुप्तिकाले मनसि प्रलीने

नैवास्ति किञ्चित्सकलप्रसिद्धेः ।

अतो मनःकल्पित एव पुंसः

संसार एतस्य न वस्तुतोऽस्ति ॥ १७१ ॥

suṣuptikāle manasi pralīne
naivāsti kiñcitsakalaprasiddheḥ /
ato manaḥkalpita eva puṁsaḥ
*saṁsāra etasya na vastuto'sti // **171**//*

वायुनाऽऽनीयते मेघः पुनस्तेनैव नीयते ।

मनसा कल्प्यते बन्धो मोक्षस्तेनैव कल्प्यते ॥ १७२ ॥

vāyunā''nīyate meghaḥ punastenaiva nīyate /
*manasā kalpyate bandho mokṣastenaiva kalpyate // **172**//*

देहादिसर्वविषये परिकल्प्य रागं

बध्नाति तेन पुरुषं पशुवद्गुणेन ।

वैरस्यमत्र विषवत् सुवुधाय पश्चादखे

एनं विमोचयति तन्मन एव बन्धात् ॥ १७३ ॥

dehādisarvaviṣaye parikalpya rāgaṁ
badhnāti tena puruṣaṁ paśuvadguṇena /
vairasyamatra viṣavat suvudhāya paścād
*enaṁ vimocayati tanmana eva bandhāt // **173**//*

तस्मान्मनः कारणमस्य जन्तोः

बन्धस्य मोक्षस्य च वा विधाने ।

बन्धस्य हेतुर्मलिनं रजोगुणैः

मोक्षस्य शुद्धं विरजस्तमस्कम् ॥ १७४ ॥

tasmānmanaḥ kāraṇamasya jantoḥ
bandhasya mokṣasya ca vā vidhāne |
bandhasya heturmalinaṁ rajoguṇaiḥ
*mokṣasya śuddhaṁ virajastamaskam || **174**||*

विवेकवैराग्यगुणातिरेका-

च्छुद्धत्वमासाद्य मनो विमुक्त्यै ।

भवत्यतो बुद्धिमतो मुमुक्षो-

स्ताभ्यां दृढाभ्यां भवितव्यमग्रे ॥ १७५ ॥

vivekavairāgyaguṇātirekā-
cchuddhatvamāsādya mano vimuktyai |
bhavatyato buddhimato mumukṣo-
*stābhyāṁ dṛḍhābhyāṁ bhavitavyamagre || **175**||*

मनो नाम महाव्याघ्रो विषयारण्यभूमिषु ।

चरत्यत्र न गच्छन्तु साधवो ये मुमुक्षवः ॥ १७६ ॥

mano nāma mahāvyāghro viṣayāraṇyabhūmiṣu |
*caratyatra na gacchantu sādhavo ye mumukṣavaḥ || **176**||*

मनः प्रसूते विषयानशेषान्

स्थूलात्मना सूक्ष्मतया च भोक्तुः।

शरीरवर्णाश्रमजातिभेदान्

गुणक्रियाहेतुफलानि नित्यम्॥ १७७॥

manaḥ prasūte viṣayānaśeṣān
sthūlātmanā sūkṣmatayā ca bhoktuḥ |
śarīravarṇāśramajātibhedān
*guṇakriyāhetuphalāni nityam || **177**||*

असंगचिद्रूपममुं विमोह्य देहेन्द्रियप्राणगुणैर्निबद्ध्य।

अहंममेति भ्रमयत्यजस्रं मनः स्वकृत्येषु फलोपभुक्तिषु॥ १७८॥

asaṅgacidrūpamamuṁ vimohya
dehendriyaprāṇaguṇairnibaddhya |
ahammameti bhramayatyajasraṁ
*manaḥ svakṛtyeṣu phalopabhuktiṣu || **178**||*

अध्यासदोषात्पुरुषस्य संसृतिः

अध्यासबन्धस्त्वमुनैव कल्पितः।

रजस्तमोदोषवतोऽविवेकिनो

जन्मादिदुःखस्य निदानमेतत्॥ १७९॥

adhyāsadoṣātpuruṣasya saṁsṛtiḥ
adhyāsabandhastvamunaiva kalpitaḥ |
rajastamodoṣavato'vivekino
*janmādiduḥkhasya nidānametat || **179**||*

अतः प्राहुर्मनोऽविद्यां पण्डितास्तत्त्वदर्शिनः ।
येनैव भ्राम्यते विश्वं वायुनेवाभ्रमण्डलम् ॥ १८० ॥

ataḥ prāhurmano'vidyāṁ paṇḍitāstattvadarśinaḥ /
yenaiva bhrāmyate viśvaṁ vāyunevābhramaṇḍalam // ***180****//*

तन्मनःशोधनं कार्यं प्रयत्नेन मुमुक्षुणा ।
विशुद्धे सति चैतस्मिन्मुक्तिः करफलायते ॥ १८१ ॥

tanmanaḥśodhanaṁ kāryaṁ prayatnena mumukṣuṇā /
viśuddhe sati caitasminmuktiḥ karaphalāyate // ***181****//*

मोक्षैकसक्त्या विषयेषु रागं
निर्मूल्य संन्यस्य च सर्वकर्म ।
सच्छ्रद्धया यः श्रवणादिनिष्ठो
रजःस्वभावं स धुनोति बुद्धेः ॥ १८२ ॥

mokṣaikasaktyā viṣayeṣu rāgaṁ
nirmūlya sannyasya ca sarvakarma /
sacchraddhayā yaḥ śravaṇādiniṣṭho
rajaḥsvabhāvaṁ sa dhunoti buddheḥ // ***182****//*

मनोमयो नापि भवेत्परात्मा
ह्याद्यन्तवत्त्वात्परिणामिभावात् ।
दुःखात्मकत्वाद्विषयत्वहेतोः
द्रष्टा हि दृश्यात्मतया न दृष्टः ॥ १८३ ॥

manomayo nāpi bhavetparātmā
hyādyantavattvātpariṇāmibhāvāt /
duḥkhātmakatvādviṣayatvahetoḥ
draṣṭā hi dṛśyātmatayā na dṛṣṭaḥ // ***183***//

बुद्धिर्बुद्धीन्द्रियैः सार्धं सवृत्तिः कर्तृलक्षणः।
विज्ञानमयकोशः स्यात्पुंसः संसारकारणम्॥ **१८४** ॥

buddhirbuddhīndriyaiḥ sārdhaṁ savṛttiḥ kartṛlakṣaṇaḥ /
vijñānamayakośaḥ syātpuṁsaḥ saṁsārakāraṇam // ***184***//

अनुव्रजच्चित्प्रतिबिम्बशक्तिः
विज्ञानसंज्ञः प्रकृतेर्विकारः।
ज्ञानक्रियावानहमित्यजस्रं
देहेन्द्रियादिष्वभिमन्यते भृशम्॥ **१८५** ॥

anuvrajaccitpratibimbaśaktiḥ
vijñānasañjñaḥ prakṛtervikāraḥ /
jñānakriyāvānahamityajasraṁ
dehendriyādiṣvabhimanyate bhṛśam // ***185***//

अनादिकालोऽयमहंस्वभावो जीवः समस्तव्यवहारवोढा।
करोति कर्माण्यपि पूर्ववासनः पुण्यान्यपुण्यानि च तत्फलानि॥ **१८६** ॥

anādikālo'yamahaṁsvabhāvo jīvaḥ samastavyavahāravoḍhā /
karoti karmāṇyapi pūrvavāsanaḥ
puṇyānyapuṇyāni ca tatphalāni // ***186***//

भुङ्क्ते विचित्रास्वपि योनिषु व्रज-न्नायाति निर्यात्यध ऊर्ध्वमेषः।

अस्यैव विज्ञानमयस्य जाग्रत्-स्वप्नाद्यवस्थाः सुखदुःखभोगः॥ **१८७** ॥

bhuṅkte vicitrāsvapi yoniṣu vraja-
nnāyāti niryātyadha ūrdhvameṣaḥ |
asyaiva vijñānamayasya jāgrat-
svapnādyavasthāḥ sukhaduḥkhabhogaḥ || ***187***//

देहादिनिष्ठाश्रमधर्मकर्म- गुणाभिमानः सततं ममेति।

विज्ञानकोशोऽयमतिप्रकाशः प्रकृष्टसान्निध्यवशात्परात्मनः।

अतो भवत्येष उपाधिरस्य यदात्मधीः संसरति भ्रमेण॥ **१८८** ॥

dehādiniṣṭhāśramadharmakarma-guṇābhimānaḥ satataṁ mameti |
vijñānakośo'yamatiprakāśaḥ prakṛṣṭasānnidhyavaśātparātmanaḥ |
ato bhavatyeṣa upādhirasya
yadātmadhīḥ saṁsarati bhrameṇa || 188||

योऽयं विज्ञानमयः प्राणेषु हृदि स्फुरत्ययं ज्योतिः।

कूटस्थः सद्रात्मा कर्ता भोक्ता भवत्युपाधिस्थः॥ **१८९** ॥

yo'yaṁ vijñānamayaḥ prāṇeṣu hṛdi sphuratyayaṁ jyotiḥ |
kūṭasthaḥ sannātmā kartā bhoktā bhavatyupādhisthaḥ || ***189***//

स्वयं परिच्छेदमुपेत्य बुद्धेः

तादात्म्यदोषेण परं मृषात्मनः।

सर्वात्मकः सद्रपि वीक्षते स्वयं

स्वतः पृथकखेत्वेन मृदो घटानिव॥ **१९०** ॥

svayaṁ paricchedamupetya buddheḥ
tādātmyadoṣeṇa paraṁ mṛṣātmanaḥ |
sarvātmakaḥ sannapi vīkṣate svayaṁ
*svataḥ pṛthaktvena mṛdo ghaṭāniva || **190**||*

उपाधिसम्बन्धवशात्परात्मा
ह्युपाधिधर्माननुभाति तद्गुणः ।
अयोविकारानविकारिवह्निवत्
सदैकरूपोऽपि परः स्वभावात् ॥ १९१ ॥

upādhisambandhavaśātparātmā
hyupādhidharmānanubhāti tadguṇaḥ |
ayovikārānavikārivahnivat
*sadaikarūpo'pi paraḥ svabhāvāt || **191**||*

शिष्य उवाच ।
भ्रमेणाप्यन्यथा वाऽस्तु जीवभावः परात्मनः ।
तदुपाधेरनादित्वान्नानादेर्नाश इष्यते ॥ १९२ ॥

śiṣya uvāca |
bhrameṇāpyanyathā vā'stu jīvabhāvaḥ parātmanaḥ |
*tadupādheranāditvānnānādernāśa iṣyate || **192**||*

अतोऽस्य जीवभावोऽपि नित्या भवति संसृतिः ।
न निवर्तेत तन्मोक्षः कथं मे श्रीगुरो वद ॥ **193** ॥

ato'sya jīvabhāvo'pi nityā bhavati saṁsṛtiḥ |
*na nivarteta tanmokṣaḥ kathaṁ me śrīguro vada || **193**||*

श्रीगुरुरुवाच ।

सम्यकखेपृष्टं त्वया विद्वन्सावधानेन तच्छृणु ।

प्रामाणिकी न भवति भ्रान्त्या मोहितकल्पना ॥ **१९४** ॥

śrīgururuvāca |
samyakpṛṣṭaṁ tvayā vidvansāvadhānena tacchṛṇu |
*prāmāṇikī na bhavati bhrāntyā mohitakalpanā || **194**||*

भ्रान्तिं विना त्वसङ्गस्य निष्क्रियस्य निराकृतेः ।

न घटेतार्थसम्बन्धो नभसो नीलतादिवत् ॥ **१९५** ॥

bhrāntiṁ vinā tvasaṅgasya niṣkriyasya nirākṛteḥ |
*na ghaṭetārthasambandho nabhaso nīlatādivat || **195**||*

स्वस्य द्रष्टुर्निर्गुणस्याक्रियस्य प्रत्यग्बोधानन्दरूपस्य बुद्धेः ।

भ्रान्त्या प्राप्तो जीवभावो न सत्यो मोहापाये नास्त्यवस्तुस्वभावात् ॥ **196** ॥

svasya draṣṭurnirguṇasyākriyasya
pratyagbodhānandarūpasya buddheḥ |
bhrāntyā prāpto jīvabhāvo na satyo
*mohāpāye nāstyavastusvabhāvāt || **196**||*

यावद्भ्रान्तिस्तावदेवास्य सत्ता

मिथ्याज्ञानोज्जृम्भितस्य प्रमादात् ।

रज्ज्वां सर्पो भ्रान्तिकालीन एव

भ्रान्तेर्नाशे नैव सर्पोऽपि तद्वत् ॥ **१९७** ॥

yāvadbhrāntistāvadevāsya sattā
mithyājñānojjṛmbhitasya pramādāt |
rajjvāṁ sarpo bhrāntikālīna eva
bhrānternāśe naiva sarpo'pi tadvat || 197||

अनादित्वमविद्यायाः कार्यस्यापि तथेष्यते।
उत्पद्रायां तु विद्यायामाविद्यकमनाद्यपि॥ १९८॥

anāditvamavidyāyāḥ kāryasyāpi tatheṣyate |
utpannāyāṁ tu vidyāyāmāvidyakamanādyapi || 198||

प्रबोधे स्वप्नवत्सर्वं सहमूलं विनश्यति।
अनाद्यपीदं नो नित्यं प्रागभाव इव स्फुटम्॥ १९९॥

prabodhe svapnavatsarvaṁ sahamūlaṁ vinaśyati |
anādyapīdaṁ no nityaṁ prāgabhāva iva sphuṭam || 199||

अनादेरपि विध्वंसः प्रागभावस्य वीक्षितः।
यद्बुद्ध्युपाधिसम्बम्धात्परिकल्पितमात्मनि॥ २००॥

anāderapi vidhvaṁsaḥ prāgabhāvasya vīkṣitaḥ |
yadbuddhyupādhisambamdhātparikalpitamātmani || 200||

जीवत्वं न ततोऽन्यस्तु स्वरूपेण विलक्षणः।
सम्बन्धस्त्वात्मनो बुद्ध्या मिथ्याज्ञानपुरःसरः॥ २०१॥

jīvatvaṁ na tato'nyastu svarūpeṇa vilakṣaṇaḥ |
sambandhastvātmano buddhyā mithyājñānapuraḥsaraḥ || 201||

जीवत्वं न ततोऽन्यस्तु स्वरूपेण विलक्षणः।

सम्बन्धस्त्वात्मनो बुद्ध्या मिथ्याज्ञानपुरःसरः॥ **२०१** ॥

jīvatvaṁ na tato'nyastu svarūpeṇa vilakṣaṇaḥ |
sambandhastvātmano buddhyā mithyājñānapuraḥsaraḥ || 201||

विनिवृत्तिर्भवेत्तस्य सम्यग्ज्ञानेन नान्यथा।

ब्रह्मात्मैकत्वविज्ञानं सम्यग्ज्ञानं श्रुतेर्मतम्॥ **२०२** ॥

vinivṛttirbhavettasya samyagjñānena nānyathā |
brahmātmaikatvavijñānaṁ samyagjñānaṁ śrutermatam || 202||

तदात्मानात्मनोः सम्यग्विवेकेनैव सिध्यति।

ततो विवेकः कर्तव्यः प्रत्यगात्मसदात्मनोः॥ **२०३** ॥

tadātmānātmanoḥ samyagvivekenaiva sidhyati |
tato vivekaḥ kartavyaḥ pratyagātmasadātmanoḥ || 203||

जलं पंकवदत्यन्तं पंकापाये जलं स्फुटम्।

यथा भाति तथात्मापि दोषाभावे स्फुटप्रभः॥ **२०४** ॥

jalaṁ paṅkavadatyantaṁ paṅkāpāye jalaṁ sphuṭam |
yathā bhāti tathātmāpi doṣābhāve sphuṭaprabhaḥ || 204||

असद्विवृत्तौ तु सदात्मना स्फुटं प्रतीतिरेतस्य भवेत्प्रतीचः।

ततो निरासः करणीय एव

सदात्मनः साध्वहमादिवस्तुनः॥ **२०५** ॥

asannivṛttau tu sadātmanā sphuṭaṁ
pratītiretasya bhavetpratīcaḥ /
tato nirāsaḥ karaṇīya eva
sadātmanaḥ sādhvahamādivastunaḥ // 205//

अतो नायं परात्मा स्याद्विज्ञानमयशब्दभाक्खे ।
विकारित्वाज्जडत्वाच्च परिच्छिन्नत्वहेतुतः ।
दृश्यत्वाद्व्यभिचारित्वान्नानित्यो नित्य इष्यते ॥ २०६ ॥

ato nāyaṁ parātmā syādvijñānamayaśabdabhāk /
vikāritvājjaḍatvācca paricchinnatvahetutaḥ /
dṛśyatvādvyabhicāritvānnānityo nitya iṣyate // 206//

आनन्दप्रतिबिम्बचुम्बिततनुर्वृत्तिस्तमोजृम्भिता
स्यादानन्दमयः प्रियादिगुणकः स्वेष्टार्थलाभोदयः ।
पुण्यस्यानुभवे विभाति कृतिनामानन्दरूपः स्वयं
सर्वो नन्दति यत्र साधु तनुभृन्मात्रः प्रयत्नं विना ॥ २०७ ॥

ānandapratibimbacumbitatanurvṛttistamojṛmbhitā
syādānandamayaḥ priyādiguṇakaḥ sveṣṭārthalābhodayaḥ /
puṇyasyānubhave vibhāti kṛtināmānandarūpaḥ svayaṁ
sarvo nandati yatra sādhu tanubhṛnmātraḥ
prayatnaṁ vinā // 207//

आनन्दमयकोशस्य सुषुप्तौ स्फूर्तिरुत्कटा ।
स्वप्नजागरयोरीषदिष्टसंदर्शनादिना ॥ २०८ ॥

ānandamayakośasya suṣuptau sphūrtirutkaṭā |
*svapnajāgarayorīṣadiṣṭasandarśanādinā || **208**||*

नैवायमानन्दमयः परात्मा
सोपाधिकत्वात्प्रकृतेर्विकारात् ।
कार्यत्वहेतोः सुकृतक्रियाया
विकारसंघातसमाहितत्वात् ॥ **२०९** ॥

naivāyamānandamayaḥ parātmā
sopādhikatvātprakṛtervikārāt |
kāryatvahetoḥ sukṛtakriyāyā
*vikārasaṅghātasamāhitatvāt || **209**||*

पञ्चानामपि कोशानां निषेधे युक्तितः श्रुतेः ।
तन्निषेधावधि साक्षी बोधरूपोऽवशिष्यते ॥ **२१०** ॥

pañcānāmapi kośānāṁ niṣedhe yuktitaḥ śruteḥ |
*tanniṣedhāvadhi sākṣī bodharūpo'vaśiṣyate || **210**||*

योऽयमात्मा स्वयंज्योतिः पञ्चकोशविलक्षणः ।
अवस्थात्रयसाक्षी सन्निर्विकारो निरञ्जनः ।
सदानन्दः स विज्ञेयः स्वात्मत्वेन विपश्चिता ॥ **२११** ॥

yo'yamātmā svayañjyotiḥ pañcakośavilakṣaṇaḥ |
avasthātrayasākṣī sannirvikāro nirañjanaḥ |
*sadānandaḥ sa vijñeyaḥ svātmatvena vipaścitā || **211**||*

शिष्य उवाच ।

मिथ्यात्वेन निषिद्धेषु कोशेष्वेतेषु पञ्चसु ।

सर्वाभावं विना किञ्चिन्न पश्याम्यत्र हे गुरो ।

विज्ञेयं किमु वस्त्वस्ति स्वात्मनाऽऽत्मविपश्चिता ॥ **२१२** ॥

śiṣya uvāca /
mithyātvena niṣiddheṣu kośeṣveteṣu pañcasu /
sarvābhāvaṁ vinā kiñcinna paśyāmyatra he guro /
*vijñeyaṁ kimu vastvasti svātmanā''tmavipaścitā // **212**//*

श्रीगुरुरुवाच ।

सत्यमुक्तं त्वया विद्वन्निपुणोऽसि विचारणे ।

अहमादिविकारास्ते तदभावोऽयमप्यनु ॥ **२१३** ॥

śrīgururuvāca /
satyamuktaṁ tvayā vidvannipuṇo'si vicāraṇe /
*ahamādivikārāste tadabhāvo'yamapyanu // **213**//*

सर्वे येनानुभूयन्ते यः स्वयं नानुभूयते ।

तमात्मानं वेदितारं विद्धि बुद्ध्या सुसूक्ष्मया ॥ **२१४** ॥

sarve yenānubhūyante yaḥ svayaṁ nānubhūyate /
*tamātmānaṁ veditāraṁ viddhi buddhyā susūkṣmayā // **214**//*

तत्साक्षिकं भवेत्तत्तद्यद्यद्येनानुभूयते ।

कस्याप्यननुभूतार्थे साक्षित्वं नोपयुज्यते ॥ **२१५** ॥

tatsākṣikaṁ bhavettattadyadyadyenānubhūyate /
*kasyāpyananubhūtārthe sākṣitvaṁ nopayujyate // **215**//*

असौ स्वसाक्षिको भावो यतः स्वेनानुभूयते ।
अतः परं स्वयं साक्षात्प्रत्यगात्मा न चेतरः ॥ **२१६** ॥

asau svasākṣiko bhāvo yataḥ svenānubhūyate /
*ataḥ paraṁ svayaṁ sākṣātpratyagātmā na cetaraḥ // **216**//*

जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटतरं योऽसौ समुज्जृम्भते
प्रत्यग्रूपतया सदाहमहमित्यन्तः स्फुरन्नैकधा ।
नानाकारविकारभागिन इमान् पश्यन्नहंधीमुखान्
नित्यानन्दचिदात्मना स्फुरति तं विद्धि स्वमेतं हृदि ॥ **२१७** ॥

jāgratsvapnasuṣuptiṣu sphuṭataraṁ yo'sau samujjṛmbhate
pratyagrūpatayā sadāhamahamityantaḥ sphurannaikadhā /
nānākāravikārabhāgina imān paśyannahandhīmukhān
nityānandacidātmanā sphurati taṁ
*viddhi svametaṁ hṛdi // **217**//*

घटोदके बिम्बितमर्कबिम्ब- मालोक्य मूढो रविमेव मन्यते ।
तथा चिदाभासमुपाधिसंस्थं भ्रान्त्याहमित्येव जडोऽभिमन्यते ॥ **२१८** ॥

ghaṭodake bimbitamarkabimba-
mālokya mūḍho ravimeva manyate /
tathā cidābhāsamupādhisaṁsthaṁ
*bhrāntyāhamityeva jaḍo'bhimanyate // **218**//*

घटं जलं तद्गतमर्कबिम्बं

विहाय सर्वं विनिरीक्ष्यतेऽर्कः।

तटस्थ एतत्त्रितयावभासकः

स्वयंप्रकाशो विदुषा यथा तथा॥ २१९॥

ghaṭaṁ jalaṁ tadgatamarkabimbaṁ
vihāya sarvaṁ vinirīkṣyate'rkaḥ /
taṭastha etattritayāvabhāsakaḥ
svayamprakāśo viduṣā yathā tathā // 219//

देहं धियं चित्प्रतिबिम्बमेवं

विसृज्य बुद्धौ निहितं गुहायाम्।

द्रष्टारमात्मानमखण्डबोधं

सर्वप्रकाशं सदसद्विलक्षणम्॥ २२०॥

dehaṁ dhiyaṁ citpratibimbamevaṁ
visṛjya buddhau nihitaṁ guhāyām /
draṣṭāramātmānamakhaṇḍabodhaṁ
sarvaprakāśaṁ sadasadvilakṣaṇam // 220//

नित्यं विभुं सर्वगतं सुसूक्ष्मं अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमात्मनः।

विज्ञाय सम्यङ्खेनिजरूपमेतत् पुमान् विपाप्मा विरजो विमृत्युः॥ २२१॥

nityaṁ vibhuṁ sarvagataṁ susūkṣmaṁ
antarbahiḥśūnyamananyamātmanaḥ /
vijñāya samyaṅnijarūpametat
pumān vipāpmā virajo vimṛtyuḥ // 221//

विशोक आनन्दघनो विपश्चित्

स्वयं कुतश्चिद्र बिभेति कश्चित्।

नान्योऽस्ति पन्था भवबन्धमुक्तेः

विना स्वतत्त्वावगमं मुमुक्षोः॥ २२२॥

viśoka ānandaghano vipaścit
svayaṁ kutaścinna bibheti kaścit |
nānyo'sti panthā bhavabandhamukteḥ
*vinā svatattvāvagamaṁ mumukṣoḥ || **222**||*

ब्रह्माभिन्नत्वविज्ञानं भवमोक्षस्य कारणम्।

येनाद्वितीयमानन्दं ब्रह्म सम्पद्यते बुधैः॥ २२३॥

brahmābhinnatvavijñānaṁ bhavamokṣasya kāraṇam |
*yenādvitīyamānandaṁ brahma sampadyate budhaiḥ || **223**||*

ब्रह्मभूतस्तु संसृत्यै विद्वान्नावर्तते पुनः।

विज्ञातव्यमतः सम्यग्ब्रह्माभिन्नत्वमात्मनः॥ २२४॥

brahmabhūtastu saṁsṛtyai vidvānnāvartate punaḥ |
*vijñātavyamataḥ samyagbrahmābhinnatvamātmanaḥ || **224**||*

सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म विशुद्धं परं स्वतःसिद्धम्।

नित्यानन्दैकरसं प्रत्यगभिन्नं निरन्तरं जयति॥ 225॥

satyaṁ jñānamanantaṁ brahma
viśuddhaṁ paraṁ svataḥsiddham|
*nityānandaikarasaṁ pratyagabhinnaṁ nirantaraṁ jayati || **225**||*

सदिदं परमाद्वैतं स्वस्माद्न्यस्य वस्तुनोऽभावात्।

न ह्यन्यदस्ति किञ्चित् सम्यकखे परमार्थतत्त्वबोधदशायाम्॥ २२६॥

sadidaṁ paramādvaitaṁ svasmādanyasya vastuno'bhāvāt |
na hyanyadasti kiñcit samyak
*paramārthatattvabodhadaśāyām || **226**||*

यदिदं सकलं विश्वं नानारूपं प्रतीतमज्ञानात्।

तत्सर्वं ब्रह्मैव प्रत्यस्ताशेषभावनादोषम्॥ २२७॥

yadidaṁ sakalaṁ viśvaṁ nānārūpaṁ pratītamajñānāt |
*tatsarvaṁ brahmaiva pratyastāśeṣabhāvanādoṣam || **227**||*

मृत्कार्यभूतोऽपि मृदो न भिन्नः कुम्भोऽस्ति सर्वत्र तु मृत्स्वरूपात्।

न कुम्भरूपं पृथगस्ति कुम्भः कुतो मृषा कल्पितनाममात्रः॥ २२८॥

mṛtkāryabhūto'pi mṛdo na bhinnaḥ
kumbho'sti sarvatra tu mṛtsvarūpāt |
na kumbharūpaṁ pṛthagasti kumbhaḥ
*kuto mṛṣā kalpitanāmamātraḥ || **228**||*

केनापि मृद्भिन्नतया स्वरूपं घटस्य संदर्शयितुं न शक्यते।

अतो घटः कल्पित एव मोहा-न्मृदेव सत्यं परमार्थभूतम्॥ २२९॥

kenāpi mṛdbhinnatayā svarūpaṁ
ghaṭasya sandarśayituṁ na śakyate |
ato ghaṭaḥ kalpita eva mohā-
*nmṛdeva satyaṁ paramārthabhūtam || **229**||*

सदखेब्रह्मकार्यं सकलं सदेवं तन्मात्रमेतन्न ततोऽन्यदस्ति ।
अस्तीति यो वक्ति न तस्य मोहो विनिर्गतो निद्रितवत्प्रजल्पः ॥ **२३०** ॥

sadbrahmakāryaṁ sakalaṁ sadevaṁ
tanmātrametanna tato'nyadasti |
astīti yo vakti na tasya moho
vinirgato nidritavatprajalpaḥ || ***230***||

ब्रह्मैवेदं विश्वमित्येव वाणी श्रौती ब्रूतेऽथर्वनिष्ठा वरिष्ठा ।
तस्मादेतदखेब्रह्ममात्रं हि विश्वं नाधिष्ठानाद्भिन्नताऽऽरोपितस्य ॥ **२३१** ॥

brahmaivedaṁ viśvamityeva vāṇī
śrautī brūte'tharvaniṣṭhā variṣṭhā |
tasmādetadbrahmamātraṁ hi viśvaṁ
nādhiṣṭhānādbhinnatā''ropitasya || ***231***||

सत्यं यदि स्याज्जगदेतदात्मनोऽनन्तत्त्वहानिर्निगमाप्रमाणता ।
असत्यवादित्वमपीशितुः स्या-न्नैतत्त्रयं साधु हितं महात्मनाम् ॥ **२३२** ॥

satyaṁ yadi syājjagadetadātmano'
nantattvahānirnigamāpramāṇatā |
asatyavāditvamapīśituḥ syā-
nnaitattrayaṁ sādhu hitaṁ mahātmanām || ***232***||

ईश्वरो वस्तुतत्त्वज्ञो न चाहं तेष्ववस्थितः ।
न च मत्स्थानि भूतानीत्येवमेव व्यचीक्लृपत् ॥ **२३३** ॥

īśvaro vastutattvajño na cāhaṁ teṣvavasthitaḥ |
na ca matsthāni bhūtānītyevameva vyacīklṛpat || ***233***||

यदि सत्यं भवेद्विश्वं सुषुप्तावुपलभ्यताम् ।
यन्नोपलभ्यते किञ्चिदतोऽसत्स्वप्नवन्मृषा ॥ **२३४** ॥

yadi satyaṁ bhavedviśvaṁ suṣuptāvupalabhyatām |
*yannopalabhyate kiñcidato'satsvapnavanmṛṣā || **234**||*

अतः पृथङ्नास्ति जगत्परात्मनः
पृथक्प्रतीतिस्तु मृषा गुणादिवत् ।
आरोपितस्यास्ति किमर्थवत्ताऽ-
धिष्ठानमाभाति तथा भ्रमेण ॥ **२३५** ॥

ataḥ pṛthaṅnāsti jagatparātmanaḥ
pṛthakpratītistu mṛṣā guṇādivat |
āropitasyāsti kimarthavattā'-
*dhiṣṭhānamābhāti tathā bhrameṇa || **235**||*

भ्रान्तस्य यद्यद्भ्रमतः प्रतीतं
ब्रह्मैव तत्तद्रजतं हि शुक्तिः ।
इदंतया ब्रह्म सदैव रूप्यते
त्वारोपितं ब्रह्मणि नाममात्रम् ॥ **२३६** ॥

bhrāntasya yadyadbhramataḥ pratītaṁ
brahmaiva tattadrajataṁ hi śuktiḥ |
idantayā brahma sadaiva rūpyate
*tvāropitaṁ brahmaṇi nāmamātram || **236**||*

अतः परं ब्रह्म सदद्वितीयं

विशुद्धविज्ञानघनं निरञ्जनम् ।

प्राशान्तमाद्यन्तविहीनमक्रियं

निरन्तरानन्दरसस्वरूपम् ॥ **२३७** ॥

ataḥ paraṁ brahma sadadvitīyaṁ
viśuddhavijñānaghanaṁ nirañjanam |
prāśāntamādyantavihīnamakriyaṁ
nirantarānandarasasvarūpam || ***237****||*

निरस्तमायाकृतसर्वभेदं

नित्यं सुखं निष्कलमप्रमेयम् ।

अरूपमव्यक्तमनाख्यमव्ययं

ज्योतिः स्वयं किञ्चिदिदं चकास्ति ॥ **२३८** ॥

nirastamāyākṛtasarvabhedaṁ
nityaṁ sukhaṁ niṣkalamaprameyam |
arūpamavyaktamanākhyamavyayaṁ
jyotiḥ svayaṁ kiñcididaṁ cakāsti || ***238****||*

ज्ञातृज्ञेयज्ञानशून्यमनन्तं निर्विकल्पकम् ।

केवलाखण्डचिन्मात्रं परं तत्त्वं विदुर्बुधाः ॥ **२३९** ॥

jñātṛjñeyajñānaśūnyamanantaṁ nirvikalpakam |
kevalākhaṇḍacinmātraṁ paraṁ tattvaṁ vidurbudhāḥ || ***239****||*

अहेयमनुपादेयं मनोवाचामगोचरम् ।

अप्रमेयमनाद्यन्तं ब्रह्म पूर्णमहं महः ॥ २४० ॥

aheyamanupādeyaṁ manovācāmagocaram |
aprameyamanādyantaṁ brahma pūrṇamahaṁ mahaḥ || 240||

तत्त्वंपदाभ्यामभिधीयमानयोः

ब्रह्मात्मनोः शोधितयोर्यदीत्थम् ।

श्रुत्या तयोस्तत्त्वमसीति सम्यग्

एकत्वमेव प्रतिपाद्यते मुहुः ॥ २४१ ।

tattvampadābhyāmabhidhīyamānayoḥ
brahmātmanoḥ śodhitayoryadīttham |
śrutyā tayostattvamasīti samyag
ekatvameva pratipādyate muhuḥ || 241|

ऐक्यं तयोर्लक्षितयोर्न वाच्ययोः

निगद्यतेऽन्योन्यविरुद्धधर्मिणोः ।

खद्योतभान्वोरिव राजभृत्ययोः

कूपाम्बुराश्योः परमाणुमेर्वोः ॥ २४२ ॥

aikyaṁ tayorlakṣitayorna vācyayoḥ
nigadyate'nyonyaviruddhadharmiṇoḥ |
khadyotabhānvoriva rājabhṛtyayoḥ
kūpāmburāśyoḥ paramāṇumervoḥ || 242||

तयोर्विरोधोऽयमुपाधिकल्पितो न वास्तवः कश्चिदुपाधिरेषः।

ईशस्य माया महदादिकारणं जीवस्य कार्यं शृणु पञ्चकोशम्॥ **२४३**॥

tayorvirodho'yamupādhikalpito na vāstavaḥ kaścidupādhireṣaḥ |
īśasya māyā mahadādikāraṇaṁ
*jīvasya kāryaṁ śṛṇu pañcakośam || **243**||*

एतावुपाधी परजीवयोस्तयोः सम्यङ्खेनिरासे न परो न जीवः।

राज्यं नरेन्द्रस्य भटस्य खेटकः तयोरपोहे न भटो न राजा॥ **२४४**॥

etāvupādhī parajīvayostayoḥ
samyaṅnirāse na paro na jīvaḥ |
rājyaṁ narendrasya bhaṭasya kheṭakaḥ
*tayorapohe na bhaṭo na rājā || **244**||*

अथात आदेश इति श्रुतिः स्वयं

निषेधति ब्रह्मणि कल्पितं द्वयम्।

श्रुतिप्रमाणानुगृहीतबोधा-

त्तयोर्निरासः करणीय एव॥ **२४५**॥

athāta ādeśa iti śrutiḥ svayaṁ
niṣedhati brahmaṇi kalpitaṁ dvayam |
śrutipramāṇānugṛhītabodhā-
*ttayornirāsaḥ karaṇīya eva || **245**||*

नेदं नेदं कल्पितत्वान्न सत्यं रज्जुदृष्टव्यालवत्स्वप्नवच्च।

इत्थं दृश्यं साधुयुक्त्या व्यपोह्य ज्ञेयः पश्चादेकभावस्तयोर्यः॥ **२४६**॥

nedaṁ nedaṁ kalpitatvānna satyaṁ
rajjudṛṣṭavyālavatsvapnavacca |
itthaṁ dṛśyaṁ sādhuyuktyā vyapohya
*jñeyaḥ paścādekabhāvastayoryaḥ || **246**||*

ततस्तु तौ लक्षणया सुलक्ष्यौ तयोरखण्डैकरसत्वसिद्धये ।
नालं जहत्या न तथाऽजहत्या किन्तूभयार्थात्मिकयैव भाव्यम् ॥ **२४७** ॥

tatastu tau lakṣaṇayā sulakṣyau
tayorakhaṇḍaikarasatvasiddhaye |
nālaṁ jahatyā na tathā'jahatyā
*kintūbhayārthātmikayaiva bhāvyam || **247**||*

स देवदत्तोऽयमितीह चैकता विरुद्धधर्मांशमपास्य कथ्यते ।
यथा तथा तत्त्वमसीतिवाक्ये विरुद्धधर्मानुभयत्र हित्वा ॥ **२४८** ॥

sa devadatto'yamitīha caikatā
viruddhadharmāṁśamapāsya kathyate |
yathā tathā tattvamasītivākye
*viruddhadharmānubhayatra hitvā || **248**||*

संलक्ष्य चिन्मात्रतया सदात्मनोः अखण्डभावः परिचीयते बुधैः ।
एवं महावाक्यशतेन कथ्यते ब्रह्मात्मनोरैक्यमखण्डभावः ॥ **२४९** ॥

saṁlakṣya cinmātratayā sadātmanoḥ
akhaṇḍabhāvaḥ paricīyate budhaiḥ |
evaṁ mahāvākyaśatena kathyate
*brahmātmanoraikyamakhaṇḍabhāvaḥ || **249**||*

अस्थूलमित्येतदसन्निरस्य सिद्धं स्वतो व्योमवदप्रतर्क्यम्।

अतो मृषामात्रमिदं प्रतीतं जहीहि यत्स्वात्मतया गृहीतम्।

ब्रह्माहमित्येव विशुद्धबुद्ध्या विद्धि स्वमात्मानमखण्डबोधम्॥ **२५०** ॥

asthūlamityetadasannirasya
siddhaṁ svato vyomavadapratarkyam |
ato mṛṣāmātramidaṁ pratītaṁ
jahīhi yatsvātmatayā gṛhītam |
brahmāhamityeva viśuddhabuddhyā
*viddhi svamātmānamakhaṇḍabodham || **250**||*

मृत्कार्यं सकलं घटादि सततं मृन्मात्रमेवाहितं

तद्वत्सज्जनितं सदात्मकमिदं सन्मात्रमेवाखिलम्।

यस्मान्नास्ति सतः परं किमपि तत्सत्यं स आत्मा स्वयं

तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्वयं यत्परम्॥ **२५१** ॥

mṛtkāryaṁ sakalaṁ ghaṭādi satataṁ mṛnmātramevāhitaṁ
tadvatsajjanitaṁ sadātmakamidaṁ sanmātramevākhilam |
yasmānnāsti sataḥ paraṁ kimapi tatsatyaṁ sa ātmā svayaṁ
tasmāttattvamasi praśāntamamalaṁ
*brahmādvayaṁ yatparam || **251**||*

निद्राकल्पितदेशकालविषयज्ञात्रादि सर्वं यथा

मिथ्या तद्वदिहापि जाग्रति जगत्स्वाज्ञानकार्यत्वतः।

यस्मादेवमिदं शरीरकरणप्राणाहमाद्यप्यसत्

तस्मात्तत्त्वमसि प्रशान्तममलं ब्रह्माद्वयं यत्परम्॥ **२५२** ॥

nidrākalpitadeśakālaviṣayajñātrādi sarvaṁ yathā
mithyā tadvadihāpi jāgrati jagatsvājñānakāryatvataḥ |
yasmādevamidaṁ śarīrakaraṇaprāṇāhamādyapyasat
tasmāttattvamasi praśāntamamalaṁ
brahmādvayaṁ yatparam || ***252****||*

यत्र भ्रान्त्या कल्पित तद्विवेके
तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्विभिन्नम् ।
स्वप्ने नष्टं स्वप्नविश्वं विचित्रं
स्वस्माद्भिन्नं किन्नु दृष्टं प्रबोधे ॥ **२५३** ॥

yatra bhrāntyā kalpita tadviveke
tattanmātraṁ naiva tasmādvibhinnam |
svapne naṣṭaṁ svapnaviśvaṁ vicitraṁ
svasmādbhinnaṁ kinnu dṛṣṭaṁ prabodhe || ***253****||*

जातिनीतिकुलगोत्रदूरगं
नामरूपगुणदोषवर्जितम् ।
देशकालविषयातिवर्ति यद्खे
ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ **२५४** ॥

jātinītikulagotradūragaṁ
nāmarūpaguṇadoṣavarjitam |
deśakālaviṣayātivarti yad
brahma tattvamasi bhāvayātmani || ***254****||*

यत्परं सकलवागगोचरं

गोचरं विमलबोधचक्षुषः ।

शुद्धचिद्घनमनादि वस्तु यद्‌खे

ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ **२५५** ॥

yatparaṁ sakalavāgagocaraṁ
gocaraṁ vimalabodhacakṣuṣaḥ /
śuddhacidghanamanādi vastu yad
*brahma tattvamasi bhāvayātmani // **255**//*

षडखेभिरूर्मिभिरयोगि योगिहृद्खे-

भावितं न करणैर्विभावितम् ।

बुद्ध्यवेद्यमनवद्यमस्ति यद्‌खे

ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ **२५६** ॥

ṣaḍbhirūrmibhirayogi yogihṛd-
bhāvitaṁ na karaṇairvibhāvitam /
buddhyavedyamanavadyamasti yad
*brahma tattvamasi bhāvayātmani // **256**//*

भ्रान्तिकल्पितजगत्कलाश्रयं स्वाश्रयं च सदसद्विलक्षणम् ।

निष्कलं निरुपमानवद्धि यद्‌खे ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ **२५७** ॥

bhrāntikalpitajagatkalāśrayaṁ
svāśrayaṁ ca sadasadvilakṣaṇam /
niṣkalaṁ nirupamānavaddhi yad
*brahma tattvamasi bhāvayātmani // **257**//*

जन्मवृद्धिपरिणत्यपक्षय-व्याधिनाशनविहीनमव्ययम् ।

विश्वसृष्ट्यवविघातकारणं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५८ ॥

janmavṛddhipariṇatyapakṣaya-vyādhināśanavihīnamavyayam |
viśvasṛṣṭyavavighātakāraṇaṁ
*brahma tattvamasi bhāvayātmani || **258**||*

अस्तभेदमनपास्तलक्षणं निस्तरङ्गजलराशिनिश्चलम् ।

नित्यमुक्तमविभक्तमूर्ति यदखे ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २५९ ॥

astabhedamanapāstalakṣaṇaṁ nistaraṅgajalarāśiniścalam |
nityamuktamavibhaktamūrti yad
*brahma tattvamasi bhāvayātmani || **259**||*

एकमेव सदनेककारणं कारणान्तरनिरास्यकारणम् ।

कार्यकारणविलक्षणं स्वयं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६० ॥

ekameva sadanekakāraṇaṁ kāraṇāntaranirāsyakāraṇam |
kāryakāraṇavilakṣaṇaṁ svayaṁ
*brahma tattvamasi bhāvayātmani || **260**||*

निर्विकल्पकमनल्पमक्षरं यत्क्षराक्षरविलक्षणं परम् ।

नित्यमव्ययसुखं निरञ्जनं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६१ ॥

nirvikalpakamanalpamakṣaraṁ yatkṣarākṣaravilakṣaṇaṁ param |
nityamavyayasukhaṁ nirañjanaṁ
*brahma tattvamasi bhāvayātmani || **261**||*

यद्विभाति सदनेकधा भ्रमा-न्नामरूपगुणविक्रियात्मना ।

हेमवत्स्वयमविक्रियं सदा ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६२ ॥

yadvibhāti sadanekadhā bhramā-nnāmarūpaguṇavikriyātmanā |
hemavatsvayamavikriyaṁ sadā
*brahma tattvamasi bhāvayātmani || **262**||*

यच्चकास्त्यनपरं परात्परं प्रत्यगेकरसमात्मलक्षणम् ।

सत्यचित्सुखमनन्तमव्ययं ब्रह्म तत्त्वमसि भावयात्मनि ॥ २६३ ॥

yaccakāstyanaparaṁ parātparaṁ pratyagekarasamātmalakṣaṇam |
satyacitsukhamanantamavyayaṁ
*brahma tattvamasi bhāvayātmani || **263**||*

उक्तमर्थमिममात्मनि स्वयं भावयेत्प्रथितयुक्तिभिर्धिया ।

संशयादिरहितं कराम्बुवत् तेन तत्त्वनिगमो भविष्यति ॥ २६४ ॥

uktamarthamimamātmani svayaṁ
bhāvayetprathitayuktibhirdhiyā |
saṁśayādirahitaṁ karāmbuvat
*tena tattvanigamo bhaviṣyati || **264**||*

सम्बोधमात्रं परिशुद्धतत्त्वं विज्ञाय संघे नृपवच्च सैन्ये ।

तदाश्रयः स्वात्मनि सर्वदा स्थितो विलापय ब्रह्मणि विश्वजातम् ॥ २६५ ॥

sambodhamātraṁ pariśuddhatattvaṁ
vijñāya saṅghe nṛpavacca sainye |
tadāśrayaḥ svātmani sarvadā sthito
*vilāpaya brahmaṇi viśvajātam || **265**||*

बुद्धौ गुहायां सदसद्विलक्षणं ब्रह्मास्ति सत्यं परमद्वितीयम् ।

तदात्मना योऽत्र वसेद्गुहायां पुनर्न तस्याङ्गगुहाप्रवेशः ॥ २६६ ॥

buddhau guhāyāṁ sadasadvilakṣaṇaṁ
brahmāsti satyaṁ paramadvitīyam |
tadātmanā yo'tra vasedguhāyāṁ
*punarna tasyāṅgaguhāpraveśaḥ || **266**||*

ज्ञाते वस्तुन्यपि बलवती वासनाऽनादिरेषा

कर्ता भोक्ताप्यहमिति दृढा याऽस्य संसारहेतुः ।

प्रत्यग्दृष्ट्याऽऽत्मनि निवसता सापनेया प्रयत्ना-

न्मुक्तिं प्राहुस्तदिह मुनयो वासनातानवं यत् ॥ २६७ ॥

jñāte vastunyapi balavatī vāsanā'nādireṣā
kartā bhoktāpyahamiti dṛḍhā yā'sya saṁsārahetuḥ |
pratyagdṛṣṭyā''tmani nivasatā sāpaneyā prayatnā-
*nmuktiṁ prāhustadiha munayo vāsanātānavaṁ yat || **267**||*

अहं ममेति यो भावो देहाक्षादावनात्मनि ।

अध्यासोऽयं निरस्तव्यो विदुषा स्वात्मनिष्ठया ॥ २६८ ॥

ahaṁ mameti yo bhāvo dehākṣādāvanātmani |
*adhyāso'yaṁ nirastavyo viduṣā svātmaniṣṭhayā || **268**||*

ज्ञात्वा स्वं प्रत्यगात्मानं बुद्धितद्वृत्तिसाक्षिणम् ।

सोऽहमित्येव सद्वृत्त्याऽनात्मन्यात्ममतिं जहि ॥ २६९ ॥

jñātvā svaṁ pratyagātmānaṁ buddhitadvṛttisākṣiṇam |
*so'hamityeva sadvṛttyā'nātmanyātmamatiṁ jahi || **269**||*

लोकानुवर्तनं त्यक्त्वा त्यक्त्वा देहानुवर्तनम् ।

शास्त्रानुवर्तनं त्यक्त्वा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ **२७०** ॥

lokānuvartanaṁ tyaktvā tyaktvā dehānuvartanam |
śāstrānuvartanaṁ tyaktvā svādhyāsāpanayaṁ kuru || 270||

लोकवासनया जन्तोः शास्त्रवासनयापि च ।

देहवासनया ज्ञानं यथावन्नैव जायते ॥ **२७१** ॥

lokavāsanayā jantoḥ śāstravāsanayāpi ca |
dehavāsanayā jñānaṁ yathāvannaiva jāyate || 271||

संसारकारागृहमोक्षमिच्छो-रयोमयं पादनिबन्धशृंखलम् ।

वदन्ति तज्ज्ञाः पटु वासनात्रयं योऽस्माद्विमुक्तः समुपैति मुक्तिम् ॥ **२७२** ॥

saṁsārakārāgṛhamokṣamiccho-
rayomayaṁ pādanibandhaśṛṅkhalam |
vadanti tajjñāḥ paṭu vāsanātrayaṁ
yo'smādvimuktaḥ samupaiti muktim || 272||

जलादिसंसर्गवशात्प्रभूत-दुर्गन्धधूताऽगरुदिव्यवासना ।

संघर्षणेनैव विभाति सम्य-ग्विधूयमाने सति बाह्यगन्धे ॥ **२७३** ॥

jalādisaṁsargavaśātprabhūta-
durgandhadhūtā'garudivyavāsanā |
saṅgharṣaṇenaiva vibhāti samya-
gvidhūyamāne sati bāhyagandhe || 273||

अन्तःश्रितानन्तदूरन्तवासना-

धूलीविलिप्ता परमात्मवासना ।

प्रज्ञातिसंघर्षणतो विशुद्धा

प्रतीयते चन्दनगन्धवत् स्फुटम् ॥ **२७४** ॥

antaḥśritānantadūrantavāsanā-
dhūlīviliptā paramātmavāsanā /
prajñātisaṅgharṣaṇato viśuddhā
*pratīyate candanagandhavat sphuṭam // **274**//*

अनात्मवासनाजालैस्तिरोभूतात्मवासना ।

नित्यात्मनिष्ठया तेषां नाशे भाति स्वयं स्फुटम् ॥ **२७५** ॥

anātmavāsanājālaistirobhūtātmavāsanā /
*nityātmaniṣṭhayā teṣāṁ nāśe bhāti svayaṁ sphuṭam // **275**//*

यथा यथा प्रत्यगवस्थितं मनः

तथा तथा मुञ्चति बाह्यवासनाम् ।

निःशेषमोक्षे सति वासनानां

आत्मानुभूतिः प्रतिबन्धशून्या ॥ **२७६** ॥

yathā yathā pratyagavasthitaṁ manaḥ
tathā tathā muñcati bāhyavāsanām /
niḥśeṣamokṣe sati vāsanānāṁ
*ātmānubhūtiḥ pratibandhaśūnyā // **276**//*

स्वात्मन्येव सदा स्थित्वा मनो नश्यति योगिनः।
वासनानां क्षयश्चातः स्वाध्यासापनयं कुरु॥ २७७॥

svātmanyeva sadā sthitvā mano naśyati yoginaḥ |
vāsanānāṁ kṣayaścātaḥ svādhyāsāpanayaṁ kuru || 277||

तमो द्वाभ्यां रजः सत्त्वात्सत्त्वं शुद्धेन नश्यति।
तस्मात्सत्त्वमवष्टभ्य स्वाध्यासापनयं कुरु॥ २७८॥

tamo dvābhyāṁ rajaḥ sattvātsattvaṁ śuddhena naśyati |
tasmātsattvamavaṣṭabhya svādhyāsāpanayaṁ kuru || 278||

प्रारब्धं पुष्यति वपुरिति निश्चित्य निश्चलः।
धैर्यमालम्ब्य यत्नेन स्वाध्यासापनयं कुरु॥ २७९॥

prārabdhaṁ puṣyati vapuriti niścitya niścalaḥ |
dhairyamālambya yatnena svādhyāsāpanayaṁ kuru || 279||

नाहं जीवः परं ब्रह्मेत्यतद्व्यावृत्तिपूर्वकम्।
वासनावेगतः प्राप्तस्वाध्यासापनयं कुरु॥ २८०॥

nāhaṁ jīvaḥ paraṁ brahmetyatadvyāvṛttipūrvakam |
vāsanāvegataḥ prāptasvādhyāsāpanayaṁ kuru || 280||

श्रुत्या युक्त्या स्वानुभूत्या ज्ञात्वा सार्वात्म्यमात्मनः।
क्वचिदाभासतः प्राप्तस्वाध्यासापनयं कुरु॥ २८१॥

śrutyā yuktyā svānubhūtyā jñātvā sārvātmyamātmanaḥ |
kvacidābhāsataḥ prāptasvādhyāsāpanayaṁ kuru || 281||

अनादानविसर्गाभ्यामीषन्नास्ति क्रिया मुनेः ।

तदेकनिष्ठया नित्यं स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ **२८२** ॥

anādānavisargābhyāmīṣannāsti kriyā muneḥ /
*tadekaniṣṭhayā nityaṁ svādhyāsāpanayaṁ kuru // **282**//*

तत्त्वमस्यादिवाक्योत्थब्रह्मात्मैकत्वबोधतः ।

ब्रह्मण्यात्मत्वदार्ढ्याय स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ **२८३** ॥

tattvamasyādivākyotthabrahmātmaikatvabodhataḥ /
*brahmaṇyātmatvadārḍhyāya svādhyāsāpanayaṁ kuru // **283**//*

अहंभावस्य देहेऽस्मिन्निःशेषविलयावधि ।

सावधानेन युक्तात्मा स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ **२८४** ॥

ahambhāvasya dehe'sminniḥśeṣavilayāvadhi /
*sāvadhānena yuktātmā svādhyāsāpanayaṁ kuru // **284**//*

प्रतीतिर्जीवजगतोः स्वप्नवद्भाति यावता ।

तावन्निरन्तरं विद्वन्स्वाध्यासापनयं कुरु ॥ **२८५** ॥

pratītirjīvajagatoḥ svapnavadbhāti yāvatā /
*tāvannirantaraṁ vidvansvādhyāsāpanayaṁ kuru // **285**//*

निद्राया लोकवार्तायाः शब्दादेरपि विस्मृतेः ।

क्वचिन्नावसरं दत्त्वा चिन्तयात्मानमात्मनि ॥ **२८६** ॥

nidrāyā lokavārtāyāḥ śabdāderapi vismṛteḥ /
*kvacinnāvasaraṁ dattvā cintayātmānamātmani // **286**//*

मातापित्रोर्मलोद्भूतं मलमांसमयं वपुः ।

त्यक्त्वा चाण्डालवद्दूरं ब्रह्मीभूय कृती भव ॥ २८७ ॥

mātāpitrormalodbhūtaṁ malamāṁsamayaṁ vapuḥ |
tyaktvā cāṇḍālavaddūraṁ brahmībhūya kṛtī bhava || ***287****||*

घटाकाशं महाकाश इवात्मानं परात्मनि ।

विलाप्याखण्डभावेन तूष्णी भव सदा मुने ॥ २८८ ॥

ghaṭākāśaṁ mahākāśa ivātmānaṁ parātmani |
vilāpyākhaṇḍabhāvena tūṣṇī bhava sadā mune || ***288****||*

स्वप्रकाशमधिष्ठानं स्वयंभूय सदात्मना ।

ब्रह्माण्डमपि पिण्डाण्डं त्यज्यतां मलभाण्डवत् ॥ २८९ ॥

svaprakāśamadhiṣṭhānaṁ svayambhūya sadātmanā |
brahmāṇḍamapi piṇḍāṇḍaṁ tyajyatāṁ malabhāṇḍavat || ***289****||*

चिदात्मनि सदानन्दे देहारूढामहंधियम् ।

निवेश्य लिङ्गमुत्सृज्य केवलो भव सर्वदा ॥ २९० ॥

cidātmani sadānande dehārūḍhāmahandhiyam |
niveśya liṅgamutsṛjya kevalo bhava sarvadā || ***290****||*

यत्रैष जगदाभासो दर्पणान्तः पुरं यथा ।

तद्ब्रह्माहमिति ज्ञात्वा कृतकृत्यो भविष्यसि ॥ २९१ ॥

yatraiṣa jagadābhāso darpaṇāntaḥ puraṁ yathā |
tadbrahmāhamiti jñātvā kṛtakṛtyo bhaviṣyasi || ***291****||*

यत्सत्यभूतं निजरूपमाद्यं चिदद्वयानन्दमरूपमक्रियम्।

तदेत्य मिथ्यावपुरुत्सृजेत शैलूषवद्वेषमुपात्तमात्मनः॥ **२९२**॥

yatsatyabhūtaṁ nijarūpamādyaṁ
cidadvayānandamarūpamakriyam /
tadetya mithyāvapurutsṛjeta
*śailūṣavadveṣamupāttamātmanaḥ // **292**//*

सर्वात्मना दृश्यमिदं मृषैव नैवाहमर्थः क्षणिकत्वदर्शनात्।

जानाम्यहं सर्वमिति प्रतीतिः कुतोऽहमादेः क्षणिकस्य सिध्येत्॥ **२९३**॥

sarvātmanā dṛśyamidaṁ mṛṣaiva
naivāhamarthaḥ kṣaṇikatvadarśanāt /
jānāmyahaṁ sarvamiti pratītiḥ
*kuto'hamādeḥ kṣaṇikasya sidhyet // **293**//*

अहंपदार्थस्त्वहमादिसाक्षी नित्यं सुषुप्तावपि भावदर्शनात्।

ब्रूते ह्यजो नित्य इति श्रुतिः स्वयं तत्प्रत्यगात्मा सदसद्विलक्षणः॥ **२९४**॥

ahampadārthastvahamādisākṣī nityaṁ suṣuptāvapi bhāvadarśanāt /
brūte hyajo nitya iti śrutiḥ svayaṁ
*tatpratyagātmā sadasadvilakṣaṇaḥ // **294**//*

विकारिणां सर्वविकारवेत्ता नित्याविकारो भवितुं समर्हति।

मनोरथस्वप्नसुषुप्तिषु स्फुटं पुनः पुनर्दृष्टमसत्त्वमेतयोः॥ **२९५**॥

vikāriṇāṁ sarvavikāravettā nityāvikāro bhavituṁ samarhati /
manorathasvapnasuṣuptiṣu sphuṭaṁ
*punaḥ punardṛṣṭamasattvametayoḥ // **295**//*

अतोऽभिमानं त्यज मांसपिण्डे पिण्डाभिमानिन्यपि बुद्धिकल्पिते ।
कालत्रयाबाध्यमखण्डबोधं ज्ञात्वा स्वमात्मानमुपैहि शान्तिम् ॥ २९६ ॥

ato'bhimānaṁ tyaja māṁsapiṇḍe
piṇḍābhimāninyapi buddhikalpite |
kālatrayābādhyamakhaṇḍabodhaṁ
*jñātvā svamātmānamupaihi śāntim || **296**||*

त्यजाभिमानं कुलगोत्रनाम-रूपाश्रमेष्वार्द्रशवाश्रितेषु ।
लिङ्गस्य धर्मानपि कर्तृतादिं-स्त्यक्ता भवाखण्डसुखस्वरूपः ॥ २९७ ॥

tyajābhimānaṁ kulagotranāma-
rūpāśrameṣvārdraśavāśriteṣu |
liṅgasya dharmānapi kartṛtādiṁ-
*styaktā bhavākhaṇḍasukhasvarūpaḥ || **297**||*

सन्त्यन्ये प्रतिबन्धाः पुंसः संसारहेतवो दृष्टाः ।
तेषामेवं मूलं प्रथमविकारो भवत्यहंकारः ॥ २९८ ॥

santyanye pratibandhāḥ puṁsaḥ saṁsārahetavo dṛṣṭāḥ |
*teṣāmevaṁ mūlaṁ prathamavikāro bhavatyahaṅkāraḥ || **298**||*

यावत्स्यात्स्वस्य सम्बन्धोऽहंकारेण दुरात्मना ।
तावन्न लेशमात्रापि मुक्तिवार्ता विलक्षणा ॥ २९९ ॥

yāvatsyātsvasya sambandho'haṅkāreṇa durātmanā |
*tāvanna leśamātrāpi muktivārtā vilakṣaṇā || **299**||*

अहंकारग्रहान्मुक्तः स्वरूपमुपपद्यते ।

चन्द्रवद्विमलः पूर्णः सदानन्दः स्वयंप्रभः ॥ ३०० ॥

ahaṅkāragrahānmuktaḥ svarūpamupapadyate |
candravadvimalaḥ pūrṇaḥ sadānandaḥ svayamprabhaḥ || 300||

यो वा पुरे सोऽहमिति प्रतीतो

बुद्ध्या प्रक्लृप्तस्तमसाऽतिमूढया ।

तस्यैव निःशेषतया विनाशे

ब्रह्मात्मभावः प्रतिबन्धशून्यः ॥ ३०१ ॥

yo vā pure so'hamiti pratīto
buddhyā praklṛptastamasā'timūḍhayā |
tasyaiva niḥśeṣatayā vināśe
brahmātmabhāvaḥ pratibandhaśūnyaḥ || 301||

ब्रह्मानन्दनिधिर्महाबलवताऽहंकारघोराहिना

संवेष्ट्यात्मनि रक्ष्यते गुणमयैश्चण्डेस्त्रिभिर्मस्तकैः

विज्ञानाख्यमहासिना श्रुतिमता विच्छिद्य शीर्षत्रयं

निर्मूल्याहिमिमं निधिं सुखकरं धीरोऽनुभोक्तुंक्षमः ॥ ३०२ ॥

brahmānandanidhirmahābalavatā'haṅkāraghorāhinā
saṁveṣṭyātmani rakṣyate guṇamayaiścaṇḍestribhirmastakaiḥ
vijñānākhyamahāsinā śrutimatā vicchidya śīrṣatrayaṁ
nirmūlyāhimimaṁ nidhiṁ sukhakaraṁ
dhīro'nubhoktuṅkṣamaḥ || 302||

यावद्वा यत्किञ्चिद्विषदोषस्फूर्तिरस्ति चेद्देहे ।
कथमारोग्याय भवेत्तद्वदहन्तापि योगिनो मुक्त्यै ॥ ३०३ ॥

yāvadvā yatkiñcidviṣadoṣasphūrtirasti ceddehe |
kathamārogyāya bhavettadvadahantāpi yogino muktyai || 303||

अहमोऽत्यन्तनिवृत्त्या तत्कृतनानाविकल्पसंहृत्या ।
प्रत्यक्तत्त्वविवेकादिदमहमस्मीति विन्दते तत्त्वम् ॥ ३०४ ॥

ahamo'tyantanivṛttyā tatkṛtanānāvikalpasaṁhṛtyā |
pratyaktattvavivekādidamahamasmīti vindate tattvam || 304||

अहंकारे कर्तर्यहमिति मतिं मुञ्च सहसा
विकारात्मन्यात्मप्रतिफलजुषि स्वस्थितिमुषि ।
यदध्यासात्प्राप्ता जनिमृतिजरादुःखबहुला
प्रतीचश्चिन्मूर्तेस्तव सुखतनोः संसृतिरियम् ॥ ३०५ ॥

ahaṅkāre kartaryahamiti matiṁ muñca sahasā
vikārātmanyātmapratiphalajuṣi svasthitimuṣi |
yadadhyāsātprāptā janimṛtijarāduḥkhabahulā
pratīcaścinmūrtestava sukhatanoḥ saṁsṛtiriyam || 305||

सदैकरूपस्य चिदात्मनो विभो-रानन्दमूर्तेरनवद्यकीर्तेः ।
नैवान्यथा क्वाप्यविकारिणस्ते विनाहमध्यासममुष्य संसृतिः ॥ ३०६ ॥

sadaikarūpasya cidātmano vibho-rānandamūrteranavadyakīrteḥ |
naivānyathā kvāpyavikāriṇaste
vināhamadhyāsamamuṣya saṁsṛtiḥ || 306||

तस्मादहंकारमिमं स्वशत्रुं

भोक्तुर्गले कण्टकवत्प्रतीतम्।

विच्छिद्य विज्ञानमहासिना स्फुटं

भुङ्क्ष्वात्मसाम्राज्यसुखं यथेष्टम्॥ ३०७॥

tasmādahaṅkāramimaṁ svaśatruṁ
bhokturgale kaṇṭakavatpratītam |
vicchidya vijñānamahāsinā sphuṭaṁ
bhuṅkṣvātmasāmrājyasukhaṁ yatheṣṭam || 307||

ततोऽहमादेर्विनिवर्त्य वृत्तिं

संत्यक्तरागः परमार्थलाभात्।

तूष्णीं समास्स्वात्मसुखानुभूत्या

पूर्णात्मना ब्रह्मणि निर्विकल्पः॥ ३०८॥

tato'hamādervinivartya vṛttiṁ
santyaktarāgaḥ paramārthalābhāt |
tūṣṇīṁ samāssvātmasukhānubhūtyā
pūrṇātmanā brahmaṇi nirvikalpaḥ || 308||

समूलकृत्तोऽपि महानहं पुनः व्युल्लेखितः स्याद्यदि चेतसा क्षणम्।

संजीव्य विक्षेपशतं करोति नभस्वता प्रावृषि वारिदो यथा॥ ३०९॥

samūlakṛtto'pi mahānahaṁ punaḥ
vyullekhitaḥ syādyadi cetasā kṣaṇam |
sañjīvya vikṣepaśataṁ karoti
nabhasvatā prāvṛṣi vārido yathā || 309||

निगृह्य शत्रोरहमोऽवकाशः
क्वचिन्न देयो विषयानुचिन्तया ।
स एव संजीवनहेतुरस्य
प्रक्षीणजम्बीरतरोरिवाम्बु ॥ **३१०** ॥

nigṛhya śatrorahamo'vakāśaḥ
kvacinna deyo viṣayānucintayā |
sa eva sañjīvanaheturasya
*prakṣīṇajambīratarorivāmbu || **310**||*

देहात्मना संस्थित एव कामी
विलक्षणः कामयिता कथं स्यात् ।
अतोऽर्थसन्धानपरत्वमेव
भेदप्रसक्त्या भवबन्धहेतुः ॥ **३११** ॥

dehātmanā saṁsthita eva kāmī
vilakṣaṇaḥ kāmayitā kathaṁ syāt |
ato'rthasandhānaparatvameva
*bhedaprasaktyā bhavabandhahetuḥ || **311**||*

कार्यप्रवर्धनाद्बीजप्रवृद्धिः परिदृश्यते ।
कार्यनाशाद्बीजनाशस्तस्मात्कार्यं निरोधयेत् ॥ **३१२** ॥

kāryapravardhanādbījapravṛddhiḥ paridṛśyate |
*kāryanāśādbījanāśastasmātkāryaṁ nirodhayet || **312**||*

वासनावृद्धितः कार्यं कार्यवृद्ध्या च वासना ।
वर्धते सर्वथा पुंसः संसारो न निवर्तते ॥ **३१३** ॥

vāsanāvṛddhitaḥ kāryaṁ kāryavṛddhyā ca vāsanā /
*vardhate sarvathā puṁsaḥ saṁsāro na nivartate // **313**//*

संसारबन्धविच्छित्त्यै तद्द्वयं प्रदहेद्यतिः ।
वासनावृद्धिरेताभ्यां चिन्तया क्रियया बहिः ॥ **३१४** ॥

saṁsārabandhavicchittyai tad dvayaṁ pradahedyatiḥ /
*vāsanāvṛddhiretābhyāṁ cintayā kriyayā bahiḥ // **314**//*

ताभ्यां प्रवर्धमाना सा सूते संसृतिमात्मनः ।
त्रयाणां च क्षयोपायः सर्वावस्थासु सर्वदा ॥ **३१५** ॥

tābhyāṁ pravardhamānā sā sūte saṁsṛtimātmanaḥ /
*trayāṇāṁ ca kṣayopāyaḥ sarvāvasthāsu sarvadā // **315**//*

सर्वत्र सर्वतः सर्वब्रह्ममात्रावलोकनैः ।
सद्भाववासनादार्ढ्यात्तत्त्रयं लयमश्नुते ॥ **३१६** ॥

sarvatra sarvataḥ sarvabrahmamātrāvalokanaiḥ /
*sadbhāvavāsanādārḍhyāttattrayaṁ layamaśnute // **316**//*

क्रियानाशे भवेच्चिन्तानाशोऽस्माद्वासनाक्षयः ।
वासनाप्रक्षयो मोक्षः सा जीवन्मुक्तिरिष्यते ॥ **३१७** ॥

kriyānāśe bhaveccintānāśo'smādvāsanākṣayaḥ /
*vāsanāprakṣayo mokṣaḥ sā jīvanmuktiriṣyate // **317**//*

सद्वासनास्फूर्तिविजृम्भणे सति ह्यसौ विलीनाप्यहमादिवासना ।

अतिप्रकृष्टाप्यरुणप्रभायां विलीयते साधु यथा तमिस्रा ॥ ३१८ ॥

sadvāsanāsphūrtivijṛmbhaṇe sati hyasau vilīnāpyahamādivāsanā |
atiprakṛṣṭāpyaruṇaprabhāyāṁ
*vilīyate sādhu yathā tamisrā || **318**||*

तमस्तमःकार्यमनर्थजालं न दृश्यते सत्युदिते दिनेशे ।

तथाऽद्वयानन्दरसानुभूतौ न वास्ति बन्धो न च दुःखगन्धः ॥ ३१९ ॥

tamastamaḥkāryamanarthajālaṁ na dṛśyate satyudite dineśe |
tathā'dvayānandarasānubhūtau
*na vāsti bandho na ca duḥkhagandhaḥ || **319**||*

दृश्यं प्रतीतं प्रविलापयन्सन्

सन्मात्रमानन्दघनं विभावयन् ।

समाहितः सन्बहिरन्तरं वा

कालं नयेथाः सति कर्मबन्धे ॥ ३२० ॥

dṛśyaṁ pratītaṁ pravilāpayansan
sanmātramānandaghanaṁ vibhāvayan |
samāhitaḥ sanbahirantaraṁ vā
*kālaṁ nayethāḥ sati karmabandhe || **320**||*

प्रमादो ब्रह्मनिष्ठायां न कर्तव्यः कदाचन ।

प्रमादो मृत्युरित्याह भगवान्ब्रह्मणः सुतः ॥ ३२१ ॥

pramādo brahmaniṣṭhāyāṁ na kartavyaḥ kadācana |
*pramādo mṛtyurityāha bhagavānbrahmaṇaḥ sutaḥ || **321**||*

न प्रमादादनर्थोऽन्यो ज्ञानिनः स्वस्वरूपतः ।

ततो मोहस्ततोऽहंधीस्ततो बन्धस्ततो व्यथा ॥ **३२२** ॥

na pramādādanartho'nyo jñāninaḥ svasvarūpataḥ |
*tato mohastato'handhīstato bandhastato vyathā || **322**||*

विषयाभिमुखं दृष्ट्वा विद्वांसमपि विस्मृतिः ।

विक्षेपयति धीदोषैर्योषा जारमिव प्रियम् ॥ **३२३** ॥

viṣayābhimukhaṁ dṛṣṭvā vidvāṁsamapi vismṛtiḥ |
*vikṣepayati dhīdoṣairyoṣā jāramiva priyam || **323**||*

यथापकृष्टं शैवालं क्षणमात्रं न तिष्ठति ।

आवृणोति तथा माया प्राज्ञं वापि पराङ्मुखम् ॥ **३२४** ॥

yathāpakṛṣṭaṁ śaivālaṁ kṣaṇamātraṁ na tiṣṭhati |
*āvṛṇoti tathā māyā prājñaṁ vāpi parāṅmukham || **324**||*

लक्ष्यच्युतं चेद्यदि चित्तमीषद्

बहिर्मुखं सन्निपतेत्ततस्ततः ।

प्रमादतः प्रच्युतकेलिकन्दुकः

सोपानपङ्क्तौ पतितो यथा तथा ॥ **३२५** ॥

lakṣyacyutaṁ cedyadi cittamīṣad
bahirmukhaṁ sannipatettatastataḥ |
pramādataḥ pracyutakelikandukaḥ
*sopānapaṅktau patito yathā tathā || **325**||*

विषयेष्वाविशच्चेतः संकल्पयति तद्गुणान् ।

सम्यक्संकल्पनात्कामः कामात्पुंसः प्रवर्तनम् ॥ ३२६ ॥

viṣayeṣvāviśaccetaḥ saṅkalpayati tadguṇān /
*samyaksaṅkalpanātkāmaḥ kāmātpuṁsaḥ pravartanam // **326**//*

ततः स्वरूपविभ्रंशो विभ्रष्टस्तु पतत्यधः ।

पतितस्य विना नाशं पुनर्नारोह ईक्ष्यते ॥ ३२७ ॥

tataḥ svarūpavibhraṁśo vibhraṣṭastu patatyadhaḥ /
*patitasya vinā nāśaṁ punarnāroha īkṣyate // **327**//*

संकल्पं वर्जयेत्तस्मात्सर्वानर्थस्य कारणम् ।

अपथ्यानि हि वस्थूनि व्याधिग्रस्तो यथोत्सृजेत् ॥ ३२८ ॥

saṅkalpaṁ varjayettasmātsarvānarthasya kāraṇam /
*apathyāni hi vasthūni vyādhigrasto yathotsṛjet // **328**//*

अतः प्रमादान्न परोऽस्ति मृत्युः

विवेकिनो ब्रह्मविदः समाधौ ।

समाहितः सिद्धिमुपैति सम्यकस्वे

समाहितात्मा भव सावधानः ॥ ३२९ ॥

ataḥ pramādānna paro'sti mṛtyuḥ
vivekino brahmavidaḥ samādhau /
samāhitaḥ siddhimupaiti samyak
*samāhitātmā bhava sāvadhānaḥ // **329**//*

जीवतो यस्य कैवल्यं विदेहे स च केवलः।
यत्किंचित्पश्यतो भेदं भयं ब्रूते यजुः श्रुतिः॥ ३३०॥

jīvato yasya kaivalyaṁ videhe sa ca kevalaḥ /
*yatkiñcitpaśyato bhedaṁ bhayaṁ brūte yajuḥ śrutiḥ // **330**//*

यदा कदा वापि विपश्चिदेष
ब्रह्मण्यनन्तेऽप्यणुमात्रभेदम्।
पश्यत्यथामुष्य भयं तदैव
यद्वीक्षितं भिन्नतया प्रमादात्॥ ३३१॥

yadā kadā vāpi vipaścideṣa
brahmaṇyanante'pyaṇumātrabhedam /
paśyatyathāmuṣya bhayaṁ tadaiva
*yadvīkṣitaṁ bhinnatayā pramādāt // **331**//*

श्रुतिस्मृतिन्यायशतैर्निषिद्धे
दृश्येऽत्र यः स्वात्ममतिं करोति।
उपैति दुःखोपरि दुःखजातं
निषिद्धकर्ता स मलिम्लुचो यथा॥ ३३२॥

śrutismṛtinyāyaśatairniṣiddhe
dṛśye'tra yaḥ svātmamatiṁ karoti /
upaiti duḥkhopari duḥkhajātaṁ
*niṣiddhakartā sa malimluco yathā // **332**//*

सत्याभिसंधानरतो विमुक्तो

महत्त्वमात्मीयमुपैति नित्यम्।

मिथ्याभिसन्धानरतस्तु नश्येद्

दृष्टं तदेतद्यदचौरचौरयोः॥ ३३३॥

satyābhisandhānarato vimukto
mahattvamātmīyamupaiti nityam |
mithyābhisandhānaratastu naśyed
*dṛṣṭaṁ tadetadyadacauracaurayoḥ || **333**||*

यतिरसदनुसन्धिं बन्धहेतुं विहाय

स्वयमयमहमस्मीत्यात्मदृष्ट्यैव तिष्ठेत्

सुखयति ननु निष्ठा ब्रह्मणि स्वानुभूत्या

हरति परमविद्याकार्यदुःखं प्रतीतम्॥ ३३४॥

yatirasadanusandhiṁ bandhahetuṁ vihāya
svayamayamahamasmītyātmadṛṣṭyaiva tiṣṭhet
sukhayati nanu niṣṭhā brahmaṇi svānubhūtyā
*harati paramavidyākāryaduḥkhaṁ pratītam || **334**||*

बाह्यानुसन्धिः परिवर्धयेत्फलं दुर्वासनामेव ततस्ततोऽधिकाम्।

ज्ञात्वा विवेकैः परिहृत्य बाह्यं स्वात्मानुसन्धिं विदधीत नित्यम्॥ ३३५॥

bāhyānusandhiḥ parivardhayetphalaṁ
durvāsanāmeva tatastato'dhikām |
jñātvā vivekaiḥ parihṛtya bāhyaṁ
*svātmānusandhiṁ vidadhīta nityam || **335**||*

बाह्ये निरुद्धे मनसः प्रसन्नता

मनःप्रसादे परमात्मदर्शनम् ।

तस्मिन्सुदृष्टे भवबन्धनाशो

बहिर्निरोधः पदवी विमुक्तेः ॥ **३३६** ॥

bāhye niruddhe manasaḥ prasannatā
manaḥprasāde paramātmadarśanam /
tasminsudṛṣṭe bhavabandhanāśo
*bahirnirodhaḥ padavī vimukteḥ // **336**//*

कः पण्डितः सन्सदसद्विवेकी श्रुतिप्रमाणः परमार्थदर्शी ।

जानन्हि कुर्यादसतोऽवलम्बं स्वपातहेतोः शिशुवन्मुमुक्षुः ॥ **३३७** ॥

kaḥ paṇḍitaḥ sansadasadvivekī
śrutipramāṇaḥ paramārthadarśī /
jānanhi kuryādasato'valambaṁ
*svapātahetoḥ śiśuvanmumukṣuḥ // **337**//*

देहादिसंसक्तिमतो न मुक्तिः

मुक्तस्य देहाद्यभिमत्यभावः ।

सुप्तस्य नो जागरणं न जाग्रतः

स्वप्नस्तयोर्भिन्नगुणाश्रयत्वात् ॥ **३३८** ॥

dehādisaṁsaktimato na muktiḥ
muktasya dehādyabhimatyabhāvaḥ /
suptasya no jāgaraṇaṁ na jāgrataḥ
*svapnastayorbhinnaguṇāśrayatvāt // **338**//*

अन्तर्बहिः स्वं स्थिरजङ्गमेषु

ज्ञात्वाऽऽत्मनाधारतया विलोक्य ।

त्यक्ताखिलोपाधिरखण्डरूपः

पूर्णात्मना यः स्थित एष मुक्तः ॥ ३३९ ॥

antarbahiḥ svaṁ sthirajaṅgameṣu
jñātvā''tmanādhāratayā vilokya /
tyaktākhilopādhirakhaṇḍarūpaḥ
pūrṇātmanā yaḥ sthita eṣa muktaḥ // 339//

सर्वात्मता बन्धविमुक्तिहेतुः सर्वात्मभावान्न परोऽस्ति कश्चित् ।

दृश्याग्रहे सत्युपपद्यतेऽसौ सर्वात्मभावोऽस्य सदात्मनिष्ठया ॥ ३४० ॥

sarvātmatā bandhavimuktihetuḥ
sarvātmabhāvānna paro'sti kaścit /
dṛśyāgrahe satyupapadyate'sau
sarvātmabhāvo'sya sadātmaniṣṭhayā // 340//

दृश्यस्याग्रहणं कथं नु घटते देहात्मना तिष्ठतो

बाह्यार्थानुभवप्रसक्तमनसस्तत्तत्क्रियां कुर्वतः ।

संन्यस्ताखिलधर्मकर्मविषयैर्नित्यात्मनिष्ठापरैः

तत्त्वज्ञैः करणीयमात्मनि सदानन्देच्छुभिर्यत्नतः ॥ ३४१ ॥

dṛśyasyāgrahaṇaṁ kathaṁ nu ghaṭate dehātmanā tiṣṭhato
bāhyārthānubhavaprasaktamanasastattatkriyāṁ kurvataḥ /
sannyastākhiladharmakarmaviṣayairnityātmaniṣṭhāparaiḥ
tattvajñaiḥ karaṇīyamātmani sadānandecchubhiryatnataḥ // 341//

सर्वात्मसिद्धये भिक्षोः कृतश्रवणकर्मणः।
समाधिं विदधात्येषा शान्तो दान्त इति श्रुतिः॥ **३४२**॥
sarvātmasiddhaye bhikṣoḥ kṛtaśravaṇakarmaṇaḥ |
*samādhiṁ vidadhātyeṣā śānto dānta iti śrutiḥ || **342**||*

आरूढशक्तेरहमो विनाशः कर्तुन्न शक्य सहसापि पण्डितैः।
ये निर्विकल्पाख्यसमाधिनिश्चलाः तानन्तराऽनन्तभवा हि वासनाः॥ **३४३**॥
ārūḍhaśakterahamo vināśaḥ kartunna śakya sahasāpi paṇḍitaiḥ |
ye nirvikalpākhyasamādhiniścalāḥ
*tānantarā'nantabhavā hi vāsanāḥ || **343**||*

अहंबुद्ध्यैव मोहिन्या योजयित्वाऽऽवृतेर्बलात्।
विक्षेपशक्तिः पुरुषं विक्षेपयति तद्गुणैः॥ **३४४**॥
ahambuddhyaiva mohinyā yojayitvā''vṛterbalāt |
*vikṣepaśaktiḥ puruṣaṁ vikṣepayati tadguṇaiḥ || **344**||*

विक्षेपशक्तिविजयो विषमो विधातुं निःशेषमावरणशक्तिनिवृत्त्यभावे।
दृग्दृश्ययोः स्फुटपयोजलवद्विभागे नश्येत्तदावरणमात्मनि च स्वभावात्।
निःसंशयेन भवति प्रतिबन्धशून्यो विक्षेपणं नहिं तदा यदि चेन्मृषार्थे॥ **३४५**॥
vikṣepaśaktivijayo viṣamo vidhātuṁ
niḥśeṣamāvaraṇaśaktinivṛttyabhāve |
dṛgdṛśyayoḥ sphuṭapayojalavadvibhāge naśyettadāvaraṇamātmani
ca svabhāvāt | niḥsaṁśayena bhavati pratibandhaśūnyo
*vikṣepaṇaṁ nahiṁ tadā yadi cenmṛṣārthe || **345**||*

सम्यग्विवेकः स्फुटबोधजन्यो विभज्य दृग्दृश्यपदार्थतत्त्वम्।
छिनत्ति मायाकृतमोहबन्धं यस्माद्विमुक्तस्तु पुनर्न संसृतिः॥ **३४६**॥

samyagvivekaḥ sphuṭabodhajanyo
vibhajya dṛgdṛśyapadārthatattvam /
chinatti māyākṛtamohabandhaṁ
*yasmādvimuktastu punarna saṁsṛtiḥ // **346**//*

परावरैकत्वविवेकवह्निः दहत्यविद्यागहनं ह्यशेषम्।
किं स्यात्पुनः संसरणस्य बीजं अद्वैतभावं समुपेयुषोऽस्य॥ **३४७**॥

parāvaraikatvavivekavahniḥ
dahatyavidyāgahanaṁ hyaśeṣam /
kiṁ syātpunaḥ saṁsaraṇasya bījaṁ
*advaitabhāvaṁ samupeyuṣo'sya // **347**//*

आवरणस्य निवृत्तिर्भवति हि सम्यकखेपदार्थदर्शनतः।
मिथ्याज्ञानविनाशस्तद्विक्षेपजनितदुःखनिवृत्तिः॥ **३४८**॥

āvaraṇasya nivṛttirbhavati hi samyakpadārthadarśanataḥ /
*mithyājñānavināśastadvikṣepajanitaduḥkhanivṛttiḥ // **348**//*

एतत्त्रितयं दृष्टं सम्यग्रज्जुस्वरूपविज्ञानात्।
तस्माद्वस्तुसतत्त्वं ज्ञातव्यं बन्धमुक्तये विदुषा॥ **३४९**॥

etattritayaṁ dṛṣṭaṁ samyagrajjusvarūpavijñānāt /
*tasmādvastusatattvaṁ jñātavyaṁ bandhamuktaye viduṣā // **349**//*

अयोऽग्नियोगादिव सत्समन्वयान् मात्रादिरूपेण विजृम्भते धीः ।

तत्कार्यमेतद्द्वितयं यतो मृषा दृष्टं भ्रमस्वप्नमनोरथेषु ॥ ३५० ॥

ayo'gniyogādiva satsamanvayān mātrādirūpeṇa vijṛmbhate dhīḥ |
tatkāryametaddvitayaṁ yato mṛṣā
*dṛṣṭaṁ bhramasvapnamanorathesu || **350**||*

ततो विकाराः प्रकृतेरहंमुखा देहावसाना विषयाश्च सर्वे ।

क्षणेऽन्यथाभावितया ह्यमीषा-मसत्त्वमात्मा तु कदापि नान्यथा ॥ ३५१ ॥

tato vikārāḥ prakṛterahammukhā dehāvasānā viṣayāśca sarve |
kṣaṇe'nyathābhāvitayā hyamīṣā-
*masattvamātmā tu kadāpi nānyathā || **351**||*

नित्याद्वयाखण्डचिदेकरूपो बुद्ध्यादिसाक्षी सदसद्विलक्षणः ।

अहंपदप्रत्ययलक्षितार्थः प्रत्यक्सदानन्दघनः परात्मा ॥ ३५२ ॥

nityādvayākhaṇḍacidekarūpo buddhyādisākṣī sadasadvilakṣaṇaḥ |
ahampadapratyayalakṣitārthaḥ
*pratyak sadānandaghanaḥ parātmā || **352**||*

इत्थं विपश्चित्सदसद्विभज्य निश्चित्य तत्त्वं निजबोधदृष्ट्या ।

ज्ञात्वा स्वमात्मानमखण्डबोधं तेभ्यो विमुक्तः स्वयमेव शाम्यति ॥ ३५३ ॥

itthaṁ vipaścitsadasadvibhajya
niścitya tattvaṁ nijabodhadṛṣṭyā |
jñātvā svamātmānamakhaṇḍabodhaṁ
*tebhyo vimuktaḥ svayameva śāmyati || **353**||*

अज्ञानहृदयग्रन्थेर्निःशेषविलयस्तदा ।

समाधिनाऽविकल्पेन यदाऽद्वैतात्मदर्शनम् ॥ **३५४** ॥

ajñānahṛdayagrantherniḥśeṣavilayastadā |
*samādhinā'vikalpena yadā'dvaitātmadarśanam || **354**||*

त्वमहमिदमितीयं कल्पना बुद्धिदोषात् प्रभवति परमात्मन्यद्वये निर्विशेषे ।

प्रविलसति समाधावस्य सर्वो विकल्पो विलयनमुपगच्छेद्वस्तुतत्त्वावधृत्या ॥ **३५५** ॥

tvamahamidamitīyaṁ kalpanā buddhidoṣāt
prabhavati paramātmanyadvaye nirviśeṣe |
pravilasati samādhāvasya sarvo vikalpo
*vilayanamupagacchedvastutattvāvadhṛtyā || **355**||*

शान्तो दान्तः परमुपरतः क्षान्तियुक्तः समाधिं

कुर्वन्नित्यं कलयति यतिः स्वस्य सर्वात्मभावम् ।

तेनाविद्यातिमिरजनितान्साधु दग्ध्वा विकल्पान्

ब्रह्माकृत्या निवसति सुखं निष्क्रियो निर्विकल्पः ॥ **३५६** ॥

śānto dāntaḥ paramuparataḥ kṣāntiyuktaḥ samādhiṁ
kurvannityaṁ kalayati yatiḥ svasya sarvātmabhāvam |
tenāvidyātimirajanitānsādhu dagdhvā vikalpān
*brahmākṛtyā nivasati sukhaṁ niṣkriyo nirvikalpaḥ || **356**||*

समाहिता ये प्रविलाप्य बाह्यं श्रोत्रादि चेतः स्वमहं चिदात्मनि ।

त एव मुक्ता भवपाशबन्धैः नान्ये तु पारोक्ष्यकथाभिधायिनः ॥ **३५७** ॥

samāhitā ye pravilāpya bāhyaṁ
śrotrādi cetaḥ svamahaṁ cidātmani |
ta eva muktā bhavapāśabandhaiḥ
*nānye tu pārokṣyakathābhidhāyinaḥ || **357**||*

उपाधिभेदात्स्वयमेव भिद्यते चोपाध्यपोहे स्वयमेव केवलः।
तस्मादुपाधेर्विलयाय विद्वान् वसेत्सदाऽकल्पसमाधिनिष्ठया॥ **३५८**॥

upādhibhedātsvayameva bhidyate
copādhyapohe svayameva kevalaḥ |
tasmādupādhervilayāya vidvān
*vasetsadā'kalpasamādhiniṣṭhayā || **358**||*

सति सक्तो नरो याति सद्भावं ह्येकनिष्ठया।
कीटको भ्रमरं ध्यायन् भ्रमरत्वाय कल्पते॥ **३५९**॥

sati sakto naro yāti sadbhāvaṁ hyekaniṣṭhayā |
*kīṭako bhramaraṁ dhyāyan bhramaratvāya kalpate || **359**||*

क्रियान्तरासक्तिमपास्य कीटको ध्यायन्नलित्वं ह्यलिभावमृच्छति।
तथैव योगी परमात्मतत्त्वं ध्यात्वा समायाति तदेकनिष्ठया॥ **३६०**॥

kriyāntarāsaktimapāsya kīṭako
dhyāyannalitvaṁ hyalibhāvamṛcchati |
tathaiva yogī paramātmatattvaṁ
*dhyātvā samāyāti tadekaniṣṭhayā || **360**||*

अतीव सूक्ष्मं परमात्मतत्त्वं न स्थूलदृष्ट्या प्रतिपत्तुमर्हति ।

समाधिनात्यन्तसुसूक्ष्मवृत्या ज्ञातव्यमार्यैरतिशुद्धबुद्धिभिः ॥ ३६१ ॥

atīva sūkṣmaṁ paramātmatattvaṁ
na sthūladṛṣṭyā pratipattumarhati |
samādhinātyantasusūkṣmavṛtyā
*jñātavyamāryairatiśuddhabuddhibhiḥ || **361**||*

यथा सुवर्णं पुटपाकशोधितं त्यक्त्वा मलं स्वात्मगुणं समृच्छति ।

तथा मनः सत्त्वरजस्तमोमलं ध्यानेन सन्त्यज्य समेति तत्त्वम् ॥ ३६२ ॥

yathā suvarṇaṁ puṭapākaśodhitaṁ
tyaktvā malaṁ svātmaguṇaṁ samṛcchati |
tathā manaḥ sattvarajastamomalaṁ
*dhyānena santyajya sameti tattvam || **362**||*

निरन्तराभ्यासवशात्तदित्थं पक्वं मनो ब्रह्मणि लीयते यदा ।

तदा समाधिः सविकल्पवर्जितः स्वतोऽद्वयानन्दरसानुभावकः ॥ ३६३ ॥

nirantarābhyāsavaśāttaditthaṁ
pakvaṁ mano brahmaṇi līyate yadā |
tadā samādhiḥ savikalpavarjitaḥ
*svato'dvayānandarasānubhāvakaḥ || **363**||*

समाधिनाऽनेन समस्तवासना-ग्रन्थेर्विनाशोऽखिलकर्मनाशः ।

अन्तर्बहिः सर्वत एव सर्वदा

स्वरूपविस्फूर्तिरयत्नतः स्यात् ॥ ३६४ ॥

samādhinā'nena samastavāsanā-granthervināśo'khilakarmanāśaḥ |
antarbahiḥ sarvata eva sarvadā
svarūpavisphūrtirayatnataḥ syāt || ***364****||*

श्रुतेः शतगुणं विद्यान्मननं मननादपि ।
निदिध्यासं लक्षगुणमनन्तं निर्विकल्पकम् ॥ **३६५** ॥

śruteḥ śataguṇaṁ vidyānmananaṁ mananādapi |
nidindhyāsaṁ lakṣaguṇamanantaṁ nirvikalpakam || ***365****||*

निर्विकल्पकसमाधिना स्फुटं ब्रह्मतत्त्वमवगम्यते ध्रुवम् ।
नान्यथा चलतया मनोगतेः प्रत्ययान्तरविमिश्रितं भवेत् ॥ **३६६** ॥

nirvikalpakasamādhinā sphuṭaṁ
brahmatattvamavagamyate dhruvam |
nānyathā calatayā manogateḥ
pratyayāntaravimiśritaṁ bhavet || ***366****||*

अतः समाधत्स्व यतेन्द्रियः सन्
निरन्तरं शान्तमनाः प्रतीचि ।
विध्वंसय ध्वान्तमनाद्यविद्यया
कृतं सदेकत्वविलोकनेन ॥ **३६७** ॥

ataḥ samādhatsva yatendriyaḥ san
nirantaraṁ śāntamanāḥ pratīci |
vidhvaṁsaya dhvāntamanādyavidyayā
kṛtaṁ sadekatvavilokanena || ***367****||*

योगस्य प्रथमद्वारं वाङ्खेनिरोधोऽपरिग्रहः ।
निराशा च निरीहा च नित्यमेकान्तशीलता ॥ ३६८ ॥

yogasya prathamadvāraṁ vāṅnirodho'parigrahaḥ |
nirāśā ca nirīhā ca nityamekāntaśīlatā || 368||

एकान्तस्थितिरिन्द्रियोपरमणे हेनुर्दमश्चेतसः
संरोधे करणं शमेन विलयं यायादहंवासना ।
तेनानन्दरसानुभूतिरचला ब्राह्मी सदा योगिनः
तस्माच्चित्तनिरोध एव सततं कार्यः प्रयत्नो मुनेः ॥ ३६९ ॥

ekāntasthitirindriyoparamaṇe henurdamaścetasaḥ
saṁrodhe karaṇaṁ śamena vilayaṁ yāyādahaṁvāsanā |
tenānandarasānubhūtiracalā brāhmī sadā yoginaḥ
tasmāccittanirodha eva satataṁ
kāryaḥ prayatno muneḥ || 369||

वाचं नियच्छात्मनि तं नियच्छ
बुद्धौ धियं यच्छ च बुद्धिसाक्षिणि ।
तं चापि पूर्णात्मनि निर्विकल्पे
विलाप्य शान्तिं परमां भजस्व ॥ ३७० ॥

vācaṁ niyacchātmani taṁ niyaccha
buddhau dhiyaṁ yaccha ca buddhisākṣiṇi |
taṁ cāpi pūrṇātmani nirvikalpe
vilāpya śāntiṁ paramāṁ bhajasva || 370||

देहप्राणेन्द्रियमनोबुद्ध्यादिभिरुपाधिभिः।
यैर्यैर्वृत्तेःसमायोगस्तत्तद्भावोऽस्य योगिनः॥ **३७१**॥

dehaprāṇendriyamanobuddhyādibhirupādhibhiḥ /
*yairyairvṛtteḥsamāyogastatadbhāvo'sya yoginaḥ // **371**//*

तन्निवृत्त्या मुनेः सम्यकखे सर्वोपरमणं सुखम्।
संदृश्यते सदानन्दरसानुभवविप्लवः॥ **३७२**॥

tannivṛttyā muneḥ samyak sarvoparamaṇaṁ sukham /
*sandṛśyate sadānandarasānubhavaviplavaḥ // **372**//*

अन्तस्त्यागो बहिस्त्यागो विरक्तस्यैव युज्यते।
त्यजत्यन्तर्बहिःसङ्गं विरक्तस्तु मुमुक्षया॥ **३७३**॥

antastyāgo bahistyāgo viraktasyaiva yujyate /
*tyajatyantarbahiḥsaṅgaṁ viraktastu mumukṣayā // **373**//*

बहिस्तु विषयैः सङ्गं तथान्तरहमादिभिः।
विरक्त एव शक्नोति त्यक्तुं ब्रह्मणि निष्ठितः॥ **३७४**॥

bahistu viṣayaiḥ saṅgaṁ tathāntarahamādibhiḥ /
*virakta eva śaknoti tyaktuṁ brahmaṇi niṣṭhitaḥ // **374**//*

वैराग्यबोधौ पुरुषस्य पक्षिवत् पक्षौ विजानीहि विचक्षण त्वम्।
विमुक्तिसौधाग्रलताधिरोहणं
ताभ्यां विना नान्यतरेण सिध्यति॥ **३७५**॥

vairāgyabodhau puruṣasya pakṣivat
pakṣau vijānīhi vicakṣaṇa tvam |
vimuktisaudhāgralatādhirohaṇaṁ
*tābhyāṁ vinā nānyatareṇa sidhyati || **375**||*

अत्यन्तवैराग्यवतः समाधिः
समाहितस्यैव दृढप्रबोधः ।
प्रबुद्धतत्त्वस्य हि बन्धमुक्तिः
मुक्तात्मनो नित्यसुखानुभूतिः ॥ **३७६** ॥

atyantavairāgyavataḥ samādhiḥ
samāhitasyaiva dṛḍhaprabodhaḥ |
prabuddhatattvasya hi bandhamuktiḥ
*muktātmano nityasukhānubhūtiḥ || **376**||*

वैराग्यान्न परं सुखस्य जनकं पश्यामि वश्यात्मनः
तच्चेच्छुद्धतरात्मबोधसहितं स्वाराज्यसाम्राज्यधुक्खे ।
एतदखेद्वारमजस्रमुक्तियुवतेर्यस्मात्त्वमस्मात्परं
सर्वत्रास्पृहया सदात्मनि सदा प्रज्ञां कुरु श्रेयसे ॥ **३७७** ॥

vairāgyānna paraṁ sukhasya janakaṁ paśyāmi vaśyātmanaḥ
taccecchuddhatarātmabodhasahitaṁ svārājyasāmrājyadhuk |
etaddvāramajasramuktiyuvateryasmāttvamasmātparaṁ
*sarvatrāspṛhayā sadātmani sadā prajñāṁ kuru śreyase || **377**||*

आशां छिन्द्धि विषोपमेषु विषयेष्वेषैव मृत्योः कृति-
स्त्यक्त्वा जातिकुलाश्रमेष्वभिमतिं मुञ्चातिदूरात्क्रियाः ।
देहादावसति त्यजात्मधिषणां प्रज्ञां कुरुष्वात्मनि
त्वं द्रष्टास्यमनोऽसि निर्द्वयपरं ब्रह्मासि यद्वस्तुतः ॥ ३७८ ॥

āśāṁ chinddhi viṣopameṣu viṣayeṣveṣaiva mṛtyoḥ kṛti-
styaktvā jātikulāśrameṣvabhimatiṁ muñcātidūrātkriyāḥ |
dehādāvasati tyajātmadhiṣaṇāṁ prajñāṁ kuruṣvātmani
tvaṁ draṣṭāsyamano'si nirdvayaparaṁ
brahmāsi yadvastutaḥ || 378||

लक्ष्ये ब्रह्मणि मानसं दृढतरं संस्थाप्य बाह्येन्द्रियं
स्वस्थाने विनिवेश्य निश्चलतनुश्चोपेक्ष्य देहस्थितिम् ।
ब्रह्मात्मैक्यमुपेत्य तन्मयतया चाखण्डवृत्त्याऽनिशं
ब्रह्मानन्दरसं पिबात्मनि मुदा शून्यैः किमन्यैर्भृशम् ॥ ३७९ ॥

lakṣye brahmaṇi mānasaṁ dṛḍhataraṁ saṁsthāpya bāhyendriyaṁ
svasthāne viniveśya niścalatanuścopekṣya dehasthitim |
brahmātmaikyamupetya tanmayatayā cākhaṇḍavṛttyā'niśaṁ
brahmānandarasaṁ pibātmani mudā
śūnyaiḥ kimanyairbhṛśam || 379||

अनात्मचिन्तनं त्यक्त्वा कश्मलं दुःखकारणम् ।
चिन्तयात्मानमानन्दरूपं यन्मुक्तिकारणम् ॥ ३८० ॥

anātmacintanaṁ tyaktvā kaśmalaṁ duḥkhakāraṇam |
cintayātmānamānandarūpaṁ yanmuktikāraṇam || 380||

एष स्वयंज्योतिरशेषसाक्षी विज्ञानकोशो विलसत्यजस्रम् ।
लक्ष्यं विधायैनमसद्विलक्षण-मखण्डवृत्त्याऽऽत्मतयाऽनुभावय ॥ ३८१ ॥

eṣa svayañjyotiraśeṣasākṣī
vijñānakośo vilasatyajasram /
lakṣyaṁ vidhāyainamasadvilakṣaṇa-
*makhaṇḍavṛttyā''tmatayā'nubhāvaya // **381**//*

एतमच्छीन्नया वृत्त्या प्रत्ययान्तरशून्यया ।
उल्लेखयन्विजानीयात्स्वस्वरूपतया स्फुटम् ॥ ३८२ ॥

etamacchīnnayā vṛttyā pratyayāntaraśūnyayā /
*ullekhayanvijānīyātsvasvarūpatayā sphuṭam // **382**//*

अत्रात्मत्वं दृढीकुर्वन्नहमादिषु संत्यजन् ।
उदासीनतया तेषु तिष्ठेत्स्फुटघटादिवत् ॥ ३८३ ॥

atrātmatvaṁ dṛḍhīkurvannahamādiṣu santyajan /
*udāsīnatayā teṣu tiṣṭhetsphuṭaghaṭādivat // **383**//*

विशुद्धमन्तःकरणं स्वरूपे निवेश्य साक्षिण्यवबोधमात्रे ।
शनैः शनैर्निश्चलतामुपानयन् पूर्णं स्वमेवानुविलोकयेत्ततः ॥ ३८४ ॥

viśuddhamantaḥkaraṇaṁ svarūpe
niveśya sākṣiṇyavabodhamātre /
śanaiḥ śanairniścalatāmupānayan
*pūrṇaṁ svamevānuvilokayettataḥ // **384**//*

देहेन्द्रियप्राणमनोऽहमादिभिः स्वाज्ञानक्लृप्तैरखिलैरुपाधिभिः ।
विमुक्तमात्मानमखण्डरूपं पूर्णं महाकाशमिवावलोकयेत् ॥ ३८५ ॥

dehendriyaprāṇamano'hamādibhiḥ
svājñānaklṛptairakhilairupādhibhiḥ |
vimuktamātmānamakhaṇḍarūpaṁ
*pūrṇaṁ mahākāśamivāvalokayet || **385**||*

घटकलशकुसूलसूचिमुख्यैः गगनमुपाधिशतैर्विमुक्तमेकम् ।
भवति न विविधं तथैव शुद्धं परमहमादिविमुक्तमेकमेव ॥ ३८६ ॥

ghaṭakalaśakusūlasūcimukhyaiḥ
gaganamupādhiśatairvimuktamekam |
bhavati na vividhaṁ tathaiva śuddhaṁ
*paramahamādivimuktamekameva || **386**||*

ब्रह्मादिस्तम्बपर्यन्ता मृषामात्रा उपाधयः ।
ततः पूर्णं स्वमात्मानं पश्येदेकात्मना स्थितम् ॥ ३८७ ॥

brahmādistambaparyantā mṛṣāmātrā upādhayaḥ |
*tataḥ pūrṇaṁ svamātmānaṁ paśyedekātmanā sthitam || **387**||*

यत्र भ्रान्त्या कल्पितं तद्विवेके तत्तन्मात्रं नैव तस्माद्विभिन्नम् ।
भ्रान्तेर्नाशे भाति दृष्टाहितत्त्वं रज्जुस्तद्वद्विश्वमात्मस्वरूपम् ॥ ३८८ ॥

yatra bhrāntyā kalpitaṁ tadviveke
tattanmātraṁ naiva tasmādvibhinnam |
bhrānternāśe bhāti dṛṣṭāhitattvaṁ
*rajjustadvadviśvamātmasvarūpam || **388**||*

स्वयं ब्रह्मा स्वयं विष्णुः स्वयमिन्द्रः स्वयं शिवः।
स्वयं विश्वमिदं सर्वं स्वस्मादन्यन्न किञ्चन॥ ३८९॥

svayaṁ brahmā svayaṁ viṣṇuḥ svayamindraḥ svayaṁ śivaḥ /
*svayaṁ viśvamidaṁ sarvaṁ svasmādanyanna kiñcana // **389**//*

अन्तः स्वयं चापि बहिः स्वयं च
स्वयं पुरस्तात् स्वयमेव पश्चात्।
स्वयं ह्यावाच्यां स्वयमप्युदीच्यां
तथोपरिष्टात्स्वयमप्यधस्तात्॥ ३९०॥

antaḥ svayaṁ cāpi bahiḥ svayaṁ ca
svayaṁ purastāt svayameva paścāt /
svayaṁ hyāvācyāṁ svayamapyudīcyāṁ
*tathopariṣṭātsvayamapyadhastāt // **390**//*

तरङ्गफेनभ्रमबुद्बुदादि
सर्वं स्वरूपेण जलं यथा तथा।
चिदेव देहाद्यहमन्तमेतत्
सर्वं चिदेवैकरसं विशुद्धम्॥ ३९१॥

taraṅgaphenabhramabudbudādi
sarvaṁ svarūpeṇa jalaṁ yathā tathā /
cideva dehādyahamantametat
*sarvaṁ cidevaikarasaṁ viśuddham // **391**//*

सदेवेदं सर्वं जगदवगतं वाङ्मनसयोः
सतोऽन्यन्नास्त्येव प्रकृतिपरसीम्नि स्थितवतः ।
पृथक्किं मृत्स्नायाः कलशघटकुम्भाद्यवगतं
वदत्येष भ्रान्तस्त्वमहमिति मायामदिरया ॥ ३९२ ॥

sadevedaṁ sarvaṁ jagadavagataṁ vāṅmanasayoḥ
sato'nyannāstyeva prakṛtiparasīmni sthitavataḥ /
pṛthak kiṁ mṛtsnāyāḥ kalaśaghaṭakumbhādyavagataṁ
vadatyeṣa bhrāntastvamahamiti māyāmadirayā // ***392***//

क्रियासमभिहारेण यत्र नान्यदिति श्रुतिः ।
ब्रवीति द्वैतराहित्यं मिथ्याध्यासनिवृत्तये ॥ ३९३ ॥

kriyāsamabhihāreṇa yatra nānyaditi śrutiḥ /
bravīti dvaitarāhityaṁ mithyādhyāsanivṛttaye // ***393***//

आकाशवन्निर्मलनिर्विकल्पं
निःसीमनिःस्पन्दननिर्विकारम् ।
अन्तर्बहिःशून्यमनन्यमद्वयं
स्वयं परं ब्रह्म किमस्ति बोध्यम् ॥ ३९४ ॥

ākāśavannirmalanirvikalpaṁ
niḥsīmaniḥspandananirvikāram /
antarbahiḥśūnyamananyamadvayaṁ
svayaṁ paraṁ brahma kimasti bodhyam // ***394***//

वक्तव्यं किमु विद्यतेऽत्र बहुधा ब्रह्मैव जीवः स्वयं

ब्रह्मैतज्जगदाततं नु सकलं ब्रह्माद्वितीयं श्रुतिः ।

ब्रह्मैवाहमिति प्रबुद्धमतयः संत्यक्तबाह्याः स्फुटं

ब्रह्मीभूय वसन्ति सन्ततचिदानन्दात्मनैतद्ध्रुवम् ॥ **३९५** ॥

vaktavyaṁ kimu vidyate'tra bahudhā brahmaiva jīvaḥ svayaṁ
brahmaitajjagadātataṁ nu sakalaṁ brahmādvitīyaṁ śrutiḥ |
brahmaivāhamiti prabuddhamatayaḥ santyaktabāhyāḥ sphuṭaṁ
brahmībhūya vasanti
*santatacidānandātmanaitaddhruvam || **395**||*

जहि मलमयकोशेऽहंधियोत्थापिताशां प्रसभमनिलकल्पे लिङ्गदेहेऽपि पश्चात् ।

निगमगदितकीर्तिं नित्यमानन्दमूर्तिं स्वयमिति परिचीय ब्रह्मरूपेण तिष्ठ ॥ **३९६** ॥

jahi malamayakośe'handhiyotthāpitāśāṁ
prasabhamanilakalpe liṅgadehe'pi paścāt |
nigamagaditakīrtiṁ nityamānandamūrtiṁ
*svayamiti paricīya brahmarūpeṇa tiṣṭha || **396**||*

शवाकारं यावद्भजति मनुजस्तावदशुचिः परेभ्यः स्यात्क्लेशो जननमरणव्याधिनिलयः ।

यदात्मानं शुद्धं कलयति शिवाकारमचलम्

तदा तेभ्यो मुक्तो भवति हि तदाह श्रुतिरपि ॥ **३९७** ॥

śavākāraṁ yāvadbhajati manujastāvadaśuciḥ
parebhyaḥ syātkleśo jananamaraṇavyādhinilayaḥ |
yadātmānaṁ śuddhaṁ kalayati śivākāramacalam
*tadā tebhyo mukto bhavati hi tadāha śrutirapi || **397**||*

स्वात्मन्यारोपिताशेषाभासवस्तुनिरासतः ।
स्वयमेव परं ब्रह्म पूर्णमद्वयमक्रियम् ॥ ३९८ ॥

svātmanyāropitāśeṣābhāsarvastunirāsataḥ |
svayameva paraṁ brahma pūrṇamadvayamakriyam || ***398****||*

समाहितायां सति चित्तवृत्तौ
परात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
न दृश्यते कश्चिदयं विकल्पः
प्रजल्पमात्रः परिशिष्यते यतः ॥ ३९९ ॥

samāhitāyāṁ sati cittavṛttau
parātmani brahmaṇi nirvikalpe |
na dṛśyate kaścidayaṁ vikalpaḥ
prajalpamātraḥ pariśiṣyate yataḥ || ***399****||*

असत्कल्पो विकल्पोऽयं विश्वमित्येकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०० ॥

asatkalpo vikalpo'yaṁ viśvamityekavastuni |
nirvikāre nirākāre nirviśeṣe bhidā kutaḥ || ***400****||*

द्रष्टुदर्शनदृश्यादिभावशून्यैकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०१ ॥

draṣṭudarśanadṛśyādibhāvaśūnyaikavastuni |
nirvikāre nirākāre nirviśeṣe bhidā kutaḥ || ***401****||*

कल्पार्णव इवात्यन्तपरिपूर्णैकवस्तुनि ।
निर्विकारे निराकारे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०२ ॥

kalpārṇava ivātyantaparipūrṇaikavastuni |
nirvikāre nirākāre nirviśeṣe bhidā kutaḥ || 402*||*

तेजसीव तमो यत्र प्रलीनं भ्रान्तिकारणम् ।
अद्वितीये परे तत्त्वे निर्विशेषे भिदा कुतः ॥ ४०३ ॥

tejasīva tamo yatra pralīnaṁ bhrāntikāraṇam |
advitīye pare tattve nirviśeṣe bhidā kutaḥ || 403*||*

एकात्मके परे तत्त्वे भेदवार्ता कथं वसेत् ।
सुषुप्तौ सुखमात्रायां भेदः केनावलोकितः ॥ ४०४ ॥

ekātmake pare tattve bhedavārtā kathaṁ vaset |
suṣuptau sukhamātrāyāṁ bhedaḥ kenāvalokitaḥ || 404*||*

न ह्यस्ति विश्वं परतत्त्वबोधात्
सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।
कालत्रये नाप्यहिरीक्षितो गुणे
न ह्यम्बुबिन्दुर्मृगतृष्णिकायाम् ॥ ४०५ ॥

na hyasti viśvaṁ paratattvabodhāt
sadātmani brahmaṇi nirvikalpe |
kālatraye nāpyahirīkṣito guṇe
na hyambubindurmṛgatṛṣṇikāyām || 405*||*

मायामात्रमिदं द्वैतमद्वैतं परमार्थतः ।

इति ब्रूते श्रुतिः साक्षात्सुषुप्तावनुभूयते ॥ ४०६ ॥

māyāmātramidaṁ dvaitamadvaitaṁ paramārthataḥ /
iti brūte śrutiḥ sākṣātsuṣuptāvanubhūyate // 406//

अनन्यत्वमधिष्ठानादारोप्यस्य निरीक्षितम् ।

पण्डितै रज्जुसर्पादौ विकल्पो भ्रान्तिजीवनः ॥ ४०७ ॥

ananyatvamadhiṣṭhānādāropyasya nirīkṣitam /
paṇḍitai rajjusarpādau vikalpo bhrāntijīvanaḥ // 407//

चित्तमूलो विकल्पोऽयं चित्ताभावे न कश्चन ।

अतश्चित्तं समाधेहि प्रत्यग्रूपे परात्मनि ॥ ४०८ ॥

cittamūlo vikalpo'yaṁ cittābhāve na kaścana /
ataścittaṁ samādhehi pratyagrūpe parātmani // 408//

किमपि सततबोधं केवलानन्दरूपं

निरुपममतिवेलं नित्यमुक्तं निरीहम् ।

निरवधिगगनाभं निष्कलं निर्विकल्पं

हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४०९ ॥

kimapi satatabodhaṁ kevalānandarūpaṁ
nirupamamativelaṁ nityamuktaṁ nirīham /
niravadhigaganābhaṁ niṣkalaṁ nirvikalpaṁ
hṛdi kalayati vidvān brahma pūrṇaṁ samādhau // 409//

प्रकृतिविकृतिशून्यं भावनातीतभावं समरसमसमानं मानसम्बन्धदूरम् ।
निगमवचनसिद्धं नित्यमस्मत्प्रसिद्धं हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४१० ॥

prakṛtivikṛtiśūnyaṁ bhāvanātītabhāvaṁ
samarasamasamānaṁ mānasambandhadūram /
nigamavacanasiddhaṁ nityamasmatprasiddhaṁ
hṛdi kalayati vidvān brahma pūrṇaṁ samādhau // ***410*** *//*

अजरममरमस्ताभाववस्तुस्वरूपं स्तिमितसलिलराशिप्रख्यमाख्याविहीनम् ।
शमितगुणविकारं शाश्वतं शान्तमेकं हृदि कलयति विद्वान् ब्रह्म पूर्णं समाधौ ॥ ४११ ॥

ajaramamaramastābhāvavastusvarūpaṁ
stimitasalilarāśiprakhyamākhyāvihīnam /
śamitaguṇavikāraṁ śāśvataṁ śāntamekaṁ
hṛdi kalayati vidvān brahma pūrṇaṁ samādhau // ***411*** *//*

समाहितान्तःकरणः स्वरूपे विलोकयात्मानमखण्डवैभवम् ।
विच्छिन्द्धि बन्धं भवगन्धगन्धितं यत्नेन पुंस्त्वं सफलीकुरुष्व ॥ ४१२ ॥

samāhitāntaḥkaraṇaḥ svarūpe
vilokayātmānamakhaṇḍavaibhavam /
vicchinddhi bandhaṁ bhavagandhagandhitaṁ
yatnena puṁstvaṁ saphalīkuruṣva // ***412*** *//*

सर्वोपाधिविनिर्मुक्तं सच्चिदानन्दमद्वयम् ।
भावयात्मानमात्मस्थं न भूयः कल्पसेऽध्वने ॥ ४१३ ॥

sarvopādhivinirmuktaṁ saccidānandamadvayam /
bhāvayātmānamātmasthaṁ na bhūyaḥ kalpase'dhvane // ***413*** *//*

छायेव पुंसः परिदृश्यमान माभासरूपेण फलानुभूत्या ।

शरीरमाराच्छववन्निरस्तं पुनर्न संधत्त इदं महात्मा ॥ **४१४** ॥

chāyeva puṁsaḥ paridṛśyamāna-mābhāsarūpeṇa phalānubhūtyā |
śarīramārācchavavannirastaṁ
*punarna sandhatta idaṁ mahātmā || **414**||*

सततविमलबोधानन्दरूपं समेत्य त्यज जडमलरूपोपाधिमेतं सुदूरे ।

अथ पुनरपि नैष स्मर्यतां वान्तवस्तु स्मरणविषयभूतं पल्पते कुत्सनाय ॥ **४१५** ॥

satatavimalabodhānandarūpaṁ sametya
tyaja jaḍamalarūpopādhimetaṁ sudūre |
atha punarapi naiṣa smaryatāṁ vāntavastu
*smaraṇaviṣayabhūtaṁ palpate kutsanāya || **415**||*

समूलमेतत्परिदाह्य व वह्नौ सदात्मनि ब्रह्मणि निर्विकल्पे ।

ततः स्वयं नित्यविशुद्धबोधा-नन्दात्मना तिष्ठति विद्वरिष्ठः ॥ **४१६** ॥

samūlametatparidāhya vahnau sadātmani brahmaṇi nirvikalpe |
tataḥ svayaṁ nityaviśuddhabodhā-
*nandātmanā tiṣṭhati vidvariṣṭhaḥ || **416**||*

प्रारब्धसूत्रग्रथितं शरीरं प्रयातु वा तिष्ठतु गोरिव स्त्रकखे ।

न तत्पुनः पश्यति तत्त्ववेत्ताऽऽनन्दात्मनि ब्रह्मणि लीनवृत्तिः ॥ **४१७** ॥

prārabdhasūtragrathitaṁ śarīraṁ prayātu vā tiṣṭhatu goriva srak|
na tatpunaḥ paśyati tattvavettā'
*'nandātmani brahmaṇi līnavṛttiḥ || **417**||*

अखण्डानन्दमात्मानं विज्ञाय स्वस्वरूपतः।
किमिच्छन् कस्य वा हेतोर्देहं पुष्णाति तत्त्ववित्॥ ४१८॥

akhaṇḍānandamātmānaṁ vijñāya svasvarūpataḥ /
kimicchan kasya vā hetordehaṁ puṣṇāti tattvavit // ***418****//*

संसिद्धस्य फलं त्वेतज्जीवन्मुक्तस्य योगिनः।
बहिरन्तः सदानन्दरसास्वादनमात्मनि॥ ४१९॥

saṁsiddhasya phalaṁ tvetajjīvanmuktasya yoginaḥ /
bahirantaḥ sadānandarasāsvādanamātmani // ***419****//*

वैराग्यस्य फलं बोधो बोधस्योपरतिः फलम्।
स्वानन्दानुभवाच्छान्तिरेषैवोपरतेः फलम्॥ ४२०॥

vairāgyasya phalaṁ bodho bodhasyoparatiḥ phalam /
svānandānubhavācchāntireṣaivoparateḥ phalam // ***420****//*

यद्युत्तरोत्तराभावः पूर्वपूर्वन्तु निष्फलम्।
निवृत्तिः परमा तृप्तिरानन्दोऽनुपमः स्वतः॥ ४२१॥

yadyuttarottarābhāvaḥ pūrvapūrvantu niṣphalam /
nivṛttiḥ paramā tṛptirānando'nupamaḥ svataḥ // ***421****//*

दृष्टदुःखेष्वनुद्वेगो विद्यायाः प्रस्तुतं फलम्।
यत्कृतं भ्रान्तिवेलायां नाना कर्म जुगुप्सितम्।
पश्चान्नरो विवेकेन तत्कथं कर्तुमर्हति॥ ४२२॥

dṛṣṭaduḥkheṣvanudvego vidyāyāḥ prastutaṁ phalam /
yatkṛtaṁ bhrāntivelāyāṁ nānā karma jugupsitam /
paścānnaro vivekena tatkathaṁ kartumarhati // ***422****//*

विद्याफलं स्यादसतो निवृत्तिः
प्रवृत्तिरज्ञानफलं तदीक्षितम् ।
तज्ज्ञाज्ञयोर्यन्मृगतृष्णिकादौ
नोचेद्विदां दृष्टफलं किमस्मात् ॥ **४२३** ॥

vidyāphalaṁ syādasato nivṛttiḥ
pravṛttirajñānaphalaṁ tadīkṣitam /
tajjñājñayoryanmṛgatṛṣṇikādau
nocedvidāṁ dṛṣṭaphalaṁ kimasmāt // ***423****//*

अज्ञानहृदयग्रन्थेर्विनाशो यद्यशेषतः ।
अनिच्छोर्विषयः किं नु प्रवृत्तेः कारणं स्वतः ॥ **४२४** ॥

ajñānahṛdayagranthervināśo yadyaśeṣataḥ /
anicchorviṣayaḥ kiṁ nu pravṛtteḥ kāraṇaṁ svataḥ // ***424****//*

वासनानुदयो भोग्ये वैरागस्य तदावधिः ।
अहंभावोदयाभावो बोधस्य परमावधिः ।
लीनवृत्तैरनुत्पत्तिर्मर्यादोपरतेस्तु सा ॥ **४२५** ॥

vāsanānudayo bhogye vairāgasya tadāvadhiḥ /
ahambhāvodayābhāvo bodhasya paramāvadhiḥ /
līnavṛttairanutpattirmaryādoparatestu sā // ***425****//*

ब्रह्माकारतया सदा स्थिततया निर्मुक्तबाह्यार्थधी-

रन्यावेदितभोग्यभोगकलनो निद्रालुवद्बालवत् ।

स्वप्नालोकितलोकवज्जगदिदं पश्यन्क्वचिल्लब्धधी-

रास्ते कश्चिदनन्तपुण्यफलभुग्धन्यः स मान्यो भुवि ॥ ४२६ ॥

brahmākāratayā sadā sthitatayā nirmuktabāhyārthadhī-
ranyāveditabhogyabhogakalano nidrāluvadbālavat |
svapnālokitalokavajjagadidaṁ paśyankvacillabdhadhī-
rāste kaścidanantapuṇyaphalabhugdhanyaḥ
*sa mānyo bhuvi || **426**||*

स्थितप्रज्ञो यतिरयं यः सदानन्दमश्नुते ।

ब्रह्मण्येव विलीनात्मा निर्विकारो विनिष्क्रियः ॥ ४२७ ॥

sthitaprajño yatirayaṁ yaḥ sadānandamaśnute |
*brahmaṇyeva vilīnātmā nirvikāro viniṣkriyaḥ || **427**||*

ब्रह्मात्मनोः शोधितयोरेकभावावगाहिनी ।

निर्विकल्पा च चिन्मात्रा वृत्तिः प्रज्ञेति कथ्यते ।

सुस्थिताऽसौ भवेद्यस्य स्थितप्रज्ञः स उच्यते ॥ ४२८ ॥

brahmātmanoḥ śodhitayorekabhāvāvagāhinī |
nirvikalpā ca cinmātrā vṛttiḥ prajñeti kathyate |
*susthitā'sau bhavedyasya sthitaprajñaḥ sa ucyate || **428**||*

यस्य स्थिता भवेत्प्रज्ञा यस्यानन्दो निरन्तरः ।

प्रपञ्चो विस्मृतप्रायः स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४२९ ॥

yasya sthitā bhavetprajñā yasyānando nirantaraḥ |
prapañco vismṛtaprāyaḥ sa jīvanmukta iṣyate || ***429****||*

लीनधीरपि जागर्ति जाग्रद्धर्मविवर्जितः ।
बोधो निर्वासनो यस्य स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ **४३०** ॥

līnadhīrapi jāgarti jāgraddharmavivarjitaḥ |
bodho nirvāsano yasya sa jīvanmukta iṣyate || ***430****||*

शान्तसंसारकलनः कलावानपि निष्कलः ।
यस्य चित्तं विनिश्चिन्तं स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ **४३१** ॥

śāntasaṁsārakalanaḥ kalāvānapi niṣkalaḥ |
yasya cittaṁ viniścintaṁ sa jīvanmukta iṣyate || ***431****||*

वर्तमानेऽपि देहेऽस्मिञ्छायावदनुवर्तिनि ।
अहन्ताममताऽभावो जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ **४३२** ॥

vartamāne'pi dehe'smiñchāyāvadanuvartini |
ahantāmamatā'bhāvo jīvanmuktasya lakṣaṇam || ***432****||*

अतीताननुसन्धानं भविष्यदविचारणम् ।
औदासीन्यमपि प्राप्तं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ **४३३** ॥

atītānanusandhānaṁ bhaviṣyadavicāraṇam |
audāsīnyamapi prāptaṁ jīvanmuktasya lakṣaṇam || ***433****||*

गुणदोषविशिष्टेऽस्मिन्स्वभावेन विलक्षणे ।
सर्वत्र समदर्शित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३४ ॥

guṇadoṣaviśiṣṭe'sminsvabhāvena vilakṣaṇe |
*sarvatra samadarśitvaṁ jīvanmuktasya lakṣaṇam || **434**||*

इष्टानिष्टार्थसम्प्राप्तौ समदर्शितयाऽऽत्मनि ।
उभयत्राविकारित्वं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३५ ॥

iṣṭāniṣṭārthasamprāptau samadarśitayā''tmani |
*ubhayatrāvikāritvaṁ jīvanmuktasya lakṣaṇam || **435**||*

ब्रह्मानन्दरसास्वादासक्तचित्ततया यतेः ।
अन्तर्बहिरविज्ञानं जीवन्मुक्तस्य लक्षणम् ॥ ४३६ ॥

brahmānandarasāsvādāsaktacittatayā yateḥ |
*antarbahiravijñānaṁ jīvanmuktasya lakṣaṇam || **436**||*

देहेन्द्रियादौ कर्तव्ये ममाहंभाववर्जितः ।
औदासीन्येन यस्तिष्ठेत्स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४३७ ॥

dehendriyādau kartavye mamāhambhāvavarjitaḥ |
*audāsīnyena yastiṣṭhetsa jīvanmuktalakṣaṇaḥ || **437**||*

विज्ञात आत्मनो यस्य ब्रह्मभावः श्रुतेर्बलात् ।
भवबन्धविनिर्मुक्तः स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४३८ ॥

vijñāta ātmano yasya brahmabhāvaḥ śruterbalāt |
*bhavabandhavinirmuktaḥ sa jīvanmuktalakṣaṇaḥ || **438**||*

देहेन्द्रियेष्वहंभाव इदंभावस्तदन्यके ।

यस्य नो भवतः क्वापि स जीवन्मुक्त इष्यते ॥ ४३९ ॥

dehendriyeṣvahambhāva idambhāvastadanyake |
yasya no bhavataḥ kvāpi sa jīvanmukta iṣyate || 439||

न प्रत्यग्ब्रह्मणोर्भेदं कदापि ब्रह्मसर्गयोः ।

प्रज्ञया यो विजानाति स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४४० ॥

na pratyagbrahmaṇorbhedaṁ kadāpi brahmasargayoḥ |
prajñayā yo vijānāti sa jīvanmuktalakṣaṇaḥ || 440||

साधुभिः पूज्यमानेऽस्मिन्पीड्यमानेऽपि दुर्जनैः ।

समभावो भवेद्यस्य स जीवन्मुक्तलक्षणः ॥ ४४१ ॥

sādhubhiḥ pūjyamāne'sminpīḍyamāne'pi durjanaiḥ |
samabhāvo bhavedyasya sa jīvanmuktalakṣaṇaḥ || 441||

यत्र प्रविष्टा विषयाः परेरिता

नदीप्रवाहा इव वारिराशौ ।

लीनन्ति सन्मात्रतया न विक्रियां

उत्पादयन्त्येष यतिर्विमुक्तः ॥ ४४२ ॥

yatra praviṣṭā viṣayāḥ pareritā
nadīpravāhā iva vārirāśau |
līnanti sanmātratayā na vikriyāṁ
utpādayantyeṣa yatirvimuktaḥ || 442||

विज्ञातब्रह्मतत्त्वस्य यथापूर्वं न संसृतिः ।

अस्ति चेन्न स विज्ञातब्रह्मभावो बहिर्मुखः ॥ **४४३** ॥

vijñātabrahmatattvasya yathāpūrvaṁ na saṁsṛtiḥ /
*asti cenna sa vijñātabrahmabhāvo bahirmukhaḥ // **443**//*

प्राचीनवासनावेगादसौ संसरतीति चेत् ।

न सदेकत्वविज्ञानान्मन्दी भवति वासना ॥ **४४४** ॥

prācīnavāsanāvegādasau saṁsaratīti cet /
*na sadekatvavijñānānmandī bhavati vāsanā // **444**//*

अत्यन्तकामुकस्यापि वृत्तिः कुण्ठति मातरि ।

तथैव ब्रह्मणि ज्ञाते पूर्णानन्दे मनीषिणः ॥ **४४५** ॥

atyantakāmukasyāpi vṛttiḥ kuṇṭhati mātari /
*tathaiva brahmaṇi jñāte pūrṇānande manīṣiṇaḥ // **445**//*

निदिध्यासनशीलस्य बाह्यप्रत्यय ईक्ष्यते ।

ब्रवीति श्रुतिरेतस्य प्रारब्धं फलदर्शनात् ॥ **४४६** ॥

nididhyāsanaśīlasya bāhyapratyaya īkṣyate /
*bravīti śrutiretasya prārabdhaṁ phaladarśanāt // **446**//*

सुखाद्यनुभवो यावत्तावत्प्रारब्धमिष्यते ।

फलोदयः क्रियापूर्वो निष्क्रियो न हि कुत्रचित् ॥ **447** ॥

sukhādyanubhavo yāvattāvatprārabdhamiṣyate /
*phalodayaḥ kriyāpūrvo niṣkriyo na hi kutracit // **447**//*

अहं ब्रह्मेति विज्ञानात्कल्पकोटिशतार्जितम् ।

सञ्चितं विलयं याति प्रबोधात्स्वप्नकर्मवत् ॥ **४४८** ॥

ahaṁ brahmeti vijñānātkalpakoṭiśatārjitam /

sañcitaṁ vilayaṁ yāti prabodhātsvapnakarmavat // ***448****//*

यत्कृतं स्वप्नवेलायां पुण्यं वा पापमुल्बणम् ।

सुप्तोत्थितस्य किन्तत्स्यात्स्वर्गाय नरकाय वा ॥ **४४९** ॥

yatkṛtaṁ svapnavelāyāṁ puṇyaṁ vā pāpamulbaṇam /

suptotthitasya kintatsyātsvargāya narakāya vā // ***449****//*

स्वमसङ्गमुदासीनं परिज्ञाय नभो यथा ।

न श्लिष्यति च यत्किञ्चित्कदाचिद्भाविकर्मभिः ॥ **४५०** ॥

svamasaṅgamudāsīnaṁ parijñāya nabho yathā /

na śliṣyati ca yakkiñcitkadācidbhāvikarmabhiḥ // ***450****//*

न नभो घटयोगेन सुरागन्धेन लिप्यते ।

तथात्मोपाधियोगेन तद्धर्मैर्नैव लिप्यते ॥ **४५१** ॥

na nabho ghaṭayogena surāgandhena lipyate /

tathātmopādhiyogena taddharmairnaiva lipyate // ***451****//*

ज्ञानोदयात्पुरारब्धं कर्मज्ञानान्न नश्यति ।

अदत्वा स्वफलं लक्ष्यमुद्दिश्योत्सृष्टबाणवत् ॥ **४५२** ॥

jñānodayātpurārabdhaṁ karmajñānānna naśyati /

adatvā svaphalaṁ lakṣyamuddiśyotsṛṣṭabāṇavat // ***452****//*

व्याघ्रबुद्ध्या विनिर्मुक्तो बाणः पश्चात्तु गोमतौ ।

न तिष्ठति छिनत्येव लक्ष्यं वेगेन निर्भरम् ॥ **४५३** ॥

vyāghrabuddhyā vinirmukto bāṇaḥ paścāttu gomatau |
*na tiṣṭhati chinatyeva lakṣyaṁ vegena nirbharam || **453**||*

प्राब्धं बलवत्तरं खलु विदां भोगेन तस्य क्षयः

सम्यग्ज्ञानहुताशनेन विलयः प्राक्संचितागामिनाम् ।

ब्रह्मात्मैक्यमवेक्ष्य तन्मयतया ये सर्वदा संस्थिताः

तेषां तत्त्रितयं नहि क्वचिदपि ब्रह्मैव ते निर्गुणम् ॥ **४५४** ॥

prābdhaṁ balavattaraṁ khalu vidāṁ bhogena tasya kṣayaḥ
samyagjñānahutāśanena vilayaḥ prāksañcitāgāminām |
brahmātmaikyamavekṣya tanmayatayā ye sarvadā saṁsthitāḥ
teṣāṁ tattritayaṁ nahi kvacidapi
*brahmaiva te nirguṇam || **454**||*

उपाधितादात्म्यविहीनकेवल-

ब्रह्मात्मनैवात्मनि तिष्ठतो मुनेः ।

प्रारब्धसद्भावकथा न युक्ता

स्वप्नार्थसंबन्धकथेव जाग्रतः ॥ **४५५** ॥

upādhitādātmyavihīnakevala-
brahmātmanaivātmani tiṣṭhato muneḥ |
prārabdhasadbhāvakathā na yuktā
*svapnārthasambandhakatheva jāgrataḥ || **455**||*

न हि प्रबुद्धः प्रतिभासदेहे देहोपयोगिन्यपि च प्रपञ्चे ।
करोत्यहन्तां ममतामिदन्तां किन्तु स्वयं तिष्ठति जागरेण ॥ ४५६ ॥

na hi prabuddhaḥ pratibhāsadehe dehopayoginyapi ca prapañce |
karotyahantāṁ mamatāmidantāṁ
*kintu svayaṁ tiṣṭhati jāgareṇa || **456**||*

न तस्य मिथ्यार्थसमर्थनेच्छा न संग्रहस्तज्जगतोऽपि दृष्टः ।
तत्रानुवृत्तिर्यदि चेन्मृषार्थे न निद्रया मुक्त इतीष्यते ध्रुवम् ॥ ४५७ ॥

na tasya mithyārthasamarthanecchā
na saṅgrahastajjagato'pi dṛṣṭaḥ |
tatrānuvṛttiryadi cenmṛṣārthe
*na nidrayā mukta itīṣyate dhruvam || **457**||*

तद्वत्परे ब्रह्मणि वर्तमानः सदात्मना तिष्ठति नान्यदीक्षते ।
स्मृतिर्यथा स्वप्नविलोकितार्थे तथा विदः प्राशनमोचनादौ ॥ ४५८ ॥

tadvatpare brahmaṇi vartamānaḥ
sadātmanā tiṣṭhati nānyadīkṣate |
smṛtiryathā svapnavilokitārthe
*tathā vidaḥ prāśanamocanādau || **458**||*

कर्मणा निर्मितो देहः प्रारब्धं तस्य कल्प्यताम् ।
नानादेरात्मनो युक्तं नैवात्मा कर्मनिर्मितः ॥ ४५९ ॥

karmaṇā nirmito dehaḥ prārabdhaṁ tasya kalpyatām |
*nānāderātmano yuktaṁ naivātmā karmanirmitaḥ || **459**||*

अजो नित्यः शाश्वत इति ब्रूते श्रुतिरमोघवाक्त्वे ।

तदात्मना तिष्ठतोऽस्य कुतः प्रारब्धकल्पना ॥ ४६० ॥

ajo nityaḥ śāśvata iti brūte śrutiramoghavāk |
*tadātmanā tiṣṭhato'sya kutaḥ prārabdhakalpanā || **460**||*

प्रारब्धं सिध्यति तदा यदा देहात्मना स्थितिः ।

देहात्मभावो नैवेष्टः प्रारब्धं त्यज्यतामतः ॥ ४६१ ॥

prārabdhaṁ sidhyati tadā yadā dehātmanā sthitiḥ |
dehātmabhāvo naiveṣṭaḥ
*prārabdhaṁ tyajyatāmataḥ || **461**||*

शरीरस्यापि प्रारब्धकल्पना भ्रान्तिरेव हि ।

अध्यस्तस्य कुतः सत्त्वमसत्यस्य कुतो जनिः ।

अजातस्य कुतो नाशः प्रारब्धमसतः कुतः ॥ ४६२ ॥

śarīrasyāpi prārabdhakalpanā bhrāntireva hi |
adhyastasya kutaḥ sattvamasatyasya kuto janiḥ |
*ajātasya kuto nāśaḥ prārabdhamasataḥ kutaḥ || **462**||*

ज्ञानेनाज्ञानकार्यस्य समूलस्य लयो यदि ।

तिष्ठत्ययं कथं देह इति शङ्कावतो जडान् ॥ ४६३ ॥

jñānenājñānakāryasya samūlasya layo yadi |
*tiṣṭhatyayaṁ kathaṁ deha iti śaṅkāvato jaḍān || **463**||*

समाधातुं बाह्यदृष्ट्या प्रारब्धं वदति श्रुतिः।
न तु देहादिसत्यत्वबोधनाय विपश्चिताम्॥ ४६४॥

samādhātuṁ bāhyadṛṣṭyā prārabdhaṁ vadati śrutiḥ |
na tu dehādisatyatvabodhanāya vipaścitām || ***464****||*

परिपूर्णमनाद्यन्तमप्रमेयमविक्रियम्।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन॥ ४६५॥

paripūrṇamanādyantamaprameyamavikriyam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || ***465****||*

सद्घनं चिद्घनं नित्यमानन्दघनमक्रियम्।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन॥ ४६६॥

sadghanaṁ cidghanaṁ nityamānandaghanamakriyam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || ***466****||*

प्रत्यगेकरसं पूर्णमनन्तं सर्वतोमुखम्।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन॥ ४६७॥

pratyagekarasaṁ pūrṇamanantaṁ sarvatomukham |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || ***467****||*

अहेयमनुपादेयमनादेयमनाश्रयम्।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन॥ ४६८॥

aheyamanupādeyamanādeyamanāśrayam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || ***468****||*

निर्गुणं निष्कलं सूक्ष्मं निर्विकल्पं निरञ्जनम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४६९ ॥

nirguṇaṁ niṣkalaṁ sūkṣmaṁ nirvikalpaṁ nirañjanam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || ***469****||*

अनिरूप्य स्वरूपं यन्मनोवाचामगोचरम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७० ॥

anirūpya svarūpaṁ yanmanovācāmagocaram |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || ***470****||*

सत्समृद्धं स्वतःसिद्धं शुद्धं बुद्धमनीदृशम् ।
एकमेवाद्वयं ब्रह्म नेह नानास्ति किञ्चन ॥ ४७१ ॥

satsamṛddhaṁ svataḥsiddhaṁ śuddhaṁ buddhamanīdṛśam |
ekamevādvayaṁ brahma neha nānāsti kiñcana || ***471****||*

निरस्तरागा विनिरस्तभोगाः
शान्ताः सुदान्ता यतयो महान्तः ।
विज्ञाय तत्त्वं परमेतदन्ते
प्राप्ताः परां निर्वृतिमात्मयोगात् ॥ ४७२ ॥

nirastarāgā vinirastabhogāḥ
śāntāḥ sudāntā yatayo mahāntaḥ |
vijñāya tattvaṁ parametadante
prāptāḥ parāṁ nirvṛtimātmayogāt || ***472****||*

भवानपीदं परतत्त्वमात्मनः

स्वरूपमानन्दघनं विचार्य ।

विधूय मोहं स्वमनःप्रकल्पितं

मुक्तः कृतार्थो भवतु प्रबुद्धः ॥ **४७३** ॥

bhavānapīdaṁ paratattvamātmanaḥ
svarūpamānandaghanaṁ vicārya |
vidhūya mohaṁ svamanaḥprakalpitaṁ
*muktaḥ kṛtārtho bhavatu prabuddhaḥ || **473**||*

समाधिना साधुविनिश्चलात्मना पश्यात्मतत्त्वं स्फुटबोधचक्षुषा ।

निःसंशयं सम्यगवेक्षितश्चे-च्छ्रुतः पदार्थो न पुनर्विकल्प्यते ॥ **४७४** ॥

samādhinā sādhuviniścalātmanā
paśyātmatattvaṁ sphuṭabodhacakṣuṣā |
niḥsaṁśayaṁ samyagavekṣitaśce-
*cchrutaḥ padārtho na punarvikalpyate || **474**||*

स्वस्याविद्याबन्धसम्बन्धमोक्षा-

त्सत्यज्ञानानन्दरूपात्मलब्धौ ।

शास्त्रं युक्तिर्देशिकोक्तिः प्रमाणं

चान्तःसिद्धा स्वानुभूतिः प्रमाणम् ॥ **४७५** ॥

svasyāvidyābandhasambandhamokṣā-
tsatyajñānānandarūpātmalabdhau |
śāstraṁ yuktirdeśikoktiḥ pramāṇaṁ
*cāntaḥsiddhā svānubhūtiḥ pramāṇam || **475**||*

बन्धो मोक्षश्च तृप्तिश्च चिन्ताऽऽरोग्यक्षुदादयः ।
स्वेनैव वेद्या यज्ज्ञानं परेषामानुमानिकम् ॥ ४७६ ॥

bandho mokṣaśca tṛptiśca cintā''rogyakṣudādayaḥ |
svenaiva vedyā yajjñānaṁ pareṣāmānumānikam || ***476****||*

तटस्थिता बोधयन्ति गुरवः श्रुतयो यथा ।
प्रज्ञयैव तरेद्विद्वानीश्वरानुगृहीतया ॥ ४७७ ॥

taṭasthitā bodhayanti guravaḥ śrutayo yathā |
prajñayaiva taredvidvānīśvarānugṛhītayā || ***477****||*

स्वानुभूत्या स्वयं ज्ञात्वा स्वमात्मानमखण्डितम् ।
संसिद्धः सम्मुखं तिष्ठेन्निर्विकल्पात्मनाऽऽत्मनि ॥ ४७८ ॥

svānubhūtyā svayaṁ jñātvā svamātmānamakhaṇḍitam |
saṁsiddhaḥ sammukhaṁ tiṣṭhennirvikalpātmanā''tmani || ***478****||*

वेदान्तसिद्धान्तनिरुक्तिरेषा
ब्रह्मैव जीवः सकलं जगच्च ।
अखण्डरूपस्थितिरेव मोक्षो
ब्रह्माद्वितीये श्रुतयः प्रमाणम् ॥ ४७९ ॥

vedāntasiddhāntaniruktireṣā
brahmaiva jīvaḥ sakalaṁ jagacca |
akhaṇḍarūpasthitireva mokṣo
brahmādvitīye śrutayaḥ pramāṇam || ***479****||*

इति गुरुवचनाच्छ्रुतिप्रमाणात्

परमवगम्य सतत्त्वमात्मयुक्त्या ।

प्रशमितकरणः समाहितात्मा

क्वचिदचलाकृतिरात्मनिष्ठतोऽभूत् ॥ ४८० ॥

iti guruvacanācchrutipramāṇāt
paramavagamya satattvamātmayuktyā /
praśamitakaraṇaḥ samāhitātmā
*kvacidacalākṛtirātmaniṣṭhato'bhūt // **480**//*

किञ्चित्कालं समाधाय परे ब्रह्मणि मानसम् ।

उत्थाय परमानन्दादिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४८१ ॥

kiñcitkālaṁ samādhāya pare brahmaṇi mānasam /
*utthāya paramānandādidaṁ vacanamabravīt // **481**//*

बुद्धिर्विनष्टा गलिता प्रवृत्तिः

ब्रह्मात्मनोरेकतयाऽधिगत्या ।

इदं न जानेऽप्यनिदं न जाने

किं वा कियद्वा सुखमस्त्यपारम् ॥ ४८२ ॥

buddhirvinaṣṭā galitā pravṛttiḥ
brahmātmanorekatayā'dhigatyā /
idaṁ na jāne'pyanidaṁ na jāne
*kiṁ vā kiyadvā sukhamastyapāram // **482**//*

वाचा वक्तुमशक्यमेव मनसा मन्तुं न वा शक्यते
स्वानन्दामृतपूरपूरितपरब्रह्माम्बुधेर्वैभवम् ।
अम्भोराशिविशीर्णवार्षिकशिलाभावं भजन्मे मनो
यस्यांशांशलवे विलीनमधुनाऽऽनन्दात्मना निर्वृतम् ॥ **४८३** ॥

vācā vaktumaśakyameva manasā mantuṁ na vā śakyate
svānandāmṛtapūrapūritaparabrahmāmbudhervaibhavam |
ambhorāśiviśīrṇavārṣikaśilābhāvaṁ bhajanme mano
*yasyāṁśāṁśalave vilīnamadhunā''nandātmanā nirvṛtam || **483**||*

क्व गतं केन वा नीतं कुत्र लीनमिदं जगत् ।
अधुनैव मया दृष्टं नास्ति किं महदद्भुतम् ॥ **४८४** ॥

kva gataṁ kena vā nītaṁ kutra līnamidaṁ jagat |
*adhunaiva mayā dṛṣṭaṁ nāsti kiṁ mahadadbhutam || **484**||*

किं हेयं किमुपादेयं किमन्यत्किं विलक्षणम् ।
अखण्डानन्दपीयूषपूर्णे ब्रह्ममहार्णवे ॥ **४८५** ॥

kiṁ heyaṁ kimupādeyaṁ kimanyatkiṁ vilakṣaṇam |
*akhaṇḍānandapīyūṣapūrṇe brahmamahārṇave || **485**||*

न किञ्चिदत्र पश्यामि न शृणोमि न वेद्म्यहम् ।
स्वात्मनैव सदानन्दरूपेणास्मि विलक्षणः ॥ **४८६** ॥

na kiñcidatra paśyāmi na śṛṇomi na vedmyaham |
*svātmanaiva sadānandarūpeṇāsmi vilakṣaṇaḥ || **486**||*

नमो नमस्ते गुरवे महात्मने

विमुक्तसङ्गाय सदुत्तमाय ।

नित्याद्वयानन्दरसस्वरूपिणे

भूम्ने सदाऽपारदयाम्बुधाम्ने ॥ ४८७ ॥

namo namaste gurave mahātmane
vimuktasaṅgāya saduttamāya |
nityādvayānandarasasvarūpiṇe
bhūmne sadā'pāradayāmbudhāmne || ***487***||

यत्कटाक्षशशिसान्द्रचन्द्रिका-

पातधूतभवतापजश्रमः ।

प्राप्तवानहमखण्डवैभवा-

नन्दमात्मपदमक्षयं क्षणात् ॥ ४८८ ॥

yatkaṭākṣaśaśisāndracandrikā-
pātadhūtabhavatāpajaśramaḥ |
prāptavānahamakhaṇḍavaibhavā-
nandamātmapadamakṣayaṁ kṣaṇāt || ***488***||

धन्योऽहं कृतकृत्योऽहं विमुक्तोऽहं भवग्रहात् ।

नित्यानन्दस्वरूपोऽहं पूर्णोऽहं त्वदनुग्रहात् ॥ ४८९ ॥

dhanyo'haṁ kṛtakṛtyo'haṁ vimukto'haṁ bhavagrahāt |
nityānandasvarūpo'haṁ pūrṇo'haṁ tvadanugrahāt || ***489***||

असङ्गोऽहमनङ्गोऽहमलिङ्गोऽहमभङ्गुरः ।
प्रशान्तोऽहमनन्तोऽहममलोऽहं चिरन्तनः ॥ ४९० ॥

asaṅgo'hamanaṅgo'hamaliṅgo'hamabhaṅguraḥ |
praśānto'hamananto'hamamalo'haṁ cirantanaḥ || 490||

अकर्ताहमभोक्ताहमविकारोऽहमक्रियः ।
शुद्धबोधस्वरूपोऽहं केवलोऽहं सदाशिवः ॥ ४९१ ॥

akartāhamabhoktāhamavikāro'hamakriyaḥ |
śuddhabodhasvarūpo'haṁ kevalo'haṁ sadāśivaḥ || 491||

द्रष्टुः श्रोतुर्वक्तुः कर्तुर्भोक्तुर्विभिन्न एवाहम् ।
नित्यनिरन्तरनिष्क्रियनिःसीमासङ्गपूर्णबोधात्मा ॥ ४९२ ॥

draṣṭuḥ śroturvaktuḥ karturbhokturvibhinna evāham |
nityanirantaraniṣkriyaniḥsīmāsaṅgapūrṇabodhātmā || 492||

नाहमिदं नाहमदोऽप्युभयोरवभासकं परं शुद्धम् ।
बाह्याभ्यन्तरशून्यं पूर्णं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४९३ ॥

nāhamidaṁ nāhamado'pyubhayoravabhāsakaṁ paraṁ śuddham |
bāhyābhyantaraśūnyaṁ pūrṇaṁ brahmādvitīyamevāham || 493||

निरुपमममनादितत्त्वं त्वमहमिदमद इति कल्पनादूरम् ।
नित्यानन्दैकरसं सत्यं ब्रह्माद्वितीयमेवाहम् ॥ ४९४ ॥

nirupamamanāditattvaṁ tvamahamidamada iti kalpanādūram |
nityānandaikarasaṁ satyaṁ brahmādvitīyamevāham || 494||

नारायणोऽहं नरकान्तकोऽहं

पुरान्तकोऽहं पुरुषोऽहमीशः।

अखण्डबोधोऽहमशेषसाक्षी

निरीश्वरोऽहं निरहं च निर्ममः॥ ४९५॥

nārāyaṇo'haṁ narakāntako'haṁ
purāntako'haṁ puruṣo'hamīśaḥ |
akhaṇḍabodho'hamaśeṣasākṣī
*nirīśvaro'haṁ nirahaṁ ca nirmamaḥ || **495**||*

सर्वेषु भूतेष्वहमेव संस्थितो

ज्ञानात्मनाऽन्तर्बहिराश्रयः सन्।

भोक्ता च भोग्यं स्वयमेव सर्वं

यद्यत्पृथग्दृष्टमिदन्तया पुरा॥ ४९६॥

sarveṣu bhūteṣvahameva saṁsthito
jñānātmanā'ntarbahirāśrayaḥ san |
bhoktā ca bhogyaṁ svayameva sarvaṁ
*yadyatpṛthagdṛṣṭamidantayā purā || **496**||*

मय्यखण्डसुखाम्भोधौ बहुधा विश्ववीचयः।

उत्पद्यन्ते विलीयन्ते मायामारुतविभ्रमात्॥ ४९७॥

mayyakhaṇḍasukhāmbhodhau bahudhā viśvavīcayaḥ |
*utpadyante vilīyante māyāmārutavibhramāt || **497**||*

स्थुलादिभावा मयि कल्पिता भ्रमा- दारोपितानुस्फुरणेन लोकैः।
काले यथा कल्पकवत्सराय- णर्त्वा दयो निष्कलनिर्विकल्पे॥ **४९८**॥

sthulādibhāvā mayi kalpitā bhramā-
dāropitānusphuraṇena lokaiḥ /
kāle yathā kalpakavatsarāya-
ṇartvā dayo niṣkalanirvikalpe // **498**//

आरोपितं नाश्रयदूषकं भवेत् कदापि मूढैरतिदोषदूषितैः।
नार्द्रिकरोत्यूषरभूमिभागं मरीचिकावारि महाप्रवाहः॥ **४९९**॥

āropitaṁ nāśrayadūṣakaṁ bhavet
kadāpi mūḍhairatidoṣadūṣitaiḥ /
nārdrikarotyūṣarabhūmibhāgaṁ
marīcikāvāri mahāpravāhaḥ // **499**//

आकाशवल्लेपविदूरगोऽहं आदित्यवद्भास्यविलक्षणोऽहम्।
अहार्यवन्नित्यविनिश्चलोऽहं अम्भोधिवत्पारविवर्जितोऽहम्॥ **५००**॥

ākāśavallepavidūrago'haṁ
ādityavadbhāsyavilakṣaṇo'ham /
ahāryavannityaviniścalo'haṁ
ambhodhivatpāravivarjito'ham // **500**//

न मे देहेन सम्बन्धो मेघेनेव विहायसः।
अतः कुतो मे तद्धर्मा जाग्रत्स्वप्नसुषुप्तयः॥ **५०१**॥

na me dehena sambandho megheneva vihāyasaḥ /
ataḥ kuto me taddharmā jākratsvapnasuṣuptayaḥ // **501**//

उपाधिरायाति स एव गच्छति स एव कर्माणि करोति भुङ्क्ते ।
स एव जीर्यन् म्रियते सदाहं कुलाद्रिवन्निश्चल एव संस्थितः ॥ ५०२ ॥

upādhirāyāti sa eva gacchati sa eva karmāṇi karoti bhuṅkte |
sa eva jīryan mriyate sadāhaṁ
kulādrivanniścala eva saṁsthitaḥ || 502||

न मे प्रवृत्तिर्न च मे निवृत्तिः सदैकरूपस्य निरंशकस्य ।
एकात्मको यो निविडो निरन्तरो व्योमेव पूर्णः स कथं नु चेष्टते ॥ ५०३ ॥

na me pravṛttirna ca me nivṛttiḥ
sadaikarūpasya niraṁśakasya |
ekātmako yo niviḍo nirantaro
vyomeva pūrṇaḥ sa kathaṁ nu ceṣṭate || 503||

पुण्यानि पापानि निरिन्द्रियस्य निश्चेतसो निर्विकृतेर्निराकृतेः ।
कुतो ममाखण्डसुखानुभूतेः ब्रूते ह्यनन्वागतमित्यपि श्रुतिः ॥ ५०४ ॥

puṇyāni pāpāni nirindriyasya
niścetaso nirvikṛternirākṛteḥ |
kuto mamākhaṇḍasukhānubhūteḥ
brūte hyananvāgatamityapi śrutiḥ || 504||

छायया स्पृष्टमुष्णं वा शीतं वा सुष्ठु दुःष्ठु वा ।
न स्पृशत्येव यत्किञ्चित्पुरुषं तद्विलक्षणम् ॥ ५०५ ॥

chāyayā spṛṣṭamuṣṇaṁ vā śītaṁ vā suṣṭhu duḥṣṭhu vā |
na spṛśatyeva yatkiñcitpuruṣaṁ tadvilakṣaṇam || 505||

न साक्षिणं साक्ष्यधर्माः संस्पृशन्ति विलक्षणम्।

अविकारमुदासीनं गृहधर्माः प्रदीपवत्॥ ५०६ ॥

na sākṣiṇaṁ sākṣyadharmāḥ saṁspṛśanti vilakṣaṇam |
avikāramudāsīnaṁ gṛhadharmāḥ pradīpavat || 506||

रवेर्यथा कर्मणि साक्षिभावो व वह्नेर्यथा दाहनियामकत्वम्।

रज्जोर्यथाऽऽरोपितवस्तुसङ्गः तथैव कूटस्थचिदात्मनो मे ॥ ५०७ ॥

raveryathā karmaṇi sākṣibhāvo vahneryathā dāhaniyāmakatvam |
rajjoryathā''ropitavastusaṅgaḥ
tathaiva kūṭasthacidātmano me || 507||

कर्तापि वा कारयितापि नाहं भोक्तापि वा भोजयितापि नाहम्।

द्रष्टापि वा दर्शयितापि नाहं सोऽहं स्वयंज्योतिरनीदृगात्मा ॥ ५०८ ॥

kartāpi vā kārayitāpi nāhaṁ
bhoktāpi vā bhojayitāpi nāham |
draṣṭāpi vā darśayitāpi nāhaṁ
so'haṁ svayañjyotiranīdṛgātmā || 508||

चलत्युपाधौ प्रतिबिम्बलौल्य-मौपाधिकं मूढधियो नयन्ति।

स्वबिम्बभूतं रविवद्विनिष्क्रियं कर्तास्मि भोक्तास्मि हतोऽस्मि हेति ॥ ५०९ ॥

calatyupādhau pratibimbalaulya-
maupādhikaṁ mūḍhadhiyo nayanti |
svabimbabhūtaṁ ravivadviniṣkriyaṁ
kartāsmi bhoktāsmi hato'smi heti || 509||

जले वापि स्थले वापि लुठत्वेष जडात्मकः।

नाहं विलिप्ये तद्धर्मैर्घटधर्मैर्नभो यथा॥ ५१०॥

jale vāpi sthale vāpi luṭhatveṣa jaḍātmakaḥ |

nāhaṁ vilipye taddharmairghaṭadharmairnabho yathā || ***510***||

कर्तृत्वभोक्तृत्वखलत्वमत्तता-जडत्वबद्धत्वविमुक्ततादयः।

बुद्धेर्विकल्पा न तु सन्ति वस्तुतः स्वस्मिन्परे ब्रह्मणि केवलेऽद्वये॥ ५११॥

kartṛtvabhoktṛtvakhalatvamattatā-

jaḍatvabaddhatvavimuktatādayaḥ |

buddhervikalpā na tu santi vastutaḥ

svasminpare brahmaṇi kevale'dvaye || ***511***||

सन्तु विकाराः प्रकृतेर्दशधा शतधा सहस्रधा वापि।

किं मेऽसङ्गचितस्तैर्न घनः क्वचिदम्बरं स्पृशति॥ ५१२॥

santu vikārāḥ prakṛterdaśadhā śatadhā sahasradhā vāpi |

kiṁ me'saṅgacitastairna ghanaḥ kvacidambaraṁ spṛśati || ***512***||

अव्यक्तादिस्थूलपर्यन्तमेतत् विश्व यत्राभासमात्रं प्रतीतम्।

व्योमप्रख्यं सूक्ष्ममाद्यन्तहीनं ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि॥ ५१३॥

avyaktādisthūlaparyantametat

viśva yatrābhāsamātraṁ pratītam |

vyomaprakhyaṁ sūkṣmamādyantahīnaṁ

brahmādvaitaṁ yattadevāhamasmi || ***513***||

सर्वाधारं सर्ववस्तुप्रकाशं सर्वाकारं सर्वगं सर्वशून्यम् ।
नित्यं शुद्धं निश्चलं निर्विकल्पं ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१४ ॥

sarvādhāraṁ sarvavastuprakāśaṁ
sarvākāraṁ sarvagaṁ sarvaśūnyam /
nityaṁ śuddhaṁ niścalaṁ nirvikalpaṁ
brahmādvaitaṁ yattadevāhamasmi // ***514****//*

यत्प्रत्यस्ताशेषमायाविशेषं प्रत्यग्रूपं प्रत्ययागम्यमानम् ।
सत्यज्ञानानन्तमानन्दरूपं ब्रह्माद्वैतं यत्तदेवाहमस्मि ॥ ५१५ ॥

yatpratyastāśeṣamāyāviśeṣaṁ
pratyagrūpaṁ pratyayāgamyamānam /
satyajñānānantamānandarūpaṁ
brahmādvaitaṁ yattadevāhamasmi // ***515****//*

निष्क्रियोऽस्म्यविकारोऽस्मि निष्कलोऽस्मि निराकृतिः ।
निर्विकल्पोऽस्मि नित्योऽस्मि निरालम्बोऽस्मि निर्द्वयः ॥ ५१६ ॥

niṣkriyo'smyavikāro'smi niṣkalo'smi nirākṛtiḥ /
nirvikalpo'smi nityo'smi nirālambo'smi nirdvayaḥ // ***516****//*

सर्वात्मकोऽहं सर्वोऽहं सर्वातीतोऽहमद्वयः ।
केवलाखण्डबोधोऽहमानन्दोऽहं निरन्तरः ॥ ५१७ ॥

sarvātmako'haṁ sarvo'haṁ sarvātīto'hamadvayaḥ /
kevalākhaṇḍabodho'hamānando'haṁ nirantaraḥ // ***517****//*

स्वाराज्यसाम्राज्यविभूतिरेषा भवत्कृपाश्रीमहिमप्रसादात्।
प्राप्ता मया श्रीगुरवे महात्मने नमो नमस्तेऽस्तु पुनर्नमोऽस्तु॥ ५१८॥

svārājyasāmrājyavibhūtireṣā bhavatkṛpāśrīmahimaprasādāt |
prāptā mayā śrīgurave mahātmane
*namo namaste'stu punarnamo'stu || **518**||*

महास्वप्ने मायाकृतजनिजरामृत्युगहने
भ्रमन्तं क्लिश्यन्तं बहुलतरतापैरनुदिनम्।
अहंकारव्याघ्रव्यथितमिममत्यन्तकृपया
प्रबोध्य प्रस्वापात्परमवितवान्मामसि गुरो॥ ५१९॥

mahāsvapne māyākṛtajanijarāmṛtyugahane
bhramantaṁ kliśyantaṁ bahulataratāpairanudinam |
ahaṅkāravyāghravyathitamimamatyantakṛpayā
*prabodhya prasvāpātparamavitavānmāmasi guro || **519**||*

नमस्तस्मै सदैकस्मै कस्मैचिन्महसे नमः।
यदेतद्विश्वरूपेण राजते गुरुराज ते॥ ५२०॥

namastasmai sadaikasmai kasmaicinmahase namaḥ |
*yadetadviśvarūpeṇa rājate gururāja te || **520**||*

इति नतमवलोक्य शिष्यवर्यं समधिगतात्मसुखं प्रबुद्धतत्त्वम्।
प्रमुदितहृदयं स देशिकेन्द्रः पुनरिदमाह वचः परं महात्मा॥ ५२१॥

iti natamavalokya śiṣyavaryaṁ
samadhigatātmasukhaṁ prabuddhatattvam |

pramuditahṛdayaṁ sa deśikendraḥ
*punaridamāha vacaḥ paraṁ mahātmā // **521**//*

ब्रह्मप्रत्ययसन्ततिर्जगदतो ब्रह्मैव तत्सर्वतः
पश्याध्यात्मदृशा प्रशान्तमनसा सर्वास्ववस्थास्वपि ।
रूपादन्यदवेक्षितं किमभितश्चक्षुष्मतां दृश्यते
तद्वद्ब्रह्मविदः सतः किमपरं बुद्धेर्विहारास्पदम् ॥ **५२२** ॥

brahmapratyayasantatirjagadato brahmaiva tatsarvataḥ
paśyādhyātmadṛśā praśāntamanasā sarvāsvavasthāsvapi /
rūpādanyadavekṣitaṁ kimabhitaścakṣuṣmatāṁ dṛśyate
tadvadbrahmavidaḥ sataḥ kimaparaṁ
*buddhervihārāspadam // **522**//*

कस्तां परानन्दरसानुभूति-मृत्सृज्य शून्येषु रमेत विद्वान् ।
चन्द्रे महाल्हादिनि दीप्यमाने चित्रेन्दुमालोकयितुं क इच्छेत् ॥ **५२३** ॥

kastāṁ parānandarasānubhūti-mṛtsṛjya śūnyeṣu rameta vidvān /
candre mahālhādini dīpyamāne
*citrendumālokayituṁ ka icchet // **523**//*

असत्पदार्थानुभवेन किञ्चिन् न ह्यस्ति तृप्तिर्न च दुःखहानिः ।
तदद्वयानन्दरसानुभूत्या तृप्तः सुखं तिष्ठ सदात्मनिष्ठया ॥ **५२४** ॥

asatpadārthānubhavena kiñcin
na hyasti tṛptirna ca duḥkhahāniḥ /
tadadvayānandarasānubhūtyā
*tṛptaḥ sukhaṁ tiṣṭha sadātmaniṣṭhayā // **524**//*

स्वमेव सर्वथा पश्यन्मन्यमानः स्वमद्वयम् ।

स्वानन्दमनुभुञ्जानः कालं नय महामते ॥ **५२५** ॥

svameva sarvathā paśyanmanyamānaḥ svamadvayam |
*svānandamanubhuñjānaḥ kālaṁ naya mahāmate || **525**||*

अखण्डबोधात्मनि निर्विकल्पे विकल्पनं व्योम्नि पुरप्रकल्पनम् ।

तदद्वयानन्दमयात्मना सदा शान्तिं परामेत्य भजस्व मौनम् ॥ **५२६** ॥

akhaṇḍabodhātmani nirvikalpe
vikalpanaṁ vyomni puraprakalpanam |
tadadvayānandamayātmanā sadā
*śāntiṁ parāmetya bhajasva maunam || **526**||*

तूष्णीमवस्था परमोपशान्तिः बुद्धेरसत्कल्पविकल्पहेतोः ।

ब्रह्मात्मन ब्रह्मविदो महात्मनो

यत्राद्वयानन्दसुखं निरन्तरम् ॥ **५२७** ॥

tūṣṇīmavasthā paramopaśāntiḥ buddherasatkalpavikalpahetoḥ |
brahmātmana brahmavido mahātmano
*yatrādvayānandasukhaṁ nirantaram || **527**||*

नास्ति निर्वासनान्मौनात्परं सुखकृदुत्तमम् ।

विज्ञातात्मस्वरूपस्य स्वानन्दरसपायिनः ॥ **५२८** ॥

nāsti nirvāsanānmaunātparaṁ sukhakṛduttamam |
*vijñātātmasvarūpasya svānandarasapāyinaḥ || **528**||*

गच्छंस्तिष्ठन्नुपविशञ्छयानो वाऽन्यथापि वा ।
यथेच्छया वसेद्विद्वानात्मारामः सदा मुनिः ॥ **५२९** ॥

gacchaṁstiṣṭhannupaviśañchayāno vā'nyathāpi vā |
*yathecchayā vasedvidvānātmārāmaḥ sadā muniḥ || **529**||*

न देशकालासनदिग्यमादि-लक्ष्याद्यपेक्षाऽप्रतिबद्धवृत्तेः ।
संसिद्धतत्त्वस्य महात्मनोऽस्ति स्ववेदने का नियमाद्यवस्था ॥ **५३०** ॥

na deśakālāsanadigyamādi-lakṣyādyapekṣā'pratibaddhavṛtteḥ |
saṁsiddhatattvasya mahātmano'sti
*svavedane kā niyamādyavasthā || **530**||*

घटोऽयमिति विज्ञातुं नियमः कोऽन्ववेक्षते ।
विना प्रमाणसुष्ठुत्वं यस्मिन्सति पदार्थधीः ॥ **५३१** ॥

ghaṭo'yamiti vijñātuṁ niyamaḥ ko'nvavekṣate |
*vinā pramāṇasuṣṭhutvaṁ yasminsati padārthadhīḥ || **531**||*

अयमात्मा नित्यसिद्धः प्रमाणे सति भासते ।
न देशं नापि कालं न शुद्धिं वाप्यपेक्षते ॥ **५३२** ॥

ayamātmā nityasiddhaḥ pramāṇe sati bhāsate |
*na deśaṁ nāpi kālaṁ na śuddhiṁ vāpyapekṣate || **532**||*

देवदत्तोऽहमित्येतद्विज्ञानं निरपेक्षकम् ।
तद्वद्ब्रह्मविदोऽप्यस्य ब्रह्माहमिति वेदनम् ॥ **५३३** ॥

devadatto'hamotyetadvijñānaṁ nirapekṣakam |
*tadvadbrahmavido'pyasya brahmāhamiti vedanam || **533**||*

भानुनेव जगत्सर्वं भासते यस्य तेजसा ।
अनात्मकमसत्तुच्छं किं नु तस्यावभासकम् ॥ **५३४** ॥
bhānuneva jagatsarvaṁ bhāsate yasya tejasā |
*anātmakamasattucchaṁ kiṁ nu tasyāvabhāsakam || **534**||*

वेदशास्त्रपुराणानि भूतानि सकलान्यपि ।
येनार्थवन्ति तं किन्नु विज्ञातारं प्रकाशयेत् ॥ **५३५** ॥
vedaśāstrapurāṇāni bhūtāni sakalānyapi |
*yenārthavanti taṁ kinnu vijñātāraṁ prakāśayet || **535**||*

एष स्वयंज्योतिरनन्तशक्तिः आत्माऽप्रमेयः सकलानुभूतिः ।
यमेव विज्ञाय विमुक्तबन्धो जयत्ययं ब्रह्मविदुत्तमोत्तमः ॥ **५३६** ॥
eṣa svayañjyotiranantaśaktiḥ ātmā'prameyaḥ sakalānubhūtiḥ |
yameva vijñāya vimuktabandho
*jayatyayaṁ brahmaviduttamottamaḥ || **536**||*

न खिद्यते नो विषयैः प्रमोदते न सज्जते नापि विरज्यते च ।
स्वस्मिन्सदा क्रीडति नन्दति स्वयं निरन्तरानन्दरसेन तृप्तः ॥ **५३७** ॥
na khidyate no viṣayaiḥ pramodate na sajjate nāpi virajyate ca |
svasminsadā krīḍati nandati svayaṁ
*nirantarānandarasena tṛptaḥ || **537**||*

क्षुधां देहव्यथां त्यक्त्वा बालः क्रीडति वस्तुनिः ।
तथैव विद्वान् रमते निर्ममो निरहं सुखी ॥ ५३८ ॥

kṣudhāṁ dehavyathāṁ tyaktvā bālaḥ krīḍati vastuniḥ /
*tathaiva vidvān ramate nirmamo nirahaṁ sukhī // **538**//*

चिन्ताशून्यमदैन्यभैक्षमशनं पानं सरिद्वारिषु
स्वातन्त्र्येण निरंकुशा स्थितिरभीर्निद्रा श्मशाने वने ।
वस्त्रं क्षालनशोषणादिरहितं दिग्वास्तु शय्या मही
संचारो निगमान्तवीथिषु विदां क्रीडा परे ब्रह्मणि ॥ ५३९ ॥

cintāśūnyamadainyabhaikṣamaśanaṁ pānaṁ saridvāriṣu
svātantryeṇa niraṅkuśā sthitirabhīrnidrā śmaśāne vane /
vastraṁ kṣālanaśoṣaṇādirahitaṁ digvāstu śayyā mahī
*sañcāro nigamāntavīthiṣu vidāṁ krīḍā pare brahmaṇi // **539**//*

विमानमालम्ब्य शरीरमेतदखे भुनक्त्यशेषान्विषयानुपस्थितान् ।
परेच्छया बालवदात्मवेत्ता योऽव्यक्तलिङ्गोऽननुषक्तबाह्यः ॥ ५४० ॥

vimānamālambya śarīrametad bhunaktyaśeṣānviṣayānupasthitān /
parecchayā bālavadātmavettā
*yo'vyaktaliṅgo'nanuṣaktabāhyaḥ // **540**//*

दिगम्बरो वापि च साम्बरो वा त्वगम्बरो वापि चिदम्बरस्थः ।
उन्मत्तवद्वापि च बालवद्वा पिशाचवद्वापि चरत्यवन्याम् ॥ ५४१ ॥

digambaro vāpi ca sāmbaro vā
tvagambaro vāpi cidambarasthaḥ |
unmattavadvāpi ca bālavadvā
piśācavadvāpi caratyavanyām || ***541****||*

कामान्निष्कामरूपी संश्चरत्येकचारो मुनिः।
स्वात्मनैव सदा तुष्टः स्वयं सर्वात्मना स्थितः॥ **५४२**॥

kāmānniṣkāmarūpī saṁścaratyekacāro muniḥ |
svātmanaiva sadā tuṣṭaḥ svayaṁ sarvātmanā sthitaḥ || ***542****||*

क्वचिन्मूढो विद्वान् क्वचिदपि महाराजविभवः
क्वचिद्भ्रान्तः सौम्यः क्वचिदजगराचारकलितः।
क्वचित्पात्रीभूतः क्वचिदवमतः क्वाप्यविदितः
चरत्येवं प्राज्ञः सततपरमानन्दसुखितः॥ **५४३**॥

kvacinmūḍho vidvān kvacidapi mahārājavibhavaḥ
kvacidbhrāntaḥ saumyaḥ kvacidajagarācārakalitaḥ |
kvacitpātrībhūtaḥ kvacidavamataḥ kvāpyaviditaḥ
caratyevaṁ prājñaḥ satataparamānandasukhitaḥ || ***543****||*

निर्धनोऽपि सदा तुष्टोऽप्यसहायो महाबलः।
नित्यतृप्तोऽप्यभुञ्जानोऽप्यसमः समदर्शनः॥ **५४४**॥

nirdhano'pi sadā tuṣṭo'pyasahāyo mahābalaḥ |
nityatṛpto'pyabhuñjāno'pyasamaḥ samadarśanaḥ || ***544****||*

अपि कुर्वन्नकुर्वाणश्चाभोक्ता फलभोग्यपि ।
शरीर्यप्यशरीर्येष परिच्छिन्नोऽपि सर्वगः ॥ **५४५** ॥

api kurvannakurvāṇaścābhoktā phalabhogyapi |
śarīryapyaśarīryeṣa paricchinno'pi sarvagaḥ || ***545****||*

अशरीरं सदा सन्तमिमं ब्रह्मविदं क्वचित् ।
प्रियाप्रिये न स्पृशतस्तथैव च शुभाशुभे ॥ **५४६** ॥

aśarīraṁ sadā santamimaṁ brahmavidaṁ kvacit |
priyāpriye na spṛśatastathaiva ca śubhāśubhe || ***546****||*

स्थूलादिसम्बन्धवतोऽभिमानिनः
सुखं च दुःखं च शुभाशुभे च ।
विध्वस्तबन्धस्य सदात्मनो मुनेः
कुतः शुभं वाऽप्यशुभं फलं वा ॥ **५४७** ॥

sthūlādisambandhavato'bhimāninaḥ
sukhaṁ ca duḥkhaṁ ca śubhāśubhe ca |
vidhvastabandhasya sadātmano muneḥ
kutaḥ śubhaṁ vā'pyaśubhaṁ phalaṁ vā || ***547****||*

तमसा ग्रस्तवद्भानादग्रस्तोऽपि रविर्जनैः ।
ग्रस्त इत्युच्यते भ्रान्त्यां ह्यज्ञात्वा वस्तुलक्षणम् ॥ **५४८** ॥

tamasā grastavadbhānādagrasto'pi ravirjanaiḥ |
grasta ityucyate bhrāntyāṁ hyajñātvā vastulakṣaṇam || ***548****||*

तद्वद्देहादिबन्धेभ्यो विमुक्तं ब्रह्मवित्तमम् ।
पश्यन्ति देहिवन्मूढाः शरीराभासदर्शनात् ॥ **५४९** ॥

tadvaddehādibandhebhyo vimuktaṁ brahmavittamam /
*paśyanti dehivanmūḍhāḥ śarīrābhāsadarśanāt // **549**//*

अहिर्निर्ल्वयनीवायं मुक्त्वा देहं तु तिष्ठति ।
इतस्ततश्चाल्यमानो यत्किञ्चित्प्राणवायुना ॥ **५५०** ॥

ahirnirlvayanīṁ vāyaṁ muktvā dehaṁ tu tiṣṭhati /
*itastataścālyamāno yatkiñcitprāṇavāyunā // **550**//*

स्रोतसा नीयते दारु यथा निम्नोन्नतस्थलम् ।
दैवेन नीयते देहो यथाकालोपभुक्तिषु ॥ **५५१** ॥

srotasā nīyate dāru yathā nimnonnatasthalam /
*daivena nīyate deho yathākālopabhuktiṣu // **551**//*

प्रारब्धकर्मपरिकल्पितवासनाभिः
संसारिवच्चरति भुक्तिषु मुक्तदेहः ।
सिद्धः स्वयं वसति साक्षिवदत्र तूष्णी
चक्रस्य मूलमिव कल्पविकल्पशून्यः ॥ ५५२ ॥

prārabdhakarmaparikalpitavāsanābhiḥ
saṁsārivaccarati bhuktiṣu muktadehaḥ /
siddhaḥ svayaṁ vasati sākṣivadatra tūṣṇīṁ
*cakrasya mūlamiva kalpavikalpaśūnyaḥ // **552**//*

नैवेन्द्रियाणि विषयेषु नियुंक्त एष
नैवापयुंक्त उपदर्शनलक्षणस्थः ।
नैव क्रियाफलमपीषदवेक्षते स
स्वानन्दसान्द्ररसपानसुमत्तचित्तः ॥ **५५३** ॥

naivendriyāṇi viṣayeṣu niyuṅkta eṣa
naivāpayuṅkta upadarśanalakṣaṇasthaḥ /
naiva kriyāphalamapīṣadavekṣate sa
*svānandasāndrarasapānasumattacittaḥ // **553**//*

लक्ष्यालक्ष्यगतिं त्यक्त्वा यस्तिष्ठेत्केवलात्मना ।
शिव एव स्वयं साक्षादयं ब्रह्मविदुत्तमः ॥ **५५४** ॥

lakṣyālakṣyagatiṁ tyaktvā yastiṣṭhetkevalātmanā /
*śiva eva svayaṁ sākṣādayaṁ brahmaviduttamaḥ // **554**//*

जीवन्नेव सदा मुक्तः कृतार्थो ब्रह्मवित्तमः ।
उपाधिनाशादब्रह्मैव सन् ब्रह्माप्येति निर्द्वयम् ॥ **५५५** ॥

jīvanneva sadā muktaḥ kṛtārtho brahmavittamaḥ /
*upādhināśādbrahmaiva san brahmāpyeti nirdvayam // **555**//*

शैलूषो वेषसद्भावाभावयोश्च यथा पुमान् ।
तथैव ब्रह्मविच्छ्रेष्ठः सदा ब्रह्मैव नापरः ॥ **५५६** ॥

śailūṣo veṣasadbhāvābhāvayośca yathā pumān /
*tathaiva brahmavicchreṣṭhaḥ sadā brahmaiva nāparaḥ // **556**//*

यत्र क्वापि विशीर्णं सत्पर्णमिव तरोर्वपुः पततात्।
ब्रह्मीभूतस्य यतेः प्रागेव तच्चिदग्निना दग्धम्॥ ५५७॥

yatra kvāpi viśīrṇaṁ satparṇamiva tarorvapuḥ patatāt |
brahmībhūtasya yateḥ prāgeva taccidagninā dagdham || 557||

सदात्मनि ब्रह्मणि तिष्ठतो मुनेः
पूर्णाऽद्वयानन्दमयात्मना सदा।
न देशकालाद्युचितप्रतीक्षा
त्वङ्खेमांसविट्खेपिण्डविसर्जनाय॥ ५५८॥

sadātmani brahmaṇi tiṣṭhato muneḥ
pūrṇā'dvayānandamayātmanā sadā |
na deśakālādyucitapratīkṣā
tvaṅmāṁsaviṭpiṇḍavisarjanāya || 558||

देहस्य मोक्षो नो मोक्षो न दण्डस्य कमण्डलोः।
अविद्याहृदयग्रन्थिमोक्षो मोक्षो यतस्ततः॥ ५५९॥

dehasya mokṣo no mokṣo na daṇḍasya kamaṇḍaloḥ |
avidyāhṛdayagranthimokṣo mokṣo yatastataḥ || 559||

कुल्यायामथ नद्यां वा शिवक्षेत्रेऽपि चत्वरे।
पर्णं पतति चेत्तेन तरोः किं नु शुभाशुभम्॥ ५६०॥

kulyāyāmatha nadyāṁ vā śivakṣetre'pi catvare |
parṇaṁ patati cettena taroḥ kiṁ nu śubhāśubham || 560||

पत्त्रस्य पुष्पस्य फलस्य नाशवद्दे-देहेन्द्रियप्राणधियां विनाशः।
नैवात्मनः स्वस्य सदात्मकस्या-नन्दाकृतेर्वृक्षवदस्ति चैषः॥ ५६१॥

patrasya puṣpasya phalasya nāśavad-
dehendriyaprāṇadhiyāṁ vināśaḥ |
naivātmanaḥ svasya sadātmakasyā-
*nandākṛtervṛkṣavadasti caiṣaḥ || **561**||*

प्रज्ञानघन इत्यात्मलक्षणं सत्यसूचकम्।
अनूद्यौपाधिकस्यैव कथयन्ति विनाशनम्॥ ५६२॥

prajñānaghana ityātmalakṣaṇaṁ satyasūcakam |
*anūdyaupādhikasyaiva kathayanti vināśanam || **562**||*

अविनाशी वा अरेऽयमात्मेति श्रुतिरात्मनः।
प्रब्रवीत्यविनाशित्वं विनश्यत्सु विकारिषु॥ ५६३॥

avināśī vā are'yamātmeti śrutirātmanaḥ |
*prabravītyavināśitvaṁ vinaśyatsu vikāriṣu || **563**||*

पाषाणवृक्षतृणधान्यकडङ्कराद्या दग्धा भवन्ति हि मृदेव यथा तथैव।
देहेन्द्रियासुमन आदि समस्तदृश्यं ज्ञानाग्निदग्धमुपयाति परात्मभावम्॥ ५६४॥

pāṣāṇavṛkṣatṛṇadhānyakaḍaṅkarādyā
dagdhā bhavanti hi mṛdeva yathā tathaiva |
dehendriyāsumana ādi samastadṛśyaṁ
*jñānāgnidagdhamupayāti parātmabhāvam || **564**||*

विलक्षणं यथा ध्वान्तं लीयते भानुतेजसि ।
तथैव सकलं दृश्यं ब्रह्मणि प्रविलीयते ॥ ५६५ ॥

vilakṣaṇaṁ yathā dhvāntaṁ līyate bhānutejasi /
*tathaiva sakalaṁ dṛśyaṁ brahmaṇi pravilīyate // **565**//*

घटे नष्टे यथा व्योम व्योमैव भवति स्फुटम् ।
तथैवोपाधिविलये ब्रह्मैव ब्रह्मवित्स्वयम् ॥ ५६६ ॥

ghaṭe naṣṭe yathā vyoma vyomaiva bhavati sphuṭam /
*tathaivopādhivilaye brahmaiva brahmavitsvayam // **566**//*

क्षीरं क्षीरे यथा क्षिप्तं तैलं तैले जलं जले ।
संयुक्तमेकतां याति तथाऽऽत्मन्यात्मविन्मुनिः ॥ ५६७ ॥

kṣīraṁ kṣīre yathā kṣiptaṁ tailaṁ taile jalaṁ jale /
*saṁyuktamekatāṁ yāti tathā''tmanyātmavinmuniḥ // **567**//*

एवं विदेहकैवल्यं सन्मात्रत्वमखण्डितम् ।
ब्रह्मभावं प्रपद्यैष यतिर्नावर्तते पुनः ॥ ५६८ ॥

evaṁ videhakaivalyaṁ sanmātratvamakhaṇḍitam /
*brahmabhāvaṁ prapadyaiṣa yatirnāvartate punaḥ // **568**//*

सदात्मैकत्वविज्ञानदग्धाविद्यादिवर्ष्मणः ।
अमुष्य ब्रह्मभूतत्वादखे ब्रह्मणः कुत उद्भवः ॥ ५६९ ॥

sadātmaikatvavijñānadagdhāvidyādivarṣmaṇaḥ /
*amuṣya brahmabhūtatvād brahmaṇaḥ kuta udbhavaḥ // **569**//*

मायाक्लृप्तौ बन्धमोक्षौ न स्तः स्वात्मनि वस्तुतः।
यथा रज्जौ निष्क्रियायां सर्पाभासविनिर्गमौ॥ ५७०॥

māyāklṛptau bandhamokṣau na staḥ svātmani vastutaḥ |
*yathā rajjau niṣkriyāyāṁ sarpābhāsavinirgamau || **570**||*

आवृतेः सदसत्त्वाभ्यां वक्तव्ये बन्धमोक्षणे।
नावृतिर्ब्रह्मणः काचिदन्याभावादनावृतम्।
यद्यस्त्यद्वैतहानिः स्यादखे द्वैतं नो सहते श्रुतिः॥ ५७१॥

āvṛteḥ sadasattvābhyāṁ vaktavye bandhamokṣaṇe |
nāvṛtirbrahmaṇaḥ kācidanyābhāvādanāvṛtam |
*yadyastyadvaitahāniḥ syād dvaitaṁ no sahate śrutiḥ || **571**||*

बन्धञ्च मोक्षञ्च मृषैव मूढा बुद्धेर्गुणं वस्तुनि कल्पयन्ति।
दृगावृतिं मेघकृतां यथा रवौ यतोऽद्वयाऽसङ्गचिदेतदक्षरम्॥ ५७२॥

bandhañca mokṣañca mṛṣaiva mūḍhā
buddherguṇaṁ vastuni kalpayanti |
dṛgāvṛtiṁ meghakṛtāṁ yathā ravau
*yato'dvayā'saṅgacidetadakṣaram || **572**||*

अस्तीति प्रत्ययो यश्च यश्च नास्तीति वस्तुनि।
बुद्धेरेव गुणावेतौ न तु नित्यस्य वस्तुनः॥ ५७३॥

astīti pratyayo yaśca yaśca nāstīti vastuni |
*buddhereva guṇāvetau na tu nityasya vastunaḥ || **573**||*

अतस्तौ मायया क्लृप्तौ बन्धमोक्षौ न चात्मनि ।
निष्कले निष्क्रिये शान्ते निरवद्ये निरञ्जने ।
अद्वितीये परे तत्त्वे व्योमवत्कल्पना कुतः ॥ ५७४ ॥

atastau māyayā klṛptau bandhamokṣau na cātmani |
niṣkale niṣkriye śānte niravadye nirañjane |
*advitīye pare tattve vyomavatkalpanā kutaḥ || **574**||*

न निरोधो न चोत्पत्तिर्न बद्धो न च साधकः ।
न मुमुक्षुर्न वै मुक्त इत्येषा परमार्थता ॥ ५७५ ॥

na nirodho na cotpattirna baddho na ca sādhakaḥ |
*na mumukṣurna vai mukta ityeṣā paramārthatā || **575**||*

सकलनिगमचूडास्वान्तसिद्धान्तरूपं परमिदमतिगुह्यं दर्शितं ते मयाद्य ।
अपगतकलिदोषं कामनिर्मुक्तबुद्धिं
स्वसुतवदसकृत्त्वां भाव्यित्वा मुमुक्षुम् ॥ ५७६ ॥

sakalanigamacūḍāsvāntasiddhāntarūpaṁ
paramidamatiguhyaṁ darśitaṁ te mayādya |
apagatakalidoṣaṁ kāmanirmuktabuddhiṁ
*svasutavadasakṛttvāṁ bhāvyitvā mumukṣum || **576**||*

इति श्रुत्वा गुरोर्वाक्यं प्रश्रयेण कृतानतिः ।
स तेन समनुज्ञातो ययौ निर्मुक्तबन्धनः ॥ ५७७ ॥

iti śrutvā gurorvākyaṁ praśrayeṇa kṛtānatiḥ |
*sa tena samanujñāto yayau nirmuktabandhanaḥ || **577**||*

गुरुरेव सदानन्दसिन्धौ निर्मग्नमानसः ।

पावयन्वसुधां सर्वां विचचार निरन्तरः ॥ **५७८** ॥

gurureva sadānandasindhau nirmagnamānasaḥ |
pāvayanvasudhāṁ sarvāṁ vicacāra nirantaraḥ || ***578****||*

इत्याचार्यस्य शिष्यस्य संवादेनात्मलक्षणम् ।

निरूपितं मुमुक्षूणां सुखबोधोपपत्तये ॥ **५७९** ॥

ityācāryasya śiṣyasya saṁvādenātmalakṣaṇam |
nirūpitaṁ mumukṣūṇāṁ sukhabodhopapattaye || ***579****||*

हितमिदमुपदेशमाद्रियन्तां विहितनिरस्तसमस्तचित्तदोषाः ।

भवसुखविरताः प्रशान्तचित्ताः श्रुतिरसिका यतयो मुमुक्षवो ये ॥ **५८०** ॥

hitamidamupadeśamādriyantāṁ vihitanirastasamastacittadoṣāḥ |
bhavasukhaviratāḥ praśāntacittāḥ
śrutirasikā yatayo mumukṣavo ye || ***580****||*

संसाराध्वनि तापभानुकिरणप्रोद्भूतदाहव्यथा-

खिन्नानां जलकांक्षया मरुभुवि भ्रान्त्या परिभ्राम्यताम् ।

अत्यासन्नसुधाम्बुधिं सुखकरं ब्रह्माद्वयं दर्शय-

त्येषा शङ्करभारती विजयते निर्वाणसंदायिनी ॥ **५८१** ॥

saṁsārādhvani tāpabhānukiraṇaprodbhūtadāhavyathā-
khinnānāṁ jalakāṅkṣayā marubhuvi bhrāntyā paribhrāmyatām |
atyāsannasudhāmbudhiṁ sukhakaraṁ brahmādvayaṁ darśaya-
tyeṣā śaṅkarabhāratī vijayate nirvāṇasandāyinī || ***581****||*

Om Tat Sat

www.aghori.it